

સાડાત્રણ ભાઈબંધ.

Res 170 21

જી.જી. (વાંચો) સર્વોત્તમ ગુણોત્તરની શીખમાં ખી. ૦-૮-૦ જે.જી.

૧૨૫૫૦
"કેરી કંચેરી"

પુત્રમેલન રણજીતલાલ મોતીલાલ રીચીરોડ-અમદાવાદ.

આ ટીકાઓ બાબુ પ્રીતીંદ્ર પ્રેસમાં છાપ્યા, ડે. રીચીરોડ-અમદાવાદ.

(વાંચો) સચિત્ર ધાર્મિક પુસ્તકો.

નરસીંહ મહેતા ભાગ ૧-૨

સચિત્ર દરેકના ૦-૧૦-૦

મીરાંબાઈ ભાગ (૧-૨)

સચિત્ર દરેકના ૦-૧૦-૦

રામલીલા ભાગ ૧-૨

સચિત્ર દરેકના ૦-૧૦-૦

વીળાવેલી ભાગ ૧-૨

સચિત્ર દરેકના ૦-૧૦-૦

સતિ દ્રોપદી સચિત્ર ૦-૧૦-૦

મહાલક્ષ્મી ભાગ ૧-૨ સંપૂર્ણ

સચિત્ર કી. ૦-૧૦-૦

રાજ કઠીઆરો ૧-૪-૦

રક્ષક કે ભક્ષક ? ૦-૧૦-૦

સતિ સીતા સચિત્ર ૦-૧૦-૦

પતિનારાયણ છૂત ૦-૬-૦

સત્યનારાયણની કથા ૦-૬-૦

સદગુણી વારાંગના ૦-૧૦-૦

બત્રીસ પુતળીમાંની જુદી

જુદી વાર્તા ૧-૧૦ ભાગ

સચિત્ર દરેકની કી. ૦-૮-૦

કામલતા સચિત્ર ૦-૮-૦

સમાજનો શીકાર ૦-૧૦-૦

સત્યવાદી હરિશ્ચંદ્ર ને તારા-

મતી સચિત્ર ૦-૧૦-૦

ચિતોડનો કુરુ કી. ૦-૮-૦

પ્રતાપી પ્રમિલા કી. ૦-૮-૦

રૂપિરાજનાં પદ કી. ૦-૮-૦

ચતુર સ્ત્રી વિલાસ ગરબાવળી

(લગનનાં ગીત સાથે) ૦-૮-૦

જુદમી જાનેતા યાને પરિવર્તન

સચિત્ર ૦-૧૦-૦

હિંદુ સંસાર સચિત્ર ૦-૧૦-૦

જીવતી ચૂડલ સચિત્ર ૦-૮-૦

રાજ હરિશ્ચંદ્ર હરિગીતમાં

સચિત્ર ૦-૬-૦

બોડાણો ભાગ ૧-૨

સચિત્ર દરેકના ૦-૬-૦

પશ્ચિમકુમાર સચિત્ર ૦-૧૦-૦

પારસમણી ૧૬૨ પાનાં ૦-૧૦-૦

,, મોટી ૨૫૬ પાનાં ૦-૧૦-૦

ભક્તશીરોમણી પાનાં ૧૬૨

કી. ૦-૧૦-૦

ઝેરી ઝેરી ૦-૧૦-૦

એકજ પૈસો કી. ૦-૮-૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૌપીરાબિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૨૫૫૦ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ સ્વામીનારાયણ મંથન

વિષય ૬-૨

ॐ श्री

साक्षात्पञ्च. भाष्यपं. ”

(એક અત્યંત રસભરીવાર્તા.)

લેખક:— ‘મંગલ.’

—તે—

શિવલાલ ત્રિભુવનદાસ વાંઠાવદરકર.

—પ્રકાશક—

રણછોડલાલ મોતીલાલ શાહ.

રીપ્રિન્ટ—અમદાવાદ.

(સર્વાધિકાર પ્રકાશકને આપિન છે.)

પ્રથમાવૃત્તિ.

સંવત ૧૯૮૧.

મનદર મિ. પ્રેસમા

મેતીલાલ મણીલાલ તરારમે છા.વો.

પાનકોર ત્રીજા-અમદાવાદ

પ્રત ૨૦૦૦.

પ્રતે ૧૯૨૫.

૧૦—૧૦—૧૦

નવીન સચિત્ર પુસ્તકો.

સચિત્ર દયાની દેવી	૦-૬-૦
ભુદ્ધી જનતા	૦-૧૦-૦
હિંદુ સંસાર	૦-૧૦-૦
કેાણ આણાક ?	૦-૧૦-૦
સત્યવાદી હરિશ્ચન્દ્ર ને તારામતી	૦-૧૦-૦
હવતી ચુડેલ	૦-૮-૦
પવિત્ર કુમાર	૦-૧૦-૦
શોભના	૦-૬-૦
પાત નારાયણ	૦-૬-૦
સતિલીલાવતી (હરિગીતમાં)	૦-૬-૦
હરિશ્ચન્દ્ર (હરિગીત)	૦-૬-૦
કૃષ્ણ સુદામા	૦-૧૦-૦
બત્રીસ પુતળીની	
ભુદ્ધી ભુદ્ધી વાર્તા	
ભાગ દશ દરેકના	૦-૧૦-૦
અળવાનું ડેઝાઈન:-	

રણુછોડલાલ મોતીલાલ શાહ.

મી. સી. રાઈટ-અમદાવાદ.

“ સાડાત્રણ ભાઈખંધ.”

(અત્યંત રસભરી વાર્તા:)

પ્રકરણ પહેલું.

“ સ્નેહી ત્રિપુટી.”

કલ્યાણ ગ્રામ રૂપ ગણાતાં કલ્યાણપુરમાં ત્રણ ભાઈખંધ રહેતા હતા. આખા કલ્યાણપુરનાં જનો આ ત્રણ ભાઈખંધને ‘સ્નેહી ત્રિપુટી’ તરીકે ઓળખાવતા હોવાથી આપણે પણ તેજ ‘સ્નેહી ત્રિપુટી’ તરીકે ઓળખી શું.

સમિ સાંજનો સમય હતો. પવન મધુરે વાતો હતો. ચૂર્ણના-રામણ આકાશમાં અર્ધ દૃશ્યમાન થતા હતા; અને અર્ધ અદૃશ્ય થઈ ગયા હતા. પોતાના પ્રિયમંદુ હિવાકરને અસ્ત પામતો જોઈ તારાનાથે, નેત્ર વસ્ત્રો પરિધાન કરીને દિકકે મોઢે આકાશવળમાં દેખા દીધી હતી. પક્ષીઓ પોતપોતાના માળામાં સંતાઈ જવાની તૈયારીમાં હતા. પશુઓ જંગલમાંથી ચારોચરીને પોતાના ગામમાં પાછા ફરતા દેખાતા હતા. આખો દિવસ કામ કરી થાકેલા કારકુનો, વિદ્યાર્થીઓ સાથે માથા ફેટ કરી કંટાળેલા શિક્ષકો ગૃહ ભણી જતા હતા. વિદ્યાર્થીઓ હસતા ફૂલતા ફૂટેલા મેદીની પેટે મહાશય રસ્તે પસાર થતા હતા. આ સમયે

આપણી ‘સ્નેહી ત્રિપુટી,’ આનંદ ઉઘાડવાના માટે પોતાના ખર્ચે બનાવેલા બગીચામાં, ઉડતા ઝૂવારાની નજીક બેઠી હતી.

“જગન્નાથ !” એક જણે વાતચીતની પહેલ કરી: “સાંભળ્યું છે કે તું તારા સાસરે જવાનો છે !”

“હા.” જગન્નાથે હુંફા ઉત્તર આપ્યો.

“આપણા ત્રણમાંથી એક પણ બહાર ગામ જાય નો બાકીના બેને સાથે લઈ જવાનો આપણા મૈત્રિ કરારમાં દરાવ છે, કેમ ખરું કે નહિ ?” શિવશંકરે એ પ્રમાણે જગન્નાથ તરફ જોખને શબ્દો: કિચ્ચાર્યા:

“ખરું. અને એ દરાવ પ્રમાણે હું વર્તવા તૈયાર છું !” જગન્નાથે બોલવા માંડ્યું: “હું પરમ છઠ્ઠાં મ્હારા સાસરાને ગામ જવાનો છું. તે વખતે તમને બન્નેને સાથે તેડી જવાનો છું !”

“આપણે ત્રણે સાથે હોઈએ છીએ તો જ આનંદ પડે છે ! એક પણ જો ગેરદાબર હોય તો આપણું આનંદનો અનુભવ થાય નહિ.” મોહનલાલે એ પ્રમાણે કહ્યું:

મોહનલાલ, શિવશંકર અને જગન્નાથ એ ‘સ્નેહી ત્રિપુટી.’ જગન્નાથના સાસરેથી તેને તેડાવવાનો કામળ તેના સાસરાનો આવેલો હતો; અને તે તેના સાસરે જવાનો હતો એવું તેના ખીજા બે સ્નેહી-એએ બાજુતાં ઉપર પ્રમાણે ખુલાસો પૂછ્યો; જગન્નાથે, બન્નેને પોતાની સાથે તેડી જવાનું કમ્પુલ કર્યું. પછી શિવશંકરે બોલ્યો: “જગન્નાથ ! એકાદ ગમજ લલકારતો ! તારો સુર બહુ મીઠો છે ! જાણે કે—”

મોહનલાલે એ વાક્ય પુરું કર્યું. “નમીજન !”

મિત્ર બેઠાની મસ્કરી તરફ ધ્યાન ન આપતાં જગન્નાથે ગમજ લલકારી.

- “ મુલાખી માલની લાલી અતિશય ચમકતી ભારી,
 “ શિતળ શશિના કિરણથી તો અતિ મોહક થતી ખારી;
 “ હરલ નયનો પ્રિયા કેરા મહનના બાણુ મારે છે !
 “ સુત્રધુરું હાસ્ય રમામાનું હૃદય હાયે ? વિહારે છે !
 “ પ્રિયાન્ન શબ્દને મુણ્ણતાં ઉરે આનંદ રેલે છે !
 “ પ્રયાનું મુખ સધળો શોકનો સંતાપ ઠેલે છે !
 “ લકટતી ચાલ લલનની ખરે ! લહેરી ખનાવે છે !
 “ મધુરાં એાષ્ટ અંતરમા અજળ કે રસ ચલાવે છે !
 “ સુજે નહિ કામ કંઈ મુજને પ્રિયાની પાસ રહેવાનું,-
 “ જીગરમાં દર્દ થાયે છે કહો તે કયાં કહેવાનું ?
 “ પરી છે સ્વર્ગની તિભોતમાને ઉર્વશી જેવી,
 “ અતિશય રૂપવાળી છે પ્રિયા મારી હૃદય દેવી.
 “ જુદા પડતાં હૃદયમાંહી ઉટેા આઘાત થાયે છે !
 “ પ્રિયાના વિરહમારાથી જરાયેના રહેવાયે છે !

‘ મંગલ ’

મઝલ પુરી થતાં મોહનલાલ બોલ્યો:

“ દોસ્તો ! આપણી મૈત્રિ માટે ગામના માણસો ખરાબ ખ્યાલી
 લાવે છે તેનું કેમ ?”

“ શું ખરાખી ખ્યાલ લાવે છે ?” જગન્નાથે પૂછ્યું:

“ આપણે અનાચારના માર્ગે પ્રયાણ કરી રહ્યા છીએ એવું
 સૌ કોમ માને છે !” મોહનલાલે ઉત્તર આપ્યો.

“ એથી આપણને શું ?” શિવશંકર વચ્ચમાં બોલ્યો: ગામના
 માણસો આપણી ભલે રાત દિવસ નિંદા કર્યા કરે; આપણે એવી

નિંદાથી જરા પણ ડરવાનું નથી. આપણે ચોક્કસ છીએ અને પવિત્ર રહી શું પછી કોની મગદુર છે કે આપણને આંગળી ચીંધી શકે ?”

“શિવશંકર કહે છે એ ખરું છે” હજમાથ બોલ્યો:”

ગામના લોકો જાણ મારે છે ! આપણને એવી નિંદાથી ડરી જવાને કશુંજ પ્રયોજન નથી. આપણે નિષ્કંચન છીએ. પછી નિંદા કરનારાજ પોતાની એ ખોટી નિંદાને પરમાત્માને જવાબ આપશે. કારણકે શાસ્ત્રમાં ત્રણ પાપો વર્ણવ્યા છે, કામિક, વાચિક, અને માનસિક. તેમાં માનસિક પાપ મહેલા; બે પાપોનો ઉત્પાદક છે. કામિક પાપ એટલે કે શરીરથી પરભીગમન વિગેરે કરેલું પાપ, વાચિક પાપ એટલે કોઈના ઉપર અસત્ય આજ્ઞા ચડાવવું, કોઈની ખોટી નિંદા કરવી, સાચાનું જુઠું કરવું. જુઠાનું સાચું કરવું એ પાપ. અને માનસિક પાપ એટલે અંતરમાં ખરાબ ઇચ્છાઓનું સ્થાન આપવું તે પાપ. આ ત્રણ પાપો શાસ્ત્રમાં કહેલા છે. આપણી નિંદા કરનારા બિચારા વાચિક પાપને પાત્ર થાય છે. તેઓ એ પાપનો પરિતાપ જરૂર પામશે. અને એ વખતે તેઓને સત્ય વસ્તુ સ્થિતિનું જ્ઞાન થશે. હમણાં તેઓ બધે નિંદા કરીને પોતાના આત્માને સંતોષ આપે. પરંતુ આખર આપણી મૈત્રિ પવિત્ર છે. તો પવિત્રતાનો કદી પણ પરાજય થશે નહિ. સુરજ સામી ધુળ ઉડાડનાર માણસ ધુળ ઉડાડતાંની સાથે ધૂલાઈ જશે; પરંતુ ઉડાડેલી ધુળ તરતમાંજ નીચે પડી તેની આંખોને બંધ કરી દેશે ! એ કુદરતી ન્યાય છે. જોદે તે પડે. આપણી નિંદા કરવા જતાં આમણ ઉપરાંત તેઓજ બિચારા નિંદાપાત્ર થશે. આપણને એવા નિંદાખોરોની કશીજ પરવા નથી. અનુદિત આપણી આદર્શ ચૈત્રિમાં બંગાળ ન પડે એમ વર્તવા પ્રયાસ રાખવો.”

“હા. દરેકનું અંતર ચોખ્ખું એટલે કે શુદ્ધ અને વિર્ભય હોવું”

જોઈએ. પરસ્પર વિશ્વાસની લાગણી પોષાવી જોઈએ. તોજ મૈત્રિ આગળ વધી શકે. જો એકાદના અંતરમાં પણ ખરાબ વાસનાને સ્થાન હોય, પરસ્પરના વિશ્વાસની વૃત્તિ શૂન્ય હોય તો એવી મૈત્રિ કદી પણ સફળ થઈ શકતી નથી. સ્વાર્થ વિગેરે અનિષ્ટ વિકારોનો સમૂળ ત્યાગ કરી દેવો જોઈએ. સ્વાર્થ એ એવી ઝીજ છે, એવો પ્રબળ વિકાર છે કે મોટા મોટાને પણ જોયું ખવરાવી નાંખે છે. તો આપણા જેવાની શી વિસ્માત? માટે સ્વાર્થ વિકારની છાંયા જીવનમાં કદી પણ આવવા દેવી નહિ. આપણી મૈત્રિ એવી સજ્જડ અને શુદ્ધ થવી જોઈએ કે દુનિયા આપણો દાખલો લે. આપણને ધન્યવાદ આપે.” મોદનલાલે સ્વાર્થનો પરિત્યાગ કરવા માટે એ પ્રમાણે શબ્દો ઉચ્ચાર્યા:

“ મને તો આપણા ત્રણેનાં હૃદય શુદ્ધ, સ્વાર્થ વિહિન અને નિર્મળ જણાય છે. ” શિવશંકર બોલ્યા: “ વિશ્વાસની લાગણી અત્યંત સજ્જડ જોઈએ. જેવી કે એક દૃષ્ટાંત છે, સૌની ઇચ્છા હોય તો સંબળાવું. ”

“ સંબળાવો. ” મિત્રોની અનુમતિ મળી.

શિવશંકરે મિત્રોની અનુમતિ લઈને બોલવા માંડ્યું: મંગળપુર ગામમાં બે બ્રાહ્મણ રહેતા હતા. એકનું નામ સોમનાથ અને બીજાનું નામ દારકાનાથ હતું. આપણી માફક બન્ને દોસ્ત દીસોબન હતા. દેહ બુદ્ધિ પણ આત્મા ઉભય એકજ હતા એમ કહીએ તો ચાલે. ગમના સોડો તેમની પણ નિંદા કરતા કે આ બે જથ્થાં પાપાચાર કરી રહ્યા છે. પરંતુ આ આદર્શ હૃદયો એવી નિંદાથી જરા પણ ડરતા નહિ. અને પોતાની મૈત્રિ કેમ આદર્શ તરફ બને એ માટે તેઓ મરી પડતાં હતા. એકના માટે બીજો જન આપણમાં પણ આછો પગ ન ભરે એવી મૈત્રિની મન્યુત સાંકળમાં ઉભય બંધાયલા

હતા. એક પ્રસંગ આપણને ધડો લેવા જેવો છે, અને તે હું આપને સંભળાવું છું.

એક દિવસ બન્ને મિત્રો સાથે પરગામ જવા ચાલ્યા. જે ગામ તેઓ જવાના હતા તે ગામ મંગળપુરથી બહુ દૂર ન હતું; તેમ બહુ નજીક પણ ન હતું. ચોવીસ કલાકનો રસ્તો હતો. પરંતુ વાર્તાલાપમાં સ્થવારના નિકળેલા આ બન્ને મિત્રો રાત્રિ પડતા અડધા અંતરજ વિતાવી શક્યા. જે ઠેકાણે સૂર્યાસ્ત થયો તે સ્થળ બયાનક હતું. જોકે તેઓ બન્ને નિંદ્રે હતા; પરંતુ પાસે કંઈ દશિયાર હતા નહિ, તેમજ જંગલમાં હિંસક જાનવરોના ભાસ દાયક બરાડા ક્ષણે ક્ષણે કંઈ પ્રવેશ પર અચકાતા હતા. એકની પાસે માત્ર ન્દાની કટાર હતી. પરંતુ એના વડે બન્નેનું રક્ષણ થઈ શકે એમ હતું નહિ. અને રાત્રિનો સમય હોવાથી અને જંગલ અતીશય ધીચ હોવાથી રસ્તો ન સુઝતાં ન છૂટકે તેઓએ એક ઘટાદાર વૃક્ષની નીચે સૂકમ કર્યો.

આખો દિવસ અવિશ્રામ ચાલ્યા કરેલું હોવાથી બન્નેની આખો થેરાવા લાગી. એટલે સોમનાથ બોલ્યો:

“ હારકાનાથ ! તમે સુઈ જાઓ. હું જાગતો બેઠો છું !

આવા બયાનક સ્થળમાં બન્ને જાણી નિંદ્રાધિન થઈએ એ ઉચિત નહિ. ”

“ સોમનાથ ! ” હારકાનાથે કહ્યું: “ તમે પહેલા નિદ્રાધિન થાઓ હું જાગતો બેસું છું. પરીઢીએ તમને જાગૃત્ કરીશ. એ વખતે તમે જાગજો અને હું નિદ્રાધિન થઈશ. ”

આવી રીતે બન્નેએ પરસ્પર ચક્રચક કરી. આખરે હારકાનાથના અત્યાચ્છથી સોમનાથ વૃક્ષ તળે સુતો થોડીવારમાં તે તે માથે નિદ્રાને આધિન થઈ ગયો.

ધૃષ્ટ્ય પક્ષની રાત્રિ હોવાથી ધીમે ધીમે અંધકારનું જોર વધતું ચાલ્યું. રાત્રિ સમ સમ અવાજ કરવા લાગી. દારકાનાથ ગુરવીર હતો. તેના હૃદયમાં જરાપણ ભય કિંવા ડરનું જરા પણ અસ્તિત્વ હતું નહિ. હિંમે આકાશમાંથી તારલાઓ ઝાંખો ઝાંખો પ્રકાશ ફેંકી રહ્યા હતા; પરંતુ તેથી અંધકારના ઓધ દુર થઈ શકતા ન હતા.

રાત્રિનો અર્ધકર સમય ! અર્ધકર સ્થળ ! કાચાપોચાના તો દાળાંજ ગમડી બધા એમ હતું. મધ્ય રાત્રિનો સમય થતાં તેના કાન પર સિંહ, વાઘ વિગેરે ત્રાસદાયક જનવરોની તીણી ચીસો આવવા લાગી. તે ચીસો સાંભળતાંજ કંપી જતો. ડરથી નહિ, પરંતુ પોતાની પાસે કંઈપણ દયિયાર ન હોવાથી કદાચ સિંહાદિ જનવરનું પોતાની ઉપર આક્રમણ થાય તો બચાવ કેવી રીતે કરવો ? તેના કંપનું આ કારણ હતું. પરંતુ સહભાગ્ય એવું આવ્યું પણ એ ઉજાસ આત્મા ઉપર થયું નહિ.

મધ્યરાત્રિ જોટલો સમય નિર્વિધન પસાર થઈ ગયો. દારકાનાથ જે જાગતો બેઠો હતો તેની આંખો ઘેરાવા લાગી. તેને પણ પ્રવાસનો પરિશ્રમ હતો. પરંતુ પોતે નિદ્રાહિન થાય તો આત્મ રક્ષણ માટે કાણ ? આ વિચારથી તે ઉભો થયો અને એટલામાં ટેલવા ત્રાગ્યો. બેઠો બેઠો ઝોકા આવી બધા તેથી તેણે ફરવા માંડ્યું. આજુ બાજુ તે લાંબે સુધી દૃષ્ટિ ફેંક્યા કરતો હતો. સૂતેલા સોમનાથ તરફ પણ તે દૃષ્ટિપાત કર્યે જતો હતો. એક તીણી ત્રાડે તેને ચમકાવ્યો. કાન આંડીને તે સ્થિર ઉભો રહ્યો. ત્યાં એક બીજી તીણી ત્રાડ તેણે સાંભળી તેણે એ ત્રાડ સિંહની માની લીધી. નજીકમાંજ એ ત્રાડ સાંભળાયેલી હોવાથી તે ચપ્પા નયને આજુ બાજુ જોઈ રહ્યો પાંચ મિનિટ તે એવી વિકાળ સ્થિતિમાં રહ્યો; પરંતુ સિંહના તેને દર્શન થયા નહિ.

પછી જોયો તે સોમનાથ તરફ દૃષ્ટિ કરે છે તેવોજ તે ચમક્યો.

સુતેલા સોમનાથની છાતી ઉપર એક વિકાળ નાગ પોતાની ફેણ નાખીને પડ્યો હતો !

દારકાનાથ પાસે કંઈપણ સત્ત્વ હતું નહિ. એક ન્હાની કટાર હતી. કટારનો ધા કરે અને કદાચ પોતાના મિત્રનેજ લાગે તો ? અને નિઃશસ્ત્રના કારણે દુર કિમો રહી જોયા કરે અને એ કાળો નાગ પોતાના દીલોળન દોસ્તને ડંશ કરે તો ? તેનું મગજ ચક્રોળે ચડી ગયું. નાગ મોટો હતો. હવે તેણે શું કરવું ? તેણે પોતાના દોસ્તને બચાવવા પોતાનો જન જોખમમાં નાખ્યો. જોખમમાં એટલે સુધી કે મ્હોતના મ્હોંમાં કહીયે તો ચાલે. કારણ કે સાપને જોતાંજ માણસ દોઢ ગાઉ ન્હાસી જાય છે, તો પછી સાપના ઉપર આક્રમણ કરવું.

એ મોતને બોરવા જેવું નહિ તો ખીમ શું ? પણ દોસ્તના જન બચવા પામે તો તેના બદલામાં પોતાનો જન બલે જાય એવી અંતઃક્રિયાના દારકાનાથે પોતાની પાસેની કટાર દાઢમાં લીધી. અને નાગ તરફ ધસ્યો.

સોમનાથની છાતી પર દારકાનાથ ચડી બેઠો. કટારનો ઉપયોગ કરે તે પહેલાં નાગ ચાલ્યો ગયો. નાગને ફના કરવા પોતે કટારવાળો દાઢ ઉગામ્યો હતો; કન્ઝાન સોમનાથની આંખ ઉઘડી મઠ. પોતાની છાતી ઉપર પોતાનો દોસ્ત બેઠો હતો અને જાણે કે પોતાનું મળું કાપવા કેમ ઇચ્છતો હોય તેમ કટાર ઉગામી રહ્યો, હતો; આવું દ્રશ્ય જોવા છતાં સોમનાથે દરો પથુ હ્રોમ જણાવ્યો નહિ. તરતજ આંખો મીંચી દીધી. તેને વિશ્વાસ હતો કે મારો દોસ્ત કદી પથુ મારું અનિષ્ટ કરે એમ નથી. મારી છાતી પર ચડીને કટાર ઉગામવાનો હેતુ પથુ મારા લાભનેજ હશે એમ સોમનાથે માની લીધું.

આ દૃષ્ટાંતમાં બે સાર નિકળે છે. એક તો દારકનાથ પોતાના દોસ્તને જન બચાવવા પોતાના જનને જોખમમાં મૂક્યો. અને બીજો એકે પોતાનું મળું કાપવા તૈયાર એવા દેખાતા હ્મ્યને જોવા છતાં દોસ્ત પરનો સોમનાથનો પ્રસંશનીય વિશ્વાસ. આ બે સાર નિકળે છે. આપણાંમાં પણ સોમનાથના જેવો વિશ્વાસ જોઈએ. અને દારકનાથના જેવો દોસ્ત ના માટે જન કુરખાન કરવા જેટલો આવેશ હોવો જોઈએ. મૈત્રિને સફળ કરવા અને આદર્શ બનાવવા માટે આપણે આ દૃષ્ટાંત પરથી મળતા સાર પ્રમાણે વર્તન કરવું જોઈએ.

સ્નેહી ત્રિપુટીમાં આ પ્રમાણે વાર્તાલાપ ચાલી રહ્યો હતો.

ધીમે ધીમે બાગમાં અંધકારનો પ્રવેશ થવા લાગ્યો. સૂર્યાસ્ત થઈ જતાં બાગમાં વિશેષ અંધકારનું જોર આવ્યું.

જગન્નાથ બીજા બે મિત્રોને ઉદેશીને બોલ્યો:

“શાન્તિ પડી ગઈ ! હવે બાગ બહાર જઈ એ અંધકાર વધતો જાય છે.”

“દા ચાલો દર્શન જઈએ. ઝાલર વાગી રહી છે !” શિવ-શંકર બોલ્યો.

ત્રિપુટી તરત બાગ બહાર નિકળી અને ગામના મુખ્ય મંદિર તરફ ગઈ.

દેવ દર્શન કરીને ત્રણે પાછા ફર્યા. દરેકજના નિયમ પ્રમાણે હવે ત્રણેને વિપુટા પડવાનો સમય આવ્યો. વિપુટા પડવાનું હોઈ જગન્નાથ બોલ્યો.

“તમે જન્મે આજથીજ તૈયારીમાં રહેજો. આપણે પરમ દિવસે ઉપડવું છે એ ચોક્કસ છે.”

“અમે તૈયારજ છીએ.” જન્મે મિત્રો સાથે બોલી ઉઠ્યા. પછી સ્નેહી ત્રિપુટી વિપુટી પડી.

“ જીવન વિશુદ્ધ હૃદય સરળ વિશ્વાસ અન્યોન્માત્મનો,
 “ રાખે ન હર અશુભિ જરા, ઝર હોય શ્રી પરમાત્મનો;
 “ સ્વાર્થ વિચારો જે તને, નિર્ભળ વિચારો રાખતા,
 “ એવા જનો મંત્રિ મંદી અનુદિન વૃદ્ધિ પામતા,

પ્રકરણ બીજું.

“ એકના હાથે બે ખૂન ! ”

જગન્નાથના સાસરાનું ગામ કુસ્માણુપુરથી પચીસ માકે દુર હતું. બે દિવસનો રસ્તો હોવાથી બાનું વીગેરે લઈ આપણી રેલેડી ત્રિપુટી જગન્નાથના સાસરાને ગામ મણિપુર જવા નિકળી.

આખો દિવસ તેમણે ચાલ્યા ક્યું. વાહનની સમવડ ખની શકે એમ હોવા છતાં ચાલવાના શોખિનોએ વાહન ક્યું નહિ. રાત્રિ થતાં સુધીમાં તેઓ પચીસ માક નીકળી ગયા. રાત પડી એટલે તેઓએ ચાલવું બંધ ક્યું. ઉજ્જડ પ્રદેશ હતો. રાતના વખતે રસ્તે ન સૂઝે અને જુલા પડી જાય એ તો ? આ બીકથી ત્રણ જણાંએ એક ઘટાદાર વૃક્ષની નીચે ઉતારો કર્યો.

અજવાળિ રાત્રિ હતી. સુષાકર પુર્ણ તેજે પ્રકાશી રહ્યો હતો. વારલાઓ પ્રકાશ યુક્ત રાત્રિના અમણી રહ્યા હતા. ઘાટી ધીવ હોવાથી ચંદ્રમાના કિરણો જંગલમાં સંપૂર્ણ રીતે પ્રવેશી શકતા ન હતા. કોઈ વૃક્ષની શાખાઓ ઘેડી હોય તો તે શાખાઓથી અગાધને ચંદ્રમાના કિરણો નીચે આવી શકતા હતા. આપણી રેલેડી ત્રિપુટી જે

સ્થળે ઉતરી હતી તે સ્થળમાં વૃક્ષોની અત્યંત ઝાડી હતી. એટલે અજવાળી રાત્રિ હોવા છતાં અંધારું જ નહોતું હતું. એક ખીજના મ્હોં પણ જોવાઈ શકતા ન હતા. અંધી રાત્રિ સુધી ત્રણે જણાંએ ગપાટા માર્યાં. પછી ત્રણેની આંખો ઘેરાવા લાગી. જમનાય પહેલાં બોલ્યો.

“ મિત્રા ! તમે બન્ને નિદ્રાધિન થાઓ. તું જાગતો બેઠો છું આવા ઉજ્જડ સ્થાનમાં ત્રણે જણાંએ નિદ્રાધિન થવું એ દીક ન કહેવાય. માટે મને તમારા સ્થળનું કામ સોંપી તમે સુઈ જાઓ.”

શિવસંકરે જગન્નાથના શબ્દો સાંભળીને વિનોદ કર્યો:

“ નહિ રે જગન્નાથભાઈ ! તમે આખી રાત્રિ જાગરણ કરો અને અમારાં બાબી સાહેબ અમારાપર ખીજાય તો ? ”

“ ખરું છે. ” મોહનલાલે ટાપસી પુરી:

જગન્નાથ બોલ્યો: “ તમારા બાબી સાહેબ બિચારા શું ખીજાવાના હતા ? તે તો ધણાં બોળાં અંતરૂના છે ”

“ વાહ ! વહુ વેલા વરજી ! ” મોહનલાલ બોલ્યો: “ વહુના વખાણુ તો તમારા મ્હોંએજ થતા સાંભળ્યા. ”

“ વખાણુ ક્યાં કર્યા ? ” જગન્નાથ બોલ્યો.

“ વખાણુ નહિ તો શું ! બોળા અંતરૂના— ”

શિવસંકરને બોલતો અટકાવીને જગન્નાથ બોલ્યો:

“ એતો તેનું બોણું અંતરૂ છે એમ કહું. છતાં પણ તમને વખાણુ ક્યાં જેવું લાગતું હોય તો હવે પછી— ”

“ નહિ જગન્નાથ ! અમારે શું ! તું તારે અમારા બાબી સાહેબને આસમાનમાં મગાવી દેને ! અમારે તેમાં જરા પણ વધે નથી. ” મોહનલાલે કહ્યું:

“કઈ વાતની અને કઈ વાત ચલાવવા માંડી છે.” જગન્નાથ જોણે “હવે તમે સુધ જાઓ. કારણ કે હું તમોને મારી સાથે તેડી જઈ છું; એટલે કલ્યાણપુરમાં પાછા લઈ જવા સુધીની જોખમદારી મારા ઉપર આવી છે. મારે તમારા રક્ષણ માટે જગવું જ જોઈએ.”

જગન્નાથના આમંત્ર્યથી જન્મે મિત્રો સુધ ગયા જગન્નાથ એકલો જાગતો જોડો. જગત્ત્વ અવસ્થામાં જગન્નાથને તેની સ્ત્રી તારાનું સ્મરણ થઈ આવ્યું. તારાની મૂર્તિ તેની આંખો આગળ તરવરવા લાગી. તારાને ઉદ્દેશીને તેણે મનમાં ઉદ્દગારો કાઢવા લાગ્યા.

તારા! મારા હૃદયની દેવી તારા! આ તારા સ્વામિને હવે તારા સંદર્ભથી ઉભરાતા વદનનું દર્શન આપ. તારા વિના મારો ડુવ જરા પણ આનંદમાં રહેતો નથી. પણ આપણો વિરદ હવે દુર થવાની તૈયારીમાં જ છે. તારા અંદર સમાન અગતતા મુખ્યવિદને જેવા હું આવતી કાલે જ જાગ્યેલા જીવ થઈશ.”

આ પ્રમાણે તે ઉદ્દગાર કાઢી રહ્યો હતો અને પોતાના મિત્રોનું રક્ષણ કરવા માટે આંખોને ઢાંડી રાખતો હતો. સૂતેલા મિત્રોના જોડેલો જ તે પરિશ્રમિત થયેલો હતો, પરંતુ પોતાના મિત્રોને પોતે તેડી જતો હોવાથી માત્રા માણસ ગણીને તેની રક્ષણની જવાબદારી તેણે રાખી જ જોઈએ. એટલે તેની આંખો ઘેરાતી છતાં પણ તે નિદ્રાના પાશમાં સવાર સુધી સપડાયો નહિ.

પ્રભાત થયું. સ્નેહી ત્રિપુરીએ પ્રવાસ શરૂ કર્યો. આખો દિવસ આલ્યા કર્યું. રાત થતાં તેઓ માણસપુર આવી પહોંચ્યા. માણસપુરના પાદરમાં આવીને ત્રણે જણાં અટક્યા. જગન્નાથને તેના જન્મે મિત્રોએ કહ્યું: “જગન્નાથ! તું તારા સાસરાને ઘેર જા. જામે કાઈ સારી ઘોળમાં ઉતારો કરી મું. અમને દરેક જણ ત્યાં મળતો રહેશે.”

“મારી સાથેજ ચાલો તો?” જગન્નાથે વીવેક કયો.

“આપણા આનંદની ખાતર કોઈના ઘેર વિના કારણે આપણો પડાવ ચાય એ ઠીક ન કહેવાય. માટે અમે તારી સાથે ન આવતાં લોજમાંજ ઉતરી શું.” શિવશંકરે કહ્યું.

“હા. પણ જગન્નાથજી ! મોહનલાલે મસ્કરી કરી.” અમારી બાબીના મોં સામું જોઈ જોડીજ રહેશે કે મારા મિત્રો પાસે દાગરીત આપશે?”

“તારી તો એજ ટેવ રહી.” જગન્નાથ જોડ્યો. અને મિત્રોની રજા લેઈ પોતાના સાસરાના ઘેર તરફ ગયો.

જગન્નાથથી જુદા પડીને બંને મિત્રો એક લોજમાં ગયા. ત્યાં તેઓએ ઉતારો કર્યો. રાત્રિનું ભોજન લીધા પછી બંને મિત્રો મુવાની તૈયારી કરવા લાગ્યા. ત્યાં શિવશંકરે મોહનલાલને કહ્યું:

“દોસ્ત ! કોઈ વૃત્તિકા મળે તો જરા નાચ કરાવીએ.”

“અત્યારે? થાક નથી લાગ્યો?” મોહનલાલે પૂછ્યું.

“મને નાચનો શોખ છે. નાચ જોવાથી મારો થાક એકદમ પલાયન થઈ જશે.” શિવશંકરે જણાવ્યું.

“તરત મોહનલાલે લોજના માથાસોને કહીને એક મહિપુરની સુપ્રસિદ્ધ વારાંગનને લોજમાં બોલાવી. તે વારાંગનાતું નામ કામ પ્રમા હતું. તે વિખ્ય લોલુપ હતી. સાથે વૃત્ત અને સંગીતમાં અત્યંત કુશળ હતી. લોજમાં તે આવી. અને બંને મિત્રોને સલામ કરીને પોતાનું સંગીત વૃત્ત શરૂ કર્યું.

“રસિકડાં ! કોને આલ્હાણા રસની તમે

“પાંચ શિર નામી દારી વંદીએ અમે

રસિકડાં

“સાવન બામે વસંતની-

“ ખિલ્યો છે નવરંગ;

“ પરિમલ પુષ્પે પ્રસરતો—

“ વન્યો છે રસરંગ !

“ ચુટો સુમન એ રસના બોગી તમે...

“ વંદીએ નમાવી શિર દાસીઓ અમે.....

રસિકડાં

“ આ...આ...આ...આ...આ...

“ રસિકડાં ! લે જા આલ્હાણુ રસની તમે,

“ પાથ શિરનામી દાસીવંદીએ અમે.....

રસિકડાં

—કાગળ—

પૂત્ય સમાપ્ત થયું. ચંદ્રપ્રભાએ વચ્ચે વચ્ચે કામ કટાક્ષ દેડ્યા હતા. શિવચંકર રસિક હતો. ચંદ્રપ્રભાનું સૌંદર્ય અત્યંત હતું. શિવચંકરે આખી રાત્રિ તે શુભિકાને પોતાના હમમાં રાખવાનો નિશ્ચય કર્યો. આ વખતે તેઓની હમ આગળ એક વૃદ્ધ ડોસી રહન કરતી હતી. મોહનલાલ તે ડોસીની પાસે ગયો અને બોલ્યો.

“ ડોસી મા ! શા માટે રડો છો ? શું દુઃખ છે ?”

તે ડોસીએ કહેવા માંડ્યું : “ હું મારા દુઃખે નથી રડતી પણ”

“ ત્યારે ?” ડોસીના બોલવાની વચ્ચે મોહનલાલ બોલી ઉઠ્યો.

“ તમારા દુઃખથી રડું છું !” તે ડોસીએ ખિન્ન અવાજે કહ્યું :

“ અમારા દુઃખથી ?” મોહનલાલ ચમક્યો.

“ હા, તમારા દુઃખથી, બાઈ !” તે ડોસી બોલી.

“ સ્પષ્ટ રીતે કહો ” મોહનલાલ બોલ્યો,

“ જુઓ આ વેશ્યાએ હજારો માણસોના જીવ લીધા છે. જે

માણસ આ વેશ્યાને પોતાની પાસે આખી રાત્રિ રાખે છે તે માણસ કદી પણ સવારે જીવતો બેવામાં આવતો નથી. ભગવાન જાણે

તેને શું થઈ જાય છે, અને તે સવારે મરણ પામી જાય છે. તમે પણ આ વેસ્થાને રાત્રિ આખી પોતાની રૂમમાં રાખવાનો નિશ્ચય કરો છો, એટલે તમારી પણ એવીજ દશા થવાની હોવાથી મને રડવું આવે છે. તમારા જેવા માણસો મરી જાય એથી મને બહુ લાગી આવે છે. અને તેથી હું રડી રહું છું !”

ડોસીએ સ્પષ્ટ કહી બતાવ્યું.

“ એવું તે શું આ વેસ્થામાં જરૂર છે, કે એક રાત્રિના સંસર્ગમાં માણસ મરી જાય છે ?” મોહનલાલે પ્રશ્ન કર્યો.

“ ખરેખર નથી પડતી એવીજ આશ્ચર્ય થાય છે ! તે ડોસીએ ઉત્તર આપ્યો.

“ તમે કહ્યું, એ સાચી વાત છે ? ” મોહનલાલે પ્રશ્ન કર્યો.

“ ખોટી વાત કહેવામાં મને શું લાભ મળવાનો હતો ? તમારી માથક મેં કેટલાયને આ પ્રમાણે કહ્યું છે, મારી વાતમાં વિશ્વાસ રાખી જેઓએ આ જેરીલી વેસ્થાને રજા આપી તેઓ જીવતા રહ્યા, અને જેઓ આ વાતમાં વજુદ માનતાં પોતાની મરણ પ્રમાણે વર્તતા તેઓના સવારે મુઝા દેખાઈ આવતાં. તમને પણ મેં વાત કહી દીધી. માનોયા ન માનો તે તમારી મરણની વાત છે. મને કંઈજ સ્વાર્થ નથી. હુંતો દરેકને ચેતાવવા માટે આ સ્થાનમાં ખાનગી રીતે રહું છું અને બને ત્યાં સુધી કેટલાયના જીનને હું બચાવવા કોશીશ કરું છું. ” ડોસીએ કહ્યું :

“ ડોસી મા ! અમે આપનો આભાર માનીએ છીએ. આવી જ રીતે દરેકને તમે ચેતાવતા રહી, મૃત્યુનો ભોગ થતાં અટકાવશો તો પરમાત્મા તમારું ભદ્રું કરશે ! ”

એમ કહી મોહનલાલે ખીસામાંથી પાંચ રૂપિયા કાઢીને ડોસીના હાથમાં આપ્યા. ડોસીએ તે ઈનામનો દન્કાર કર્યો.

“જુઓ હું ઈનામ કદી પચ્છ લેતી નથી. કારણકે ઈનામ લેવામાં મારી નિઃસ્વાર્થ વૃત્તિનું ખૂન થાય છે. અને જો વાત કહીને તેના બહામાં હું કંઈ ઈનામ લઉં તો મારી વાત કોઈ સાચી માને નહિ. અને હું કોઈ કોઈના જન બચાવવા બાગ્યશાળી બનું છું. તે બાગ્ય ચાલ્યું જાય. મારે મને માફ કરશો કે હું આપના ઈનામનો સ્વીકાર કરી શકતી નથી.” તે ડોસીએ નિઃસ્વાથ વૃત્તિ બતાવી.

“ધન્ય છે ડોસીમા ! આપની નિઃસ્વાર્થ વૃત્તિને” કરી ડોસીના ખખડ ઢેહને પ્રણામ કરી મોહનલાલ પોતાના રૂમમાં આવ્યો. શિવશંકર, કામ પ્રજાની સાથે વાતો કરી રહ્યા હતા. મોહનલાલ એ બન્નેની પાસે આવીને બેઠો.

મોહનલાલ કામપ્રજાના મ્હોં સામું વારંવારે જોવા કરતો હતો. વેશ્યાનું વહન દેખાવમા સૌમ્ય હતું. સોન્દર્યવાળું હતું ડોસીની વાત સાચી કે ખોટી એ શંકામાં મોહનલાલનું મગજ મુંઝાઈ ગયું. અંતક વિચારના અંતે તેણે નિશ્ચય કર્યો કે ડોસીનું કહેવું અસત્ય તો નહિજ. કારણકે ડોસીના તેમાં કંઈ સ્વાર્થ નથી. પછી ખોટીવાત કહેવાને તેના આશયશો હોય ? નહીજ આ વેશ્યામાં કંઈ કરામત હોવી જરૂરજે. એમ વિચાર કરીને તે પોતાના પલંગમાં આડો પડ્યો.

જ્યારે વેશ્યા અને શિવશંકર નિદ્રાધિન થઈ ગયા ત્યારે મોહનલાલ ઉઠ્યો. પોતાની પાસેની તીવ્ર કઠાર નેણે હાથમાં રાખી અને આખા રૂમમાં ફરવા લાગ્યો. ફરતા ફરતા તે વેશ્યા સામું જોવા કરતો હતો. થોડીવારે વેશ્યાએ બગાસું ખાધું અને મ્હોંમાંથી, એક

ભયંકર નાગણી બહાર આવી. મોહનલાલ આ જોઈને ચમક્યો. ડાસીના કહેવામાં જરા પણ અસત્યાંશ નથી એમ તેને ખાતરી થઈ. તેણે માન્યું કે આ નાગણીજ બહાર આવીને સુતેલા આદમીઓને ડંશ કરી જતી હશે. અને પછી સવારે આદમીઓના મઠાંજ નજરે પડેને ? પણ આ નાગણીને મારે આજે મારી નાખવી જોઈએ. એમ વિચાર કરીને એકદમ નાગણી ઉપર તુટી પડ્યો અને પોતાની પાંતેની કટાર વતી નાગણીના કંકડા કરી નાખ્યા.

આ વખતે મધ્ય રાત્રિ જેટલો સમય વ્યતિત થઈ ગયો હોવાથી સંધ્યું શાંત હતું. વાયુરાજની ગતિ પણ શાંત હતી. આકાશમાં ચંદ્રમા ઢીબી રહ્યો હતો. મોહનલાલ નાગણીનો સંહાર કરીને લોજની બહાર નિકળ્યો. ખૂંટી ચાંદનીમાં ફરવાનો તેને શોખ. થઈ આવ્યો. કટારને બેઠમા છુપાવી તે ફરતો હતો એવામાં તેની દ્રષ્ટિએ એક સ્ત્રી દેખાઈ. આ સ્ત્રી અત્યંત સ્વરૂપવાન હતી. તેમજ તેણે ઉત્તમ અસંકારે પરિધાન કર્યો હતા. સ્ત્રીની ચાલવાની ગતિ હતાવળી હતી. શાંત રાત્રિમાં ચાલવાને લીધે દિપજતા મયુરના ધ્વનિથી તે વધારે આકર્ષક જણાતી હતી. મોહનલાલે આ સ્ત્રીને જોઈને અનુમાન કર્યું કે “આ સ્ત્રી કોઈ દેરાંગના કે અપ્સરા હોવી જોઈએ. મૃત્યુ લોકતી આ સ્ત્રી નહિ. મૃત્યુ લોકતી સ્ત્રી અત્યારે આમ એકલી ક્યાં જાય ? સર્ગની અપ્સરાઓજ રાત્રિના સમયે વિચરે છે. પૃથ્વીપર આવીને મન ગમતી ક્રિડા કરે છે. આ કોઈ અપ્સરા હોય તો તે ક્યાં જાય છે, સું ફરે છે ? તે મારે કેમ ન જોવું ? ” આવો વિચાર કરીને તે રમણીની પાછળ જવા લાગ્યો.

તે સ્ત્રી મણિપુરના પાદરમાં આવી અને નજીકમાં આવેલી એક ઝૂંપડીમાં મંઈ. મોહનલાલ પણ એ ઝૂંપડીના આથે છુપાઈ ગયો.

અંદરથી બને છે તે જોવાની તેની ઇચ્છા હતી તે રમણી અંદર ગઈ કે તરત અંદર રહેલા એક બાવાએ શબ્દો કહ્યાં. પાંચલ લપાલસા મોહનલાલે તે બરાબર સાંભળ્યા.

“કમળત ! કેમ આજે મોટું ક્યું ? ક્યારેનાયે હું તારી સાથે જોઈને બેઠો છું ! મારી આંખો પણ સુઈ ગઈ !”

આમ કરી તે બાવાએ કોઢમાં તે રમણીના નાકે બચકું બધું રમણીનું નાક કપાત્ત ગયું. રમણીનું વહન સોહી લોહાણ થઈ ગયું, અને તેણીએ ચીસ પાડી, મોહનલાલ અંદર ગયો અને કંઈપણ બોલ્યા કે પુછ્યા વિના તરત બાવાની ઉપર તુટી પડ્યો નાગણીનો સંહાર કરવાને તૈયાર થયેલી કટાર બાવાનો સંહાર કરવા પણ તૈયાર થઈ. બાવો પોતાની પાસેના ચિપિયાનો ઉપયોગ કરે ત્યાર પહેલાં મોહનલાલની કટારનો તે ભોગ થઈ પડ્યો. મોહનલાલે એ બાવાની છાતીમાં પોતાની તિક્ષણ કટાર બોંટી દીધી !

તે સ્ત્રી ત્યાંથી જીવ લઈને નાડી. મોહનલાલ તેના પીછે લે ત્યાર પહેલાં તે અદ્રશ્ય થઈ ગઈ. આ સ્ત્રી કોણ હતી ? આ બેઠ આગળ ઉપર એની મેળેજ પ્રકાશમાં આવે તેમ હોવાથી અને તેના હૃદયેજ આપવામાં આવતો નથી.

મોહનલાલ બાવાનો વધ કરી જરા આગળ વધ્યો. તેના પગમાં વધારે ચાલવાનો જુરસો ન હતો. આખો દિવસ તેણે ચાલ્યા કરેલું હોવાથી તેને અતિશય શ્રમ લાગ્યો હતો એટલે સિતળ ચાંદનિમાં દુર સુધી ફરવા જવાની તેની આંતરિક ઇચ્છા હતી છતાં પણ તે આગળ વધ્યો નહિ બાજુપર એક દેવળ હોય તેમ તેણે ફરકતી ધમ્મના ફરકાટપરથી અનુમાન ક્યું અને તે દેવળ તરફ ગયો.

દેવળનાં પગથીયાં પર ચઢ્યો ત્યાં તેણે અંદર એ ચાર માણસોને વાતચીત કરતા જોયા ચાલાકી પુર્વક તે એવી રીતે છુપાઈ ગયો કે અંદરના માણસો તેને જાંઈ શકે નહિ, અને પોતે અંદર થતી વાત ચીત બરાબર સાંભળી શકે.

દેવળની અંદર નીચે પ્રમાણે વાતચીત થઈ રહી હતી.

“ખીમા ! આજકાલ કોઈ શિકાર લાયમાં આવતો નથી”

“દેવીની દયા નહિ હોય !” ખીમાએ કહ્યું.

“ત્યારે આપણે દેવીને રાજ કરીએ. ” જીવાએ જણાવ્યું.

“કેવી રીતે રાજ કરશો ?” ખીમાએ પૂછ્યું.

“જે આજ રાત્રે આપણને દેવી કોઈ શિકાર આપે તો રાજની કુંવરી ને ઉપાડી લાવી દેવીને તેના ભોગ ધરાવીએ, ”

જીવાએ દેવીને પ્રસન્ન કરવાનો માર્ગ બતાવ્યો.

“દેવી રાજની કુંવરીના ભોગથી રાજ રાજ થઈ જશે, પરંતુ રાજની કુંવરીને લાવવો કેમ ? તેના બંગલાના દરતા દબરો પોલીસો ઉપાડી તદ્વારે દપા કરે છે. ” ખીમાએ રાજની કુંવરીને ઉપાડી લાવવામાં દેખાતી મુશ્કેલી જણાવી.

“એવી મુશ્કેલી આપણાં હિસાબમાંજ નથી. ” જીવાએ જણાવ્યું. “ગમે તેમ કરીને પણ રાજની કુંવરીના આપણી દેવીને ભોગ આપવો જોઈએ. મને લાગે છે કે તે સિવાય આપણાં ઉપર દેવી પ્રસન્ન થશે નહિ અને આપણને શિકાર મળશે નહિ. માટે આપણે જીવના જોખમે પણ દેવીને પ્રસન્ન કરવાનો પ્રયાસ આદરવો જોઈએ. અને તોજ દેવીની દયા થશે. અને આપણાં મજવા તર થશે.”

“ખરું છે જીવા !” ખીમાએ કહ્યું. “દેવીની દયા વિના આપણું દાળદર જવાનું નથી. દેવીની દયા હોય તોજ આપણને રાજ

નવાનવા ચિકારો મળ્યા કરે. માટે દેવીને રાજ કરવાનું કહે છે તેમ આપણે તાત્કાલિક પ્રયાસ કરવો જોઈએ.”

તાત્કાલિક શું અત્યારેજ આપણે બન્ને રાજમહેલમાં સુકિતથી કે પછી તસ્વારના જોરે બહાદુરી પૂર્વક ધુસી જોઈએ, અને સાંથી રાજકુંવરીને ઉપાડી લાવીએ અને પછી ” “બેટો પાર !” છવાના વાક્યને ખીમાએ પુરૂં કર્યું.

“સાહે ત્યારે” કહી ખીમો ઉઠ્યો. અને તેની પાછળ જીવો ઉઠ્યો. બન્ને બદમાશો દેવીને નમન કરીને દેવીને રાજ કરવા માટે કુંવરીનું હરણ કરવા રાજ મહેલ તરફ વિદાય થયા.

મોહનલાલે આ જોયું. તેના હૃદયમાં એક મોટો આઘાત થયો. “ઓ ભગવાન ! શું માણસોના હૃદય જડ જેવા બની ગયા છે ? ક્યાંય દેવી કે દેવ, પોતાના સૃજેલાં પ્રિય પ્રાણીનો ભોગ લઈને રાજ થતા હશે કે આ બદમાશો તેમ માની રહ્યા છે ? પણ તે બદમાશો જરૂર રાજકુંવરીને ઉપાડી લાવશેજ. માટે મારી ફરજ છેકે મારે તે કુંવરીને બચાવવી.”

આવો વિચાર કરીને તે દેવલના અંતર્ભાગમાં છુપાઈ ગયો.

પ્રકરણ ત્રિનું.

“ મોહનલાલ અને બદમાશો.”

“ પડી છે કે સ્ત્રીઓ જગમાં જનાચારે પ્રસારે છે.

“ પડી છે કે સ્ત્રીઓ જગમાં જમાનને બગાડે છે !

“મદનની આગ ઓલવવા પતિને ઠોકરે મારી,
 “બને ઘર ઘર બટકનારી કુમાર્યા કેંક હતારી !
 “ખરાખી અંતમા યાશે જીવન દુઃખથી બળી જશે !
 “હૃદયથી બળ્ણતી ને બળ્ણ દુરાચારો ન ત્યાગારો !—
 “પડો શાપો તણો વરસાદ એવી નીચ નારી પર,
 “દુખોના કુંગરો મુલથી પડો તુટી કુમાર્યા પર

સંગહ.

ન કડી થયેલા પેલી સ્ત્રી પોતાના ઘેર આવી. પોતે કરેલા પાપમાં શુભાવેલા નાકના માટે ક્યા રસ્તે બચી છુટવું એવો તે રસ્તો શોધવા લાગી. આ સ્ત્રી બીજી કોઈ નહીં પરંતુ વાંચકોની જાણસાની તુષિને ખાતર અગાઉથી બળ્ણારી કેવું જોઈએ કે તે સ્ત્રી ‘સ્નેહી ત્રિપુટી’ માંના એક જગન્નાથની ધર્મપત્ની હતી ! પોતાને ત્યાં પોતાના પતિ મહેમાન થયેલા હોવાથી પોતાના પતિએ નાક કાપી નાખ્યું એવી બુમરાણ પાડવાનો તે સ્ત્રીએ નિશ્ચય કર્યો ! અહો ! સ્ત્રીના કુટિલ અંતરની કેટલી બધી દૂરતા બરી કડવાશ ! પોતાના પાપને છુપાવવા, પોતાના પ્રભુ અવતાર માનવા જેવા પતિના હિપર અસત્ય આજ અડાવવા તે તૈયાર થઈ !

જે રૂમમાં પોતાનો પતિ સૂતો હતો, તે રૂમમાં તે સ્ત્રી આવી. અને નાક આગ હાથ રાખીને જોરથી જૂમ મારવા લાગી પડી.

“વેચરે મારા આપ ! કોઈ દોડો દોડો ! માફ નાક કાપી નાખ્યું ! વેચા ! હાથ !”

જમનાથના કહેવા પ્રમાણે આ બોળા અંતરની આમિતીએ અત્યંત રડાવી હતી અને બુમરાણ કરી મૂક્યું. જમનાથ એવાકળે જાગી ઉઠ્યો. પોતાની પત્નિ, પોતાની ઉપર અસત્ય આળ ચડાવી રહી છે એ જોઈને તે પાપાણ પ્રતિભાવત દીમળ થઈ ગયો. જમનાથના સાસુ સસરા એકદમ જમનાથના રૂમમાં ઘસી આવ્યા, અને પુત્રીનું નાક પિનાનું મોં જોઈ જમનાથ ઉપર અત્યંત ગુસ્સે થયા.

“આખર કમજાત તે કમજાતજ ! પણ સવારે રાજ પાસે ફરિયાદ કરાવી તેને જેલમાં પુરાવી દઉં ત્યારેજ હું ખરો નાજબગોર !”

સસરાના શબ્દો સાંભળી જમાઈરાજ બોલ્યો :

“પણ વડીલશ્રી હું તદ્દન નિર્દોષ છું ! તમારી પુત્રીના કહેવા પ્રમાણે મેં તેનું નાક કાપ્યુંજ નથી. હું તો ઉધમાં હતો, અને તે આવીને આવી બુમરાણ પાડવા મંડી પડી છે.”

“જોહું !” તેની સાસુ બોલ્યા. “મારી દીકરી બહુ ડાહી છે ! સાજી સારી રાત્રે અમારી સાથે તો જમવા બેઠી હતી, પછી એટલી વારમાં તેનું નાક કેણુ કાપી ગય ? તમારા જેવા નાકસને મારી દીકરી દેવામાં બહુ જોહું થયું છે ! પણ સવારે તમારી વાત ! તું કમજાતને જેલમાં સડવીને મારી નાખવાની !”

“અરે ! પણ સાચુજી ! આ તમે શું જોઈને બોલી રહ્યા છો ? હું તો તદ્દન નિર્દોષ છું ! નાકક મને શા માટે તિરસ્કારી રહ્યા છો ?” જમનાથ દોલગીરી ભરેલા અવાજે બોલ્યો :

જમાઈનું જરા પણ ન સાંભળતાં સાસુ સસરાએ જમાઈને અતિશય ધમકાવ્યો. અને પછી નિદ્રાધિન થયા.

મિત્યારે જમનાથ ગહન વિચાર ચિન્તામાં પડી ગયો. “આ શું બેદ ! તકી મારી આ વ્યભિચારિણી દોષી જોઈએ. મીઠો કયા

યથી નાક કપાવીને પછી જિંદી આવી મારા ઉપર આજ ચડાવવા તેણે પ્રપંચ કરેલો જણાય છે. કાગળકે હું સુતો હતો એકલોજ. તે મારા રૂમમાં હતી નહિ. અને એચિંતી મારા રૂમમાં ધસી આવીને પોતાનું પાપ છુપાવવા તેણે આ પ્રમાણે બુઝે પાડી જણાય છે. ધિક્કાર છે ! તે કુટિલ કામિનીને "

આ પ્રમાણે ઉગ્ગાર કાઢતો જગન્નાથ આખી રાત્રિ આખોડાડી ને બેસીજ રહ્યો તેને ઉંઘજ ન આવી ક્યાંથી આવે ! બાબુના રૂમમાં જગન્નાથની સ્ત્રી રંજા ધસધસાટ ઉંઘીગઈ અને નરકેરા બોલાવવા લાગી. હવે તેને નિરાંતે ઉંઘ કેમ ન આવે ? પોતાનું ભયંકર કાવત્રું છુપાઈ ગયું હોવાથી તેની તથળી ચિંતા ચાલી ગઈ. પછી પતિ મરે કે જીવે પરંતુ પોતાનો માર્ગ સાફ ધર્મ ગયો એટલે ખસ. ખરેખર ! સ્ત્રી હૃદય અત્યંત વિચિત્ર હોય છે. જેઓના અંતર સરળ, નિર્ભળ અને પવિત્ર હોય છે. તે સ્ત્રીઓ ખરેખર સ્ત્રી નહિ પણ દેવી પુત્ર્ય ગણવી જોઈએ ! આ નીચતાથી ભરેલી નારી અત્યંત ઝેરીલી નીવડી. જેને હું બોળા અંતરની માનતો હતો તે કાળી નામણી કરતાં અત્યંત વિષથી ભરપૂર જાહેર થઈ. ખરેખર ! મારું જીવન અત્યંત ઝેરી બની ગયું ! મારાં આબરનું હવે લીલામ થઈ જશે ! મારી સ્ત્રીના દુષ્ટ ચારિત્ર્યની ખબર પડતાં અદેખાલોકોની આંતરડી ઠરશે ! ભોકા મારી સામે આંગળીઓ કરશે ! ખરેખર ! સ્ત્રી મળે તો સારી મળે નહિતર કુંવારી જીંદગી મુજારવી એ વધારે ઉત્તમ છે ! " આ પ્રમાણે ઉગ્ગાર કાઢતો જગન્નાથ આખી રાત્રી જગતોજ બેસી રહ્યો. "

* * * * *

દેવળમાંથી નિકળીને ખીમો અને જીવો બન્ને બદમાશો રાજ

મહાલય પાસે આવી પહોંચ્યા. પહેરેગીરો ખુલ્લી તલ્વારે પહેરે બરી રહ્યા હતા. અંદર શી રીતે પ્રવેશ કરવો ?

બન્ને ઘડીભર ઘરવાળાથી થોડે દુર ઉભા રહ્યા ખીમો બોલ્યો.
“શુભા ! કામતો ગણું જોખમ ભરેલું છે !”

“એ વિના દેવીની દયા શી રીતે મેળવી શકાય ? શુભાએ જણાવ્યું,”

“પણ આ પહેરેગીરો ખુલ્લી તલ્વારે ટેલી રહ્યા છે. આપણી શી તાકાત છે કે અંદર પ્રવેશ કરી શકીએ. છતાં પણ આપણે યાદોમ કરીશું તો તેમાં જન ગુમાવવાના છીએ કારણકે—”

ખીમાને બોલનો અટકાવીને શુભા બોલ્યો.

“તું તો સદાય નિર્માલ્યજ વિચારો કરતો ફરે છે ! એ પહેરેગીરો ભણે તલ્વાર લાયમાં રાખી રહ્યા હોય, પરંતુ તેઓ તલ્વાર વાપરી શકે નહિ, કારણ કે આથમણી છુમ પડતાં ગમણું જામનારા આ બધા ભેગા થયા છે. પછી આપણી તલ્વારના ચમકાર પાસે તેઓ શું ટકકર ઝીંટી શકવાના હતા ? અરે ! આપણને જોતાંજ તેઓ સુપ સુપ લપાટ જવાના માટે આવો એકદમ તુટી પડીએ. સાહસ વિના કોઈ કામની સિદ્ધિ સંભવતીજ નથી.”

એમ કરીને શુભા તલ્વાર આન મુક્ત કરીને એકદમ પહેરો બરનાર પોલીસો ઉપર તુટી પડ્યો. ખીમાએ પણ શુભાનું અનુકરણ કર્યું. બન્ને બદમાશોએ જોત જોતામાં પાંચ સાત પોલીસોને તલ્વારના અપાટેથી કાપી નાખ્યા.

પાંચસાત પોલીસોના કપાવાથી બીજા પોલીસો શુભ લાગે નાંહા કરતો સાદ કરીને બન્ને બદમાશો રાજ મહાલયમાં ખુસી ગયા. જે રૂમમાં રાજકુંવરી સૂતી હતી તે રૂમમાં બન્ને પેસી ગયા અને આખો પથળ ઉપાડીને બન્ને બહાર નિકળી ગયા.

કુંવરીને લઈને બન્ને દેવળપર આવી પહોંચ્યા, પલંગ, દેવળના પરવારપર મુઠી રાજ કુંવરીને જાગૃત કરી. કુંવરી જાગૃત થઈ અને બદમાશીને જોતાંજ ધ્રુજવા લાગી કુંવરીને કંપતી જોઈ ખીમો બોલ્યો.

“કુંવરીબા ! જરા પણ ડરશો નહિ. આજે તમારું જરા કામ પડ્યું તેથી તમને અહિં લાવ્યા છીએ.

ખીમાના શૃંગદોમાં કુંવરીને કંઈ સમજ પડી નહિ. “તમારું જરા કામ પડ્યું” એટલે ? આ બદમાશીને મારું શું કામ હશે ? શું મારું સિયળ લુટવાનું કામ હશે ? નકકી તેજ કામ હોવું જોઈએ જોહ પ્રભુ ! આ બદમાશીના હાથમાંથી મને પવિત્ર પથ્થે બચાવજે ! મને એક માત્ર તારોજ આધાર છે.” આ પ્રમાણે તે મનસાથે બોલીને પછી બદમાશીને ઉદેશીને બોલી.

“તમે કોણ છો ?”

“તે જાણવાની તમારે કાંઈ જરૂર નથી;” જીવો બોલ્યો.

“મને અહિં શામાટે લાવ્યા છો ?” કુંવરીએ ખીમને પ્રશ્ન કર્યો.

“દેવીની દયા મેળવવા” ખીમો બોલ્યા,

“એટલે ?” કુંવરી ચમકી મઠ.

“તમારો ભોગ દેવીને આપશું અને દેવી અમારા ઉપર રાજ રાજ થઈ જશે” જીવાએ જણાવ્યું,

શું મારો વધ કરવા તમે મને અહિં ઉપાડી લાવ્યા છે ?”

કુંવરી ખિન્ન અવાજે બોલી ઉઠી.

“હા.” ખીમાએ કિતર આપ્યો.

“મારો વધ કરવાથી તમને શું મળશે ? મને છોડીજો ભગવાન તમારું બહુ કરશે !” કુંવરીએ નમ્રપણે શબ્દો ઉચ્ચાર્યા.

“તારો વધ કરવાથી દેવીની પ્રસન્નતા મને એમ છે, પછી

તને કેવી રીતે છોડી મુકીએ ? શું તને છોડી મુકવા અહિં ઉપાડી લાંબવાનું જોખમ ખેડ્યું હશે ?” ખીમો બોલ્યો,

“દેવીની દયા શું મારાજેવી કુંવારી કન્યાના ભોગે તમે પ્રાપ્ત કરી શકશો ? શું દેવી એટલી અધી બચંદર તમે ગણો છો ?” કુંવરી બોલી,

“અરે ! ચુપકર ! એવી પંચાત તારે કાંઈપણ કરવાની નથી. સીધી સીધી અમારી તલ્વારના નીચે તારૂં માથું ધરી દેજો એટલે અમારી કાર્ય સિદ્ધિ થઈ જાય !” જીવાએ જણાવ્યું.

“પરમાત્માને ખાતર મને છોડી મુકો.” કુંવરી રડતા અવાજે બોલી

“પરમાત્માને અમે માનતા નથી !” ખીમો બોલ્યો.

“તો તમારા બાલ બચ્ચાની ખચરાતમાં મને છોડી મુકો. “કુંવરીએ વિશેષ આજીજી કરવા માંડી.

“બાલ બચ્ચાઓ ઉપર અમને ખારજ નથી !” ખીમાએ જણાવ્યું.

“દયા કરો દયાકરો ! એક ઉછરતી કુસુમ કળીને અંદા અંદાને વણ થઇને બાળી ન મુકો દેવી એવા દુષ્કૃત્ય કરવા નથી કહેતી જો દેવીની દયા મેળવવી હોય તો તેની અનન્ય ભાવથી ભક્તિ કરો, દુષ્કૃત્ય છોડી દઇને સતપથ પર પ્રયાણ કરો” કુંવરીએ ફરજી શબ્દો સંભળાવ્યા.

“તારા ઉપદેશની અમને કસીપથ જરૂર નથી. વ્યર્થ જીમને તરડી ન આપ કેઈ અહિંથી નિકળશે તો સાંભળી જશે.” જીવાએ એ પ્રમાણે કહ્યું.

અત્યાર સુધી શાંત પણે બોલતી કુંવરી જરા કોપિત થઈ.

તેણે મન સાથે નક્કી કરીલીધું કે આવા અધ્ય રાત્રિના વખતે પોતાને બચાવનાર કોઈ નથી. એટલે બદમાશો જરૂર પોતાની હત્યા કરશે; તો પછી અંતરનો કંઠળાટ-ઉભરો શા માટે ખાલી ન કરવો? શા માટે બદમાશોને મન કહે તેમ સંભળાવી ન દેવું? ” બદમાશો તરફ જોઈને કુંવરી અત્યંત કુપિત સ્વરે બોલી;

“ચાંડાળો! તમારા જેવા સક્ષિસથી પણ અધમાધમ હત્યા કરનારા દત્યને હજારવાર ફિટકાર છે. તમે જરૂર કમોતે મરશો! તમારા દેહમાં રૂંવાડે રૂંવાડે કીડા પડશે. અને તેમે અતિશય વેદના ભોગવશો. અમારા જેવી કુસુમ જેવી કુંવારી કન્યાના ભોગે. દેવી કદી પણ રાજી ન થાય, અરે નેથી તો તમારા ઉપર એકદમ કોપિત થશે. અને તે દેવી કોપની બચાંકર આગમાં તમે અળીને ખાખ થઈ જશો. મને છોડી મૂકશોતોજ દેવી તમારા પરદયા કરશે; પણ જો મારો વધ કરીને દેવીની દયા મેળવવા માંગશોતો દેવી તમને દયા આપવાને બદલે ઠોકર આપશે. તમારા દિવસો સંકટના સાગરમાં ડુબાવી દેશે, અને તમને અત્યંત ત્રાસ આપશે. માટે આ બ્રહ્મીને! સમજો! પાપનાં કામ છોડી દ્યો. માણસના ભોગથી કે પશુના ભોગથી જો દેવ છે તે કદીપણ રાજી થશે નહિ. અરે રાજી નહિ થતાં ભોગ આપનાર ઉપર અતિશય કુપિત થશે. અને તેથી ભોગ આપનારની ધણીજ માડીદશા થશે; માટે જો તમે તમારા જીવનું બહું ચાહતાહો તો મને છોડીમૂકો, નહિતર ચાદ રાખજો તમારી ધણી માડી દશા થશે.”

હવે તારો બકવાદ બંધ કરીશ કે નહિ? ” ખીમો બોલ્યો. બુઓ ખીમા તરફ ફરીને બોલ્યો: “પણ તેને શા માટે બોલતી અટકાવે છે? બોલવા દેને? તે રાજી તો થાય છે?”

આ સંભળીને કુંવરી બોલી:

“જેને તમે મારો બકવાદ માનો છો તે મારો બકવાદજ માન નથી; પરંતુ અંતરે ઉષ્ણ કકળાટ છે. તમારે તેને માન આપવું જ જોઈશે. હું કન્યા છું. કન્યાના ઘાતી થવા જેટલી ફરતા તમે ન બતાવો. કરી પણ કન્યાના સંહારથી કેવ કે દેવી સજી થયા સાંભળ્યા નથી. નાહક ખોટી અંધશ્રદ્ધાના હીચકમાં ખરડાખે, ખોટા કામ ન કરો. પાપ ન આદરો.”

“ખીમા !” જીવો બોલ્યો. “આતો બસ બડબડાટ ચલાવ્યાજ કરે છે; માટે તેને દેવળની અંદર ધકેલી દે.”

કુંવરીને તરત ધકેલે લાગ્યો. અને તે બિચારી દેવળની અંદર જઈ પડી. બદમાશોએ બહારથી કમાડ બંધ કરી દીધું. શા માટે તેઓ કુંવરીના ભોગ આપવામાં વિલંબ કરતા હતા? એ સંકા માટે કહેવું જોઈએ કે કુંવરીને દેવળની અંદર ધકેલી દઈને પછી તેઓ દેવળની આભુખાભુ જોવા લાગ્યા કે કોઈ આટલામાં છે કે નહિ. જે કોઈ માણસ એટલામાં દેવળની આભુખાભુમાં છુપાઈ ગયો હોય તો પોતાના કૃત્યમાં અટકાવ કરે, અને દેવીની પ્રસન્નતા મેળવવા માટે કદેસો જીવના જોખમવાળા પ્રયાસ ફગીલુત ન થાય; આથી તેઓ દેવળની આભુખાભુ થોડે સૂધી તપાસ કરવા ગયા. કુંવરીને દેવળની અંદર પુરી દઈને બહારથી સાંકળ ચડાવી દીધેલી હોવાથી કુંવરીના નહાસી જવા માટે તેઓને જરા પણ ડર ન હતો. તેઓને ખબર ન હતી કે દેવળના અંતર્ભાગમાં મોહનલાલ ક્યારનો લપાઈ ગયો છે !

કુંવરીના અંદર પડવાના ધબકારાની સાથે મોહનલાલ ચમક્યો, અને કુંવરી તરફ ગયો. બહારથી દાર બંધ થતું જોઈ તેણે અંદરની સાંકળ ચડાવીને પોતાને નિર્ભય કર્યો.

કુંવરીને હિંદોને મોહનલાલ બોલ્યો.

“બહેન !”

બહેનનું મધુર સંબોધન સાંભળીને કુંવરી એકી થઈ અને પોતાને બહેન તરીકે ઓલાવનાર મૂર્તિને એકી નજરે જોઈ રહી. મોહનલાલે આમળ ઓલાવા માંડ્યું.

“તમે જરા પણ ગભરાશો નહિ. એ સમતાનો તમારો વાળ પણ વાંકો કરી શકશે નહિ. હું તમારું રક્ષણ કરીશ. મારો જ્ઞાન, એક કુસુમ જેવી કુંવારી રાજ કન્યાને બચાવવા પ્રુથીથી જોખમમાં નાંખીશ. તમે જરા પણ ડરશો નહિ. હું તમારો મદદગાર બાઈ છું !

“તમે કાણ છો ?” રાજકુંવરી બોલી. અને આ દેવળમાં કેમ છુપાઈ રહ્યા છો ?”

“હું કાણ છું તે અત્યારે જણાવીશ નહિ. પરંતુ હું શા માટે દેવળમાં છુપાયેલા છું તે કારણ તો સ્પષ્ટ છે અને તે તમે જાણી શકો છો. મોહનલાલ બોલ્યો.

“શું મને બચાવવા માટેજ તમે છુપાયા છો ?” રાજકુંવરી બોલી.

“આપનું કહેવું સત્ય છે. તમને બચાવવા માટે હું આ દેવળમાં છુપાઈ ગયો છું. તમને બચાવવા સિવાય મારો બીજો કોઈ હેતુ નથી” મોહનલાલ બોલ્યો.

“આપનું નામ જણાવશો ?” રાજકુંવરી બોલી.

“મારું નામ હું અત્યારે કહી શકીશ નહિ.” મોહનલાલ બોલ્યો.

“દેવાંશીનર ! તમારી આ ધર્મ લાગણી માટે મને ખાનસુખ છે. દુનિયા કાળી અને ઘોળી બાબુથી રંગાયેલી છે એ આજના બતાવ પરથી મને સ્પષ્ટ સમજાય છે. કારણ કે એ બદમાશો બચાવે

એક ઉઠતી અને આશાવતી કોમળ કન્યાનો નાશ કરવા તેયાર થયા છે. ત્યારે તમારા જેવા ઉમારવા માટે બહાર પડે છે ! ધર્મી અને અંધર્મી, સબળન અને દુર્બલ મનુષ્યોથી આ વિશ્વ પરિપૂર્ણ છે. દુનિયાના માણસો પૈકી કોઈ સારા તો કોઈનહારા સૌ કોઈ એક સરખા કદીપણ હોતાનથી, અગ્ને હું તમારા હાથે મારો જીવ બચાવી શકીશ એ મારા મહાહામ્ય.” રાજકુંવરી એ આ પ્રમાણે શબ્દો ઉચાર્યા.

ત્યાં કમાડની બહારની સાંકળના ખખડાટનો ધ્વનિ સાંભળતાં મોહનલાલનું લોહી ઉઠી જાયું. નાગણી, અને બાવાના ખુન કરીને રંગાયલી તીક્ષ્ણ કટારહાથમાં લઇને બદમાશોનો વધ કરવાતેયારથક ગયો.

તે રાજકુંવરી બિચારી શરથર કંપવા લાગી. દેવી તાર જોઈને તે હાથ જોડીને કરમરતી વિનવવા લાગી.

“દેવી ! મારા મદદગારનું રક્ષણ કરજો. એ નીચ બદમાશો આ દેવાંશી માનવનો નાશ ન કરે એટલી દયા દર્શાવજો.”

કુંવરી આ પ્રમાણે દેવીને વિનતી કરતી હતી, અને તેનામદદગાર મોહનલાલ હાથમાં તીક્ષ્ણ કટાર પકડીને દારની પાસે એકબાજુ લપાઈને બદમાશોના અંદર આવવાની રાહ જોતો ઉભો હતો !

પ્રકરણ ચોથું.

અમિતી હાથહ.

બદમાશો એક પછી એક દેવળની અંદર ગયા, અને મોહનલાલની કટારનો ભોગ થઈ પડ્યા દેવીને ભોગ આપવા માટે આવતુ અનેલગ્નો પોતેજ ભોગ થઈ પડ્યા.

માથુસ કે પશુના ભોમથી દેવને રાજી કરવાની અંધ શક્તિ ધરાવનારાઓએ આ પરથી વિચાર લેવો ઘટે છે. કહી શકું દેવ એવા ધાતકી ભોમથી રાજી થામજ નહિ. ખોટી માન્યતા પકડવાનો કંઈજ અર્થ નથી. દેવને રાજી કરવા માટે પાપ કરવા હાથ લાંબાવવો એ નરી મુર્ખતા છે અંધ શક્તિની પરિસીમાં છે જેઓ એવી અંધ શક્તિને વજગીને જનવર કે માથુસનો ભોગ ધરાવવાની પ્રવૃત્તિ કરશે તેઓના આખર હાલ તો ખીમા અને છવાના જેવાજ થવાના ભોજ આપવા જતાં દેવના હોમમાં પોતેજ ભોગ થઇ પડવાના આજકાલ આવી અધ્ધ અધ્ધ વધારે પ્રમાથુમાં જેવામાં આવે છે. ધણું ઠેકાણે દેવીને પાડા કે બકરાનો ભોગ ધરાવાય છે. એવો ભોગ ન અપાય ત્યાંસુધી દેવી રાજી ન થાય એવું માનનારા માથુસોને ખરેખર માથુસના વેષમાં કુપાયલા દૈત્યોજ મથવા જોઈએ. દૈત્ય હોય તેનાં હૃદય નિર્દય હોય. જ્યારે માથુસ, પોતાના જેવાજ માથુસનો સંહાર કરવા અને પોતાના જેવાજ જનવરના આત્માનો સંહાર કરવા જતાં ન ડરે, ત્યારે તેને દૈત્યનીજ ક્ષમા આપવી જોઈએ. એવા દૈત્યોના માટે અંતમાં ધ્વંશનો કોપજ તૈયાર થાય છે ! અને એ વખતે તેઓ દેવી કોષાગ્નિમાં ચર ચર બળી જાય છે !

બદમાશોને ઠેકાણે કરીને મોહનલાલે કુંવરીને કહ્યું:

“ હવે તમે નિર્ભય છો. દેવની દયાથી હું તમારો જન બચાવી શક્યો છું. હવે તમે તમારા મુકામે ચાલ્યા જાઓ. ”

“ નહિ. તમારે મને સાથે ચૂકવા માટે આવવું પડશે. ” કુંવરીએ કહ્યું. “ કારણ કે કદાચ રસ્તામાં બીજા કોઇ બદમાશો આવી મળે અને વળી મારો જન જોખમમાં મુકાઈ જાય તો ?

માટે કૃપા કરીને માસ મહેલ સુધી તમે સાથે આવો. હું આપનો

અત્યંત આભાર માનીશ. જાને તમે મારો જાન બચાવીને મારા ઉપર અનહદ ઉપકાર કર્યો છે. મારા રક્ષણહાર ! હું તમારા ચરણમાં પડીને તમારા કરેલા આભાર માટે હું કાચ જોડું છું. એનો બદલો હું શું આપી સકું ? દીન દયાળુ દામોદર તમને આ મહાન ધર્મ કાર્યનો બદલો અવશ્ય આપશેજ. ”

“ જો તમારો આમલ છે તો હું તમારા મહેલ સુધી તમારી સાથે આવીશ. ” મોહનલાલે કુંવરીની વિનંતીનો સ્વીકાર કર્યો.

“ ચાલો. ”

કહી કુંવરી અને મોહનલાલ દેવળને છોડી રાજમહેલ તરફ વિદાય થયા. માર્ગમાં કુંવરી, પોતાના રક્ષણહાર દેવનું વદન નિહાળતી જતી હતી. કુંવરીના કોમળ આનન પરની કાંન્તિ શિતળ વાતાવરણમાં, સુધા કરતા શિતળ કિરણોથી આર ચમત્કાર મારી રહી હતી.

રાજમહાલય પાસે આવીને કુંવરીને મોહનલાલને કહ્યું:

“ હવે હું રજા લઉંશ. ”

“ નહિ ઉપર આવવું પડશે ” કુંવરીએ કહ્યું:

“ કારણ ? ” મોહનલાલે પ્રશ્ન કર્યો.

“ મારી ઇચ્છા. ” કુંવરી આહું હસીને બોલી: પછી બન્ને મહેલ ઉપર ગયા.

કુંવરીના ખાતગી દિવાનખાનામાં બન્ને આવી પહોંચ્યા. મોહનલાલે કુંવરી પાસે રજા માગી. કુંવરીએ કહ્યું: “ એમ સહજમાં રજા લઇને ક્યાં છટકી જવા માગે છે ? નામદામ જણાવો. ”

“ મારો નામ હામ જણાવતો તમને શો વેળ ? ” મોહનલાલ બોલ્યો.

“ નામ જણાવવામાં આટલી આનાકાની ? ” કુંવરીએ સામે પ્રશ્ન કર્યો.

“ માई નામ મોહનલાલ. ” ન છૂટકે મોહનલાલે પોતાનું નામ જણાવ્યું.

“ અહિં રહો છો ? ” કુંવરીનો પ્રશ્ન થયો.

“ ના. હું કૈલાણપુરનો છું ! ” મોહનલાલે પોતાનું ગામ જણાવ્યું.

“ અહિં શા હેતુથી આવ્યા છો ? ” કુંવરીએ પ્રશ્ન પરંપરા શરૂ કરી.

“ ખાલી ફરવા. ” મોહનલાલે કહ્યું.

“ અહિં ક્યાં લિતપાં છો ? ” કુંવરીએ પૂછ્યું.

“ સોજમાં. ” મોહનલાલે જણાવ્યું.

“ તમે એકલા છો ? ”

“ ના. હું એક આરા દોસ્તની સાથે સોજમાં ઉતરેલો છું ! ”

“ અત્યારે તમે દેવળમાં ક્યાંથી જઈ ચડેલા ? ” કુંવરીએ પૂછ્યું.

“ તે વાતનો બેદ બચકર છે. હું શી રીતે દેવળમાં આવી ચડ્યો એ વાર્તા કમકમાત ઉપજાયે એવી છે. ” મોહનલાલે કહ્યું.

“ અને કહેશો ? ” કુંવરી બોલી.

“ બહે. ” કહી કહી મોહનલાલે ડોસી સાથે વાત કરીને છુટા થયા પછીથી તે કુંવરીને બચાવી ત્યાં સુધીની હકીકત કહી સંજણાવી.

કુંવરી અત્યંત આનંદિત થઈ. “ વાહ મોહનલાલ ! તમે તો મોટા શુરવીર ! એક રાતમાં આમ પૂન કર્યો. ”

“ હવે અને રજા છે ? ” મોહનલાલે રજા માગી.

“ ના. ” કુંવરીએ જણાવ્યું.

“ શા માટે અને રજા આપવામાં—”

“ જુઓ મોહનલાલ ! ” મોહનલાલને બોલતો અટકાવીને કુંવરી વચ્ચે બોલી: “ તમારા પવિત્ર ચરણમાં હું મારાક્ષક જીવનને અર્પણ કરું છું ! ”

“ હેં હેં ! ” મોહનલાલ ચમકી ગયો. “ આ શું કહો છો ? ”

“ મોહનલાલ ! મારા દેવ ! તેમાં ચમકો છો શાતા ? હું કુંવારી છું એક કુંવારું જીવન તમારી સેવામાં રહેવા આતુર બને છે. તમારે તેને સેવાનાં લાભ આપવોજ જોઈશે ? ” કુંવરીએ સ્પષ્ટ જણાવ્યું.

“ નહિ નહિ. કુંવરી ! એવી દુષ્ટેચ્છા ન સેવો. એથી ભયંકર પાપ થાય છે ! ” મોહનલાલે જણાવ્યું.

“ તમે ગમે તેમ કરશો તો પણ હું તમને છોડવાની નથી. મારા હૃદયમાં તમારી પવિત્ર મૂર્તિ પધરાવીને હું સદા તમારું રક્ષક કાર્ય કરીશ. તમે મારા પતિ. જીવનેશ્વર ! આ જન્મતમાં તમારા સિવાય—”

“ હેં ! હેં ! ચૂપ રહો. ” મોહનલાલ બોલી ઉઠ્યો. “ આજે તમે ઉન્માદવશ થઈ ગયા હો તેમ જણાય છે. ”

“ અને—મારી આ સ્થિતીને ઉન્માદ સમજતા હોતો મારે કહેવું જોઈએ કે એ ઉન્માદના ઉન્માદક તમેજ છો. તમારા આભારના ભારથી દબાયેલીને તમારે પલિનું પદ આપવુંજ પડશે. હું તમને કેમે કરીને છોડવાતી નથી. ” કુંવરીએ કદામદ શરૂ રાખ્યો.

“ કુંવરી ! તમે સબકુંવરી છો. હું વેશ્ય છું. ક્ષત્રિય અને વૈશ્યનો મેળવ કદાપિ સંભવતો નથી. માટે હું કહું છું કે તમે મારા

તરફથી લાગણી ફેરવી નાખે. અને ચાલવા માગતા હોતો પતિ તરીકે નહિ પણ એક ધર્મના—”

મોહનલાલની વચ્ચે કુંવરી બોલી: “ખપરદાર જે એવું બોલ્યા હો તો મારા મકાનમાં તમે એક કંદીથી વધારે સ્વતંત્ર નથી. જે તમે અને પત્ની તરીકે સ્વીકારશો તોજ તમે અહિંથી બહાર જઈ શકશો. નહિતર—”

“નહિતર શું?” મોહનલાલ ચમક્યો.

“અહિં બંદીવાન રહેવું પડશે!” કુંવરીએ સખ્તાઈ ચલાવવા માંડી.

“કૃતબ્ધ હદય! મારા ઉપકારનો આ બદલો?” મોહનલાલ ખિન્ન થયો.

“એમાં ખિન્ન થવાની—દિલગીર થવાની કંઈજ જરૂર નથી. તમારા ઉપકારના બદલામાં તો હું મારા જીવનને સાદર અર્પણ કરું છું; પરંતુ જ્યારે તમે મારા એ બદલાને ઠોકર મારો છો, ત્યારે મારે સખ્તાઈ કરવી પડે છે, જે તમે ખુશીથી અને પત્નિ તરીકે સ્વીકારો તો હું અત્યંત આનંદિત થઈશ. તમારા જેવા વીર અને ક્રાંતિમાન સ્વામિને પામી હું મહદ્ બાબ્તશાળી થઈશ.” રાજકુંવરીએ પોતાનો મનોભાવ કહી બતાવ્યો.

“હું તમને પત્નિ તરીકે ન સ્વીકારું તો?” મોહનલાલ બોલ્યાં.

“તો પછી અને કીક પડશે તેમ હું વર્તીશ.” કુંવરીએ ઉત્તર આપ્યો.

“કેમ વર્તશો?” મોહનલાલે પ્રશ્ન કર્યો.

“એ કહેવાની કશી જરૂર નથી. અને આશા છે કે તમે અને સ્વીકારશોજ એક રાજકુમાર પોતાના મુખ્યવાન જીવનને પોતાના

સરણે સમર્પણ કરે અને કોણ તેને ઠોકર મારે? તેમાં હું તો વળી તમારા આખર તળે દયામયી છું. તમને અંતરથી ચાહું છું. તમારા વિના હું જીવી પણ ન શકું એટલી તમારા તરફ હું આકર્ષાઈ ગઈ છું. તમારે મને સંતોષવીજ પડશે. નાહક હડ રાખીને મને દુઃખી ન કરશો. મને નિરાશ-હતાશ ન કરશો.” કુંવરીએ કહ્યું:

“તમે તમારા હઠાગ્રહને વિજય આપી શકવાના નથી!” મોહનલાલે કહ્યું.

“અને તમે પણ તમારા હઠાગ્રહને વિજય આપી શકવાના નથી.” કુંવરીએ સામું સ્પષ્ટ રીતે જણાવી દીધું.

“એટલે? શું મને ખલાતકારે મારી મરજી વિરૂદ્ધ વર્તવાની દરજ પડશે?” મોહનલાલે પૂછ્યું.

“અલખત!” કુંવરીએ જણાવ્યું.

“મને માફ કરો. હું કદી પણ તમારી ઇચ્છાને વશ વર્તી શકીશ નહિ. કારણ કે એમ કરવાથી મહત્ દોષ થાય છે. પાપ થાય છે!” મોહનલાલે પાપની ભીતિ બતાવી.

“એ તમારો ખોટો મત છે. મારી ઇચ્છા પુરી કરો તો તેમાં તમને જરા પણ પાપ લાગવાનું નથી. પાપ ખલાતકાર—અત્યાચારમાં છે.” કુંવરીએ કહ્યું.

“તમારી દૃષ્ટિ ખલાતકાર કિંવા અત્યાચારમાં પાપ જોઈ રહી છે, અને મારી દૃષ્ટિ આ તમારી ઇચ્છાને પરિપૂર્ણ કરવા જતાં બચકર પાપજ જુએ છે. હું તેને અત્યાચાર માનું છું!” મોહનલાલે બોલ્યો.

“એ તમારી માન્યતામાં જરા પણ સત્ય નથી.” કુંવરી બોલી.

“હું સત્યાંશ નહિ સત્યજ્ઞ માની રહ્યા છું!” મોહનલાલ બોલ્યો.

“એ વાત જવાદો હૃદય દેવ! મને નાહક ન તલસાવો. વિના કારણ મને ન દુઃખાવો. હું તમને પ્રેમપૂર્વક આહુ છું. પ્રેમપૂર્વક મારા આત્માને તમારા ચરણમાં અર્પણ કરું છું. મને હત્યાશ કરવામાં કે સાર નથી. બદમાશોના હાથથી બચાવીને તમેજ મારો સંહાર કરવા તૈયાર થશો? શું બચાવનાર પોતેજ મારનાર બનશે?” કુંવરી બોલી.

“હું તમારી મનેચ્છા પુરી કરી શકવા અશક્ત છું! મને માફ કરો.” કુંવરી બોલી.

મોહનલાલના આ અંતીમ નિશ્ચયાત્મક શબ્દો સાંભળીને કુંવરી ઉશ્કેરાઈ મઠ. અને કોચપર પડેલા ખંજરને લઈને તે બોલી!

“આ ખંજરથી હું આત્મહત્યા કરીશ. બોલો તમે શું કહેવા માગો છો?”

“કુંવરી! તમે આટલો હઠ આમલ શા માટે કરી રહ્યા છો?”

“શા માટે? મારા જીવન બચાવનારને પતિ તરીકે સ્થાપવા માટે. મારા જીવનને ધન્ય બાગ્ય બનાવવા માટે!” કુંવરી બોલી.

“અહો! પ્રભુ! તે મને કેવી મુશ્કેલીમાં મુકી દીધો?”

મોહનલાલે એક નિઃશ્વાસ મૂકવાની સાથે એ શબ્દો ઉચ્ચાર્યા.

“એમા મુશ્કેલી શું?” કુંવરી બોલી.

“મુશ્કેલીથી ભરેલી તમારી માગણી માટે મારે લાચારી સાથે હાથ ખંખેરી નાખવાની ફરજ પડે છે!” મોહનલાલે જણાવ્યું.

“એટલે?” કુંવરીએ પૂછ્યું.

“તમે જે સમજો તે.” મોહનલાલે જણાવ્યું.

“એવા માર્મિક ઉત્તરની મને જરૂર નથી. સ્પષ્ટ ઉત્તર આપો કે મારી માગણી સ્વીકાર કે તિરસ્કાર?”

“કપટોત્તરની જરૂર હોય તો મારે કહેવું જોઈએ કે—” જહિં
મોહનલાલ અટકી પડ્યાં. શું કહેવું સ્વીકાર કે તિરસ્કાર?

મોહનલાલને અટકેલા જોઈ કુંવરી બોલી: “શા માટે અટકે
છો? તિરસ્કાર કરવાનો વિચાર હોય તો તેમ કરો. આ ખંજર મારી
છાતીમાં ભોંકાવા તૈયાર થઈ ગયું છે. બદમાશોના સૂકંબમાંથી ખચા-
વીને મને હવે તમે ખુશીથી સંહારી શકશો!”

“મને લાગા કરશો હું તમારી આ પાપ યુક્ત માગણીનો
સ્વીકાર કરી શકતો નથી!” મોહનલાલે અડગતા બતાવી.

“જુઓ મોહનલાલ! આ એક છેલ્લી વખત કહું છું કે
મને નિરાશ ન કરો. એક આસાવતી કન્યાને આશા ભરી સ્થિતિમાં
સંહારી નાખવા કરતાં મારી માગણીના સ્વીકારમાં કદાચ તમે પાપ
જેતા હોતો તો તે પાપ ત્રણું ઓછું છે. મને નિરાશ કરવાથી છેવટે
તમે પરતાશો એવી પરતાવણી તક ન આવે એટલા માટે આ
છેલ્લી વખત વિનવું છું—બોબો પાંચરીને હાથ જોડીને વિનવું છું
કે મને હતાશ ન કરો. એમ કરવાથી એક ઉજ્જવળ કુલ સદાના
માટે કરમાઈ જશે. અને તેનું પાપ તમારાજેવા પવિત્ર માણસના
કપાળમાં ચોંટશે. એનું કાલુ કલંક ન બહારવું પડે એટલા માટે
મારી માગણીનો સ્વીકાર કરવો થટે છે. આપ પરજોવા હો અને
તમારી એ પરિણીત પત્ની, મારા તરફના આલ્સના લીધે ક્રુપિત થાય
અને એવા દરથી જો તમે મને હતાશ કરતા હો તો હું ખુલાસો
કરું છું કે મને પત્ની તરીકે નહિ તો માત્ર હાસી તરીકે રાખજો
માત્ર તમારા સુખાર્થિકતા હર્ષનની અને આશા છે. વિરંતર ના
માટે તે આશા પરિપુર્ણ થાય એટલે હું કૃત કૃત્ય. હું માનું છું કે
હું આપને ત્યાં પત્ની તરીકે નહિ, પરંતુ એક આકર્ષી એટલે કે

દાસી તરીકેજ રહું તો તેમાં આપના પત્નીને જરાપણ કઠિન લાગશે નહિ અને તમને જરાપણ દુઃખ થશે નહિ માટે જે તમારી પત્ની તરફના ડરને લીધે મને સંતોષવામાં સંકોચ કરતા હોય તો નેવા સંકોચનો પરિત્યાગ કરીને મારી માગણીનો માત્ર દાસી તરીકે સ્વીકારવાતી ક્ષુદ્ર ભ્રમણીનો સ્વીકાર કરો. એટલાથી પણ મારા આત્માને અત્યંત શાંતિનો અનુભવ થઈ શકશે.” કુંવરીએ વિસ્તાર પૂર્વક કહી સંભળાવ્યું.

“હું પરણેલોજ નથી. પછી એવા સંકોચથી હું તમને નિરાશ કરતો નથી.” મોહનલાલે જણાવ્યું.

“તો પછી મીથ્યા દુરાચરને વશ થઈ એક કુસુમ કળીને કંદારી નાખવાનું પાપ ન કરો. ચાર ખુન ઉપરાંત મારે પાંચમું ખુન કરીને પાંચતા ખુની ન બનો.” કુંવરીએ કહ્યું.

“તમે ગમે તેમ કરો તો પણ તમારી માગણી હું સ્વીકારી શકીશ નહિ. સો વાતની એ એકજ વાત. માર નિશ્ચયમાંથી હું કદી પણ ડરીશ નહિ. ધર્મ શાસ્ત્રોના પવિત્ર હરમાનને હાતમારવા એટલું ઘેર કૃત્ય મારાથી થઈ શકે નહિ. કારણકે હું વૈશ્ય છું તમે ક્ષત્રિય છો. પછી જાતિભેદ તોડીને એવું લગ્ન હું કેમ કરી શકું? સ્નેહ લગ્નનો હું હીમાયતી નથી સ્નેહ લગ્ન એ ઠીક છે, પરંતુ જાતિમાજ સ્નેહ લગ્ન થવા જોઈએ એવી મારી માન્યતા છે. જાતિભેદનો પરિત્યાગ કરીને સ્નેહ લગ્ન સાચા એ શાસ્ત્રની દ્રષ્ટિએ હું તો નિંચ માનું છું. માટે એવા નિંદનિય કાર્યમાં હું ભાગ લઈ શકતો નથી અને એટલા માટે હુમા આપશો. અને જે મારા પર તમારો આદ હોય તો હું તમને વિનંતિ કરું છું કે આ હુમાને છોડી દીધને કોઈ ક્ષત્રિય રાજકુમાર સાથે તમારા જીવનનું સંગઠન કરો. નાહક

આત્મઘાત કરવામાં શું સાર મળશે ? મારા પર હાર્દિક આહ હોય તો મારી તમને એજ વિનંતિ છે. ” મોહનલાલે જણાવ્યું.

“ એવી વિનંતિ મારાથી સ્વીકારી શકાય એમ નથી. હું તો તમને પતિ તરીકે મેળવવાનીજ ! આ જન્મે નહિ તો બીજા જન્મે. કુંવરી બોલી મોહનલાલ મૈન રહેશે. મોહનલાલને મૈન વશ જોઈ કુંવરી બોલી; “ મોહનલાલ ! હું આત્મઘાત કરું એવી કાંઈ ગાંડી કે મુર્ખ નથી. પણ તેની સાથે મારે કહેવું જોઈએ કે તમને છોડીને હું બીજાને પતિ તરીકે સ્થાપવા જોઈતી પ્રેમ દ્રોહી નથી. એક વખત જેને હૃદય અપાયું તે હૃદયાધિક દેવ ફરી બીજાને એજ હૃદય બીજાને આપવું નામ વ્યભિચાર અનાચાર આત્યાચાર હું તેવા વ્યભિચારના પાપને જોડારીશ નહિ માટે તમારે મને પત્ની તરીકે જરૂર સ્વીકારવી પડશે. તમે ના કહો છો, તો હું એક મુક્તિ ચલાવીશ અને ‘ એ કે જે તમે મને હતાશ કરશો તો હું લમણાં યુગ મારીશ કે મહેલમાં કાંઈ ચોર છુસી આવ્યો છે ” મારી યુગ સાંભળીને પોલિસે તમને પકડશે અને કેદ કરશે. કારામહના કડિન કષ્ટો તમારે ભોગવવા પડશે. જ્યારે તમે તમારા નિશ્ચયને ફેરવશો. એટલે કે મને પતિ તરીકે સ્વીકારશો. ત્યારેજ તમે કારામારમાંથી મુક્ત થઈ શકશો. જ્યાં મુઘી તમે કારામહના અસહ્ય દુઃખો વેઠવા છતાં નિશ્ચયાંથી કમરો નહિ ત્યાંમુઘી મને વર્ષોના વર્ષો પીતી જાય તથાપિ હું કુંવરી રહીશ મારું જીવન છે તે હું કદી પણ તોડીશ નહિ. એકને અર્પણ કરેલું હૃદય હું બીજાની સાથે કદી પણ જોડીશ નહિ. એવો માનસિક વ્યભિચાર મારાથી થનારો નથી. મારે ફરજ કરીને મને પતિ તરીકે સ્વીકારો જાતિ એક એ કાંઈ આપણાં જીવનમાં વિભવ કરતો નથી. એવા નહાવકમાં પાપમાં એક બાલિશના છવનને દુઃખાગિમાં

હોમીદેવાનું ભયંકર પાપ ન કરો. બોલો શું છે વિમાર ! ” કુંવરી બોલી.

“ એકજ અને તે તમારી માગણીના ઇનકાર ! ” મોહનલાલે પોતાના નિશ્ચયની અડગતા દર્શાવી.

“ તો હું છુમ પાડું છું પછી મને દોષ દેશો નહિ ” કુંવરી બોલી.

પ્રકરણ પાંચમું.

“ ધર્મને ખાતર. ”

મુનમાં આવે તે કર. કારણ કે હું તારા મકાનમાં છું. પણ વિના કારણ મને હુઝાવવાથી તને શું મળશે ? મેં તારો જીન બચાવ્યો છે; હું ન હોત—મેં મારા જીવના જીવેખમે સાહસ કર્યું ન હોત તો તું આ દુનિયામાંથી સઘને મટે જતા થઈ હોત—એક કાળાં કામ કરનાર કુટિલોના કૂરહરતે ! પણ તારો બચાવ કરવાં હથેરેજ અને નિર્માણ કયોં હોય તેમ હું તારો મદદમાર બન્યો અને તને બચાવતાં બે આત્માઓના મેં ખુન કર્યાં. મારી કટાર—સ્વેત કટાર માથુસની હત્યા કરીને લાલ રંગની બની. લોહીબીની બની. એ બધાંતું સ્મરણ કરી મારા આત્માને ન હુઝાવતાં, મારો આખાર માનતી હો તો મને જના દે ! તારી વાસના તું બીજા રસ્તે પુર્ણ કર. તારી વાસનાની અમળતામાં એક નિર્દોષ અને તે વળી તારો રક્ષણકર—તેની હથેર ખોલું આજ ચાલવવા બેઠેલી કુટિલ ન થા. નહિંતર તને બચાવવા માટે મને પરિવાર થશે. કારણ કે જે કુટિલ જનોને મેં કાર

કરીને એક બાલિકાને મેં બચાવી તે બાલિકા પણ કુટિલજન હોય-
અરે પોતાની વાસનાને વશ થઈ સરળતાં છોડીને નિર્મળતા, પવિ-
ત્રતાનું ખૂન કરીને કુટિલ બનતી હોય તો મને વિમાસનું પડે કે મેં
કુટિલને બચાવવા જે કુટિલોનો વધ કર્યો. માટે તું એટલી હદે ન
જા તો સારું. મારા આત્માને દુઃખાવતાં તને અત્યંત પાપ થશે. કા-
ચ્છુ કે હું તારો જીવનદાતા છું. જીવનદાતાને દુઃખ આપનારના માટે
શું નર્કમાં પણ સ્થાન હોઈ શકે છે ?” મોહનલાલે આ પ્રમાણે
જીદો સંબળાવ્યા. અને પછી પોતાના શબ્દોની કુંવરીને કેવી અસર
થાય છે તે જોવા કુંવરીના મોં સામું જોઈ રહ્યો. કુંવરીએ બો-
લવા માંડ્યું.

“ નર્કમાં પણ વિશેષ દુઃસહ ધાતના ભોગવવી પડે તો તં માટે
મને કશો પણ ઉદ્દેગ કે ડર નથી. માત્ર મારી મનોવાસના પૂર્ણ થશે.
તોજ મારો રક્ષણકાર સુખી થશે. એ નિઃશ્યાત્મક વાત છે. મને
નિરાશ કરીને-મારા હૃદયમા વળથી પણ ઝઠિનતર આધાત કરીને
તમે ક્યાંય પણ જઈ શકો એમ નથી. તમારા માટે કારામારજ સ્થાન
સંભરે. જેકે તમે મને જીવન બદલ્યું છે, બદલાશેના પાશમાંથી મારો
છુટકારો કર્યો છે, એ આપનો કાંઈ જોવો તેવો ક્ષુદ્ર ઉપકાર નથી;
પરંતુ જોવો ઉપકાર કરીને પછીથી નિઃકુર બનવું એ તમને કોઈપણ
રીતે શોભા રજીનથી. હું જુમ પાડું અને તમને પોલીસ રાજના ચેર
તરીકે કદ કરે, તમને અસહ્ય વેદના ભોગવવી પડે એ જોવા હું
હૃદય પૂર્વક પ્રતિજ્ઞાતી નથી, પરંતુ જ્યારે તમે મને એ જોવા માટે
કરજ પાડો છો. ત્યારે મારે નિરપાયે એ દુઃખદ દશ્ય જોવા વિના
છુટકો નથી. એક બી પોતાની મનેજા અને તેમ પણ પૂર્ણ કર્યા
સિવાય રહેતી નથી. એવું વિદ્યાનોતું મત છે અને એ વિદ્યાનોતના

મતને મળતી થઈને હું મારી મનેચ્છા, મારા જીવનદાતાને દુઃખમાં રીંગાવીને એટલું પાપ શિરપર બોરીને પણ, પરિપૂર્ણ કર્યાં લિવાય બંધવાની નથી. આજે નહિ તો કાલે, કાલે નહિ તો વર્ષો પછી, પણ મારી મનેચ્છાને અનુકૂળ થયા વિના તમારો છુટકેળ નથી. કારણ કે તમારું સુકેમળ શરીર કારગારના કઠિન કળેટા સહન કરે એમ નથી. એટલે બ્યારે એવા દુઃસદ દુઃખોનો આમ શિરપર તુટી પડશે. ત્યારે તમને મારી માગણીનો સ્વીકાર કરવાની ફરજ પડશે. અને એ રીતે હું મારી ધારણામાં વિજળી ચતાં વિદ્વાનોનો મત-સત્ત્વ દર્શો. હું ફરી ફરી હાથ જોડીને ધણાજ નમ્ર અવાજે કહું છું કે મારા ઉપર ધાતકી પણાનું કલંક ન ચડાવો. કારણ કે બ્યારે દુનિયા બાણીશે કે મેં મારા જીવનદાતાને દુઃખી કર્યો; 'ત્યારે મને ધાતકી'નું સંબોધન મળશેજ. માટે મારી નમ્ર અરજ છે કે મારી માગણી મંજૂર કરો.

“જો તમને મારી માગણી મંજૂર કરતાં પાપનો કર લાગતો હોય તો મારે કહી દેવું જોઈએ કે તમારા ઇન્કારથી મારા હૃદયને થતી વેદનાના પાપ પાસે એ પાપ કાંઈપણ વિસાતમાં નથી. નામા પાપથી ડરીને બચાવે પાપ ન કરો તમને એ ઉચિત નથી.” કુંવરીએ આ પ્રમાણે કહી આપ્યું.

“મને દુઃખી કરો કે સુખી કરો તે માટે મને કાંઈ નથી. હું દુઃખમાં રીંગામશ તો પણ મને શાંતિ રહેશે કે ધર્મને વળગી રહેતાં આ દુઃખ આવી પડતું છે, અને ધર્મ પ્રિયતા મને એ દુઃખ સહન કરવામાં ધીરજ અને બળ આપશે. મને લાગી આવશે માત્ર એકજ કારણથી અને તે એ કે જેને બચાવવા જાનના બોમે એ મેં સાહસ કર્યું તેનાજ વચથી દુઃખનો ડુંગર તુટી પડ્યો છે.”

મારામાં શું વિશેષ તમે જુઓ છો. અને તેથી તમે મને ઘાતફીના આરોપથી મુક્ત નહિ કરતાં, મને દુઃખી કરવા—મારા ઉપર—પોતાના જીવન ઘાતાની ઉપર ખોદું આજ ચઢાવવાની હદ સુધી પહોંચી ગયાં છો, એજ હું તો સમજી શકતો નથી સ્ત્રી હૃદય આટલું કઠોર આટલું નિષ્ઠુર હોય છે તે મેં આજેજ જાણ્યું. ગરીબ અને નિર્મળ દેખાતા મહેરાની નીચે ભયંકર કુટિલતા ભરી હોય છે તે મેં આજેજ જાણ્યું અને માફ કરશો માટે તમને સ્પષ્ટ જણાવી આપવું પડે છે કે તમે મારા ઉપર ખોદું આજ ચઢાવી અને દુઃખી કરવા પ્રયત્ન કરશો, તે જ પહે તમારા લલાટમાં 'રાક્ષસી' એવા શબ્દ ચિતરાઇ જશે, અને એ શબ્દ જોઇને દુનિયા તમને ધિક્કારશે, શાપ આપશે અને તમારાથી બાકીને દુર દુરસે દુનિયાના શાપ-શિરપર બેઠારીને જ્યારે તમે મરણ પામશો ત્યારે અહિંની માફક યમરાજના દરબારમાં યમનાદુતોનો ત્રાસ પામશો, અને એ વખત તમને કરેલા કુટિલ દૃત્ય માટે પારા વાર પરિતાપ થશેજ થશે એ વખતે તમને જણાશે કે ક્ષણિક વિષય તુષિની લાલસામાં કરેલું પાપ એ ખરેખર ભયંકર પાપ હતું અને તે પાપનાં પંથે જવામાં મેં સાહસ કર્યું હતું !

અત્યારે કહાય હું કષ્ટ પામીશ. પરંતુ આખર મને સ્વર્ગમાં સ્થાન મળશે, એ વખતે મને અત્યંત આનંદનો અનુભવ થશે. હું આનંદમાં રમતો હોઈશ, ત્યારે ખીજા જાણુ તમે યમદુતોના ભયંકર ત્રાસથી—મારથી કંપતા હશો, તમારું હૃદય એ વખતે મને વિનવશે. યમદુતોના દુતો પાસેથી છોડાવવા તમે મને નર્ક રાજ્યમાં રહ્યા રહ્યા વિનવશો; પરંતુ તે વખતે હું નિરપાય હોઈશ. જેમ મેં તમને બદ-મારોના હાથમાંથી બચાવ્યા, તેમ ત્યાં યમદુતોના હાથમાં બચાવવા બેઠેલી મારામાં તાકાદ નહિ હોય અને તમારે મારી દેખતાં ત્રાહી ત્રાહી

મેઠાવું પડશે. માટે હું તો કહી છું કે મારી પેઠે તમે પણ સ્વર્ગમાં સ્થાન પામે એવા રસ્તે પ્રયાણ કરો, દુર્વાસનાનો ત્યાગ કરો. એથી તમારા હૃદયમાં એર આનંદ આવશે.” મેહનલાલે કુંવરીને સમજાવવા આ પ્રમાણે કહ્યું.

“જે માર્ગમાં તમે આનંદ જુઓ છો તે માર્ગમાં મને આનંદ જણાતો નથી, બલકે દુઃખનો સાગર ધુધવતો દેખાય છે. મારી દૃષ્ટિ જે માર્ગે આનંદ જુએ છે તે માર્ગ હું લેવાની છું. તેમાં તમારા બોધ વચનની કાંઈજ જરૂર નથી. એવા બોધ વચનની મને લેશ પણ કિંમત નથી, મારે દુનિયાને બતાવવું છે કે એક સ્ત્રી મારે તે કરી શકે છે કે નહિ? “કુંવરીએ એ પ્રમાણે કહ્યું. મેહનલાલ અવાક થઈ ગયો. તેની જીભ હવે વધુ બોલતા અટકી ગઈ.

મેહનલાલને મોન જોઈને કુંવરી બોલી: “મેહનલાલ ? તમારા નકારના નિઃશ્વાસમાં જવાબની સાથે પણ ફરી ફરી વખત વિનવવાની લાલચને હું તજી શકતી નથી. મારા હૃદયના નિવાસી ! શા માટે હકને પકડી રહ્યા છો ? દુનિયા મારી સાથે લગ્ન કરતાં તમને જેરાપણ નિંદશે નહિ. કારણ કે હું તમને આહુપું, હૃદયથી આહનારને જાતિ જોઈને ત્યાગ કરીને માન આપવાનું એ માનવીની ફરજ છે. એ ફરજનો તમે ત્યાગ કરીને મને કુટિલ ઠરાવવા માગતા હોતો મારે તમને તે વિષે કંઈ કહેવું તો જોઈએજ, હું તમને આહુ પું એટલે એવું કહેવનો મને અધિકાર છે એમ હું માનું છું. તે શું કહેવાનું છે ? તે તમે સમજી શકો એમ છે. એટલે વિસ્તરથી ન કહેતાં હું કોમાંજ પતાવીશ.

“તમે મને આશ્ચર્યગ કરશો તો તમે માની રહ્યા છો તેમ મને સ્વર્ગમાં સ્થાન નહિ મળે. આખું જીવન તમારું બલે પવિત્ર પડે

વિતાવેલું હશે તો પણ એ પવિત્ર તાના પટ ઉપર એક કુવારી કન્યાના કેમળ અભિલાષને કાપવા જેટલી કરેલી કુરતાનું કાળું કલંક દેખાશે અને એ જોઈને તમને સ્વર્ગના દારપરથી દારપળો ધકેલશે અને તમારે નર્કમાં આવ્યા સિવાય છુટકો નહિ થાય, જેમ તમે મને કહો છોકે જ્યારે મમદુતોના માર પડશે ત્યારે પરિતાપ થશે; તેમ હું પણ કહું છું કે જ્યારે તમને આપું 'જીવન શુદ્ધતાથી બરેલું' હોવા છતાં માત્ર એક નાના સરખા કલંકની ખાતર સ્વર્ગના દારપરથી ધકકો મળતાં નર્કમાં પડવું પડશે, ત્યારે તમારા હઠામઠ માટે તમને પણ પરિતાપ થશે. અને પરિશ્રમ થશે, એ વાત કદાચ માની લઈએ; તો તમને પણ પારતાપ થશે એ વાત માનવી પડશે. જે તમે કહેશો કે એવા પરિતાપથી હું ડરીશ નહિ તો હું કહું છું કે હું પણ એવા પરિતાપથી રહેજ પણ ડરીશ નહિ.

મૃત્યુ બાદ મળવાના દુઃખોથી ડરીને કાંઈ અન્મની જાંઘળી ધુળમાં રમદોળાય નહિ. મરી મયાં પછી જે થયતું હશે તે થશે. એવા મિથ્યા ડરથી શા માટે પોતાના અભિલાષનો ત્યાગ કરવો ? શા માટે પોતાની મનાકાંક્ષા પગિતૂમ ન કરવી ? મોહનલાલ ! મોહનલાલ ! તમે હઠનો પરિચય કરો. કારણ કે હું લીધી વાત હોડવાની નથી. એક વખત હું પૂછું છું કે એલો મને આશા બંધ કરો છો કે તમ કરો છો ? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર બહુજ વિચાર કરીને આપજો. વિચાર કરતા માટે હું તમને એક કલાકનો દાંધમ આપું છું. મુખ્ય વિચાર કર્યા પછી જવાબ આપો...માદ રાખજો મારા આ પ્રશ્નના ઉત્તર ઉપર તમારા ભાવિ જીવનનો આધાર છે. અત્યાર સુધી કરેલા હઠ આમઠ પ્રમાણે એક કલાક વિચાર કર્યા પછી પણ નકારમાંજ તમારો ઉત્તર મળશે, 'તો તેજ પવે' તમે મારા મહાનગ્રાંજોરી કરવા

આવ્યા છે. પકડો ‘ જોવી મારે જૂમ મારવી પડશે, અને પછી તમારા કપર જે દુઃખો આવે તેના માટે મને દોષ આપશો નહિ.

“ કુંવરીએ કહ્યું :

“ કદાચ હું દોષ નહિ આપું ! ” મોહનલાલ બોલ્યો : “પણ આખી દુનિયા તમને દોષ આપ્યા વિના રહેશે નહિ. હું દોષ આપું તેના કરતાં આખી દુનિયા તમને દોષ આપશે, એ દોષથી તમે ડરીને તમારા ઉન્માદનો ત્યાગ કરો એટલુંજ મારે કહેવાનું છે. સમજવું થા ન સમજવું એ માટે તમે સ્વતંત્ર છો. પરંતુ એટલું નહીં માનજો કે તમે એ સ્વતંત્રતામાં સારા સારનો વિચાર નહિ કરતાં લીધેલી વાત નહિ મુકશો તો તેના માટે તમારે અત્યંત સોષવું પડશે ! માટે સમજાય તો સમજીને મને જવા દો, ઉન્માદનો પરિત્યાગ કરો. ”

“ મને ગમે તેટલું સોષવું પડશે તોપણ હું મારી મનેન્ડાનો ત્યાગ કરી શકું એમ નથી. મારી આ મનેન્ડાને-તમે હઠ માનતા હો તો હું કહી દઉં છું કે એ હઠ નથી; પરંતુ પ્રેમનું ખેંચાયું છે. તમારા તરફ મારું હૃદય કોય કુદરતી લાગણીથી ખેંચાય છે; અને મારું હૃદય તમારા ચરણમાં નમી જાય છે, પ્રેમની દિવ્ય લાગણીથી તમારા મુખ-ચંદ્રને હું જોઈ છું; એ પ્રેમને વશ થઈને મારી મનેન્ડા હું છોડી શકતી નથી તમને છોડીને-એક વખત હૃદયે માની લીધેલા જલ્યાદિ દેવ પતીને છોડીને-ખીજતે ચાહતાં-ખીજતે પતી તરિકે સ્થાપતાં માન-સિક વ્યભિચાર ઉપસંત પ્રેમ દુષિત થાય છે, એટલા માટે મારી વાસના પુર્ણ કરવા હું આતુર છું ! કે જેને તમે હઠ-મીઠાં માની રહ્યા છો !

મોહનલાલ ! મારી માગણીના જવાબ આપતાં પહેલાં સંતે પહેલો વિચાર કરો હું તમને એટલી કુદ આપું છું. તમારે મારી માગણી

મંજુર કરવા જોઈએ એટલું બાર પૂર્વક જણાવીને એક કલાક માટે શાંતપણે વિચાર કરી લેવાની—અને પછી મને ઉત્તર આપવાની—અને એ ઉત્તર વિપર તમરા ભાવિજીવનના સુખ-દુઃખનો આધાર છે એમ જણાવીને એક છેવટની તક આપું છું. એ તકનો તમે સારો ઉપયોગ કરશો. એમ માઈ માનવું છે, અને એક કલાકના ત્રિચારમાં—મારીપ્રેમ ભરી ખેંચતાંબુને માન આપી મારા આત્માને સંતોષ આપવા જેવું કરશો. એવી માગી ખાત્રી છે. અને એ ખાત્રી ખોટી ન પડે એ હું નિશ્ચય કરજી દ્વારા તમારી પાસેથી માગી લઈ છું ! તે કુંવરીએ આ પ્રમાણે શબ્દો કિન્હાર્યા અને પછી પોતાની છેવટની તાકીદનું શું પરિણામ આવે છે. તે જણાવવા આતુર વદને તે મોહનલાલના મ્હોં પ્રતે જોઈ દષ્ટિ-પાત કરવા લાગી.

મોહનલાલ મૈન થઈ ગયો. કુંવરી, મોહનલાલની મૈનવશ સ્વીકારીને અર્થ કરવા લાગી કે નક્કી આ મારી માગણીને સંતોષવાને વિચાર કરી રહ્યા છે. કુંવરી, મોહનલાલની મૈનના માટે આ પ્રમાણે કંપતી હતી; પરંતુ મોહનલાલ કોઈ જુદાજ વિચાર પવનમાં ડોલતો હતો. કુંવરીના છેલ્લા શબ્દો સાંભળીને તે આત્મગત વિચાર કરવા લાગ્યો.

“શું કરવું ? આ સ્ત્રીની માગણીને સંતોષવી ? નહિ. નહિ. એમાં મહત્ત્વ પાપ સમાયલું છે ! ત્યારે ? શું તેને નિરાશ કરવી ? તેને નિરાશ કરવા જતાં ભાવિજીવન દુઃખોદયમાં કુખી જાય તેવું કેમ ? હાય ! પ્રભુ ! તે મને કેવા કઠિન સંયોગમાં મૂકી દીધો છે ! ધર્મ કરતાં ધાડ ફડી ! મેં જેનો જ્ઞાન જ્યાંબો, તેજ મારા વિપર ભડકી ! હાય ! મારે ક્યો રસ્તો શ્રદ્ધા કરવો ? એક પાણુ ધર્મ છે, ખીજ પાણુ જીવનની સારી માઠી અવસ્થાનો સવાલ છે !

ધર્મને બહાલો ગણવા જતાં જીવન કારાગારમાં વિતાવું પડે એમ છે ! જ્યારે ધર્મને ઠોકરે મારતાં ભાવિ જીવન અમન ચમનમાં ઉડી શકે એમ છે. કારણ કે એક રાજની કુંવરીના પતિ યરામાં એક રાજ કરતાં પણ વિશેષ સુખ સાલ્યખી મળવાની. પરંતુ એક ક્ષણિક સુખ સાહયખીના લોભ ખાતર, શું હું પાપી બનું ? ધર્મને ઠોકરે મારનાર ક્ષયતાન બનું ? કદી નહિ. જીવન દુઃખથી સળગી જાયો-આકાશ મસ્તક ઉપર તૂટી પડો-જરે ! આ દેહના છૂંદીને-કાપીને, કકડા કરો, છતાં પણ આ મોહનલાલ ધર્મના માર્ગને છોડીને આ ધર્મના માર્ગે કદીપણ પ્રયાણ કરશે નહિ. ધર્મને સેવતાં-ભલે દુઃખના આભ તૂટી પડતા હોય પણ ધર્મને છોડવાની વાત કદીપણ હું કરીશ નહિ. ધર્મના માટે ભલે આ કુંવરીના ક્રોધાગ્નમાં બળીને ખાખ થઈ જવું પડે ! પરંતુ દુનિયાને મારે ખતાવી આપવું જોઈએ કે મેં ધર્મના માટે માફ જીવન ઝેરી બનાવ્યું. મારી ઘટના પરથી દુનિયાનો કોઈપણ માણસ ઘડો લેશે. અને ગમે તેટલા દુઃખો આવતા છતાં ધર્મને નહિ છોડવા જોઈશે ધર્મ પ્રિય બનશે તો હું માનીશકે જે થયું તે હીક થયું ! મેં દુઃખ ભોગવ્યું પણ એ દુઃખ ભોગવતાં દુનિયાને દાખલો મળશે એટલે હું સંતોષથી મરીશ આ કુંવરીની અયોગ્ય માગણીનો તો કદાપિ મારે સ્વીકાર કરવો જોઈએ નહિ. ભલે મને સળગતી આગમાં અત્યારેજ હોમી દે. ”

મોહનલાલે આ પ્રમાણે વિચાર કરવામાં એક કલાક જોઈશે સમય વિતાવ્યો. આપેલા ટાઇમની સમાપ્તિ થતાં કુંવરી મોહનલાલને કહેવા લાગી.

“ કેમ મોહનલાલ ? શું વિચાર કર્યો ? જોશો મારી માગણીનો સ્વીકાર કે અસ્વીકાર ? ”

“ અસ્વીકાર ! ” મોહનલાલે અડગ ઉત્તર આપ્યો.

“ હવે હું ગમે તેમ વર્તું; મને દોષ આપતા નહિ. ” તે કુંવરી પોલીસ :

“ ગમે તેમ તમે વર્તો, તમને તેમ વર્તવાની છૂટ છે. એ છૂટનો ગેરલાભ લેવા જશો તો તમારા ઉપર દુનિયાના તિરસ્કાર પડશે. અને તમારે એક કુતરા કરતાં ઘણીજ હલકી સ્થિતિને પ્રાપ્ત થવું પડશે ! એક ધર્મપ્રિય આત્માને દુઃખી કરતાં પરમાત્મા તમારા એ પાપનો તમને પ્રચંડ પરિતાપ આપશેજ આપશે ! ”

“ કંઈ ફિકર નહિ ” કહી કુંવરીએ ભિમજી અવાજે જૂમ મારી ! “ દોડો ! દોડો ! ચોર ! ચોર ! ”

કુંવરીની આ જૂમ સાંબળી નીચે પહેરે બરતા પોલીસો કુંવરીના દિવાનખાનામાં ધસી આવ્યા. અને કુંવરીએ પોલીસોને જણાવ્યું :

“ સિપાઈઓ ! પકડો આ ચોરને ! ”

પોલીસોએ મોહનલાલને ખંદિવાન ક્યો. અને કુંવરીએ હુકમ ક્યો : “ આ ચોરને અત્યારે તમારા કબજે રાખો. સવારે કચેરીમાં હાજર કરજો. અને મારા દિવાનખાનામાં ચોરી કરવા માટે કરેલા પ્રવેશનો ગુન્હો તમે મહારાજને જણાવજો. મહારાજ આ ચોરને કારાગારમાં પુરવાનો હુકમ કરે એટલે તરત તમે મને ખબર આપવા આવજો. ”

“ સારું. ” કહી પોલીસો મોહનલાલ કેદીને લઈને નીચે આવ્યા. મોહનલાલ લચડીયા ખાતો ચાલતો હતો. તેની લચડીયા ખાતા ચાલવાની રીત જોઈ પોલીસો તેને ધકાવવા લાગ્યા. પોલીસોની પાસે તે ક્યાં જાય ? લચડીયા પગે પોલીસોના ધક્કા ખાતો મોહનલાલ પોલીસ જેટ પર આવ્યો. પોલીસોએ તેને એક ચોરડીમાં પુરી દીધી !

આ વખતે આર વાગવાનો અમલ હતો. મોહનલાલ કાલી ઝોરડીમાં ગયો અને કપાળે કર મૂકી વિચારમાં પડ્યો !

“ શી દશા ! ધર્મને માટે શું મારે જોલમાં જવાનું થશે ?

અરે ! ભલે જોલવાસી થવું પડે પરંતુ ધર્મનો ત્યાગ હું કદી પણ ન કરી શકું ! પરમાત્માની દયા હશે, અને મારી ધર્મપ્રિયતા શુદ્ધ હશે તો આખર મારે જય થશેજ. ધર્મનું જાગ મને દુઃખના ડુંગર નીચેથી ખેંચી કાઢશે એવી મને અદ્વા છે. અને એ ધર્મ અદ્વામાં પ્રારંભમાં ભલે કળેટા આવે તોપણ હું અડગ રહીશ. “ આ પ્રમાણે તે વિચાર કરી રહ્યા હતા. આખો દિવસ કરેલા પ્રવાસ, અને રાત્રિએ પણ કરેલા પ્રવાસથી તે અત્યંત અમિત થઇ ગયો હતો. તેની આંખો ઘેરાવા લાગી. તેણે સુવાનો વિચાર કર્યો. ધર્મને ખાતર સુખનો ત્યાગ કરી મોહનલાલ અધારી કાળી કોટડીમાં ભગવાનના ખોળે માથું મુકી નિદ્રાધિન થયો !!!

પ્રકરણ ૬ હું.

“રાત્રિ રહસ્ય પ્રકાશ.”

સવાર થતાં શિવશંકર નિદ્રા મુક્ત થયો. જુએ છે તો ! કામ-પ્રમા વેશ્યા મૃત્યુ પામી ગઇ હતી ! મ્હોં વિકાસી, હાથ પગ લાંબા રાખીને તે વેશ્યનું શબ જોવું પડેલું શરીર જોઈ પ્રથમ તો શિવશંકરે માન્યું તે હૃદયમાં છે; પરંતુ તેણે બારિક અવલોકન કર્યું

ત્યારે તેને ખબર પડી કે તે ઉંઘમાં નહિ પણ મૃત્યુ પામી જવાથી સમવત્ પડી છે !

પ્રિય વાંચક ! ખરેખર ! એ કામપ્રભા વેશ્યા મરણાચિનજ થઈ ગઈ હતી ! તે એકાએક મૃત્યુના મ્હોંમાં કેમ ચાલી ગઈ ? આ એક શંકા થાય એવું છે; પરંતુ તેમાં જરા પણ શંકાને સ્થાન નથી. કારણ કે જે નોગણી તેના શરીરમાં રહેલી હતી, તેના આધારે તે જીવતી હતી, તે નાગણી એક રીતે તેના જીવનનું સત્ત્વ હતી. તેનું જીવન એ હનલાલના હાથે હણાઈ ગયલું હોવાથી તે મરી ગઈ હતી !

વાંચકો આ ઘટના પરથી જાણી શક્યા હશે કે પેલી ડાસીના કહેવા પ્રમાણે લોજમાં ઉતરીને કામપ્રભાની સાથે સંસર્ગ રાખનારા સવારમાં મરેલા બહુર થતા હતા તેનું કારણ કંઈજ નહિ; પરંતુ મોહનલાલના હાથે મરી ગયેલી—કટકા ચર્ચેલી કાળી નાગણી ! જ્ય : કામપ્રભા, પોતાના રસિકને રીઝવીને નિદ્રાધિન થતી હતી, ત્યારે નિદ્રામાં તેનું મ્હોં પહોળું થઈ જતું અને મ્હોંમાંથી એ નાગણી બહાર આવતી. અને રૂમમાં જે કાંઈ સુતું હોય તેને ડંશ કરી પાછી વેશ્યાના મ્હોંમાં ચઢીને પેટમાં ચાલી જતી. આ વાતની મણિપુર આખામાં ખબર ન હતી, તેમ કામ પ્રભાને પણ ખબર ન હતી ! પોતાના પેટમાં ઝેરી નાગણીને વાસો છે. એવું એ વેશ્યા જાણતી નહોતી અને તેથી સવારે પોતાના દરેક રસિકને મરણાધિન જોતી ત્યારે મણિપુરની આખી વસ્તીની પેટે તે પણ અજાણ થતી. મુજ બેદ કોઈ જાણી શક્યું ન હોવાથી રાત્રે આનંદ ઉઠાવતા પેસંજરો સવારે મરણાધિન હાલતમાં દેખાતા લોજના માણસો પણ આશ્ચર્ય પામતા આ રીતે અનેક માણસો બિચારા કામ-

પ્રભાના હૃદયમાં વસતી ઝેરી નાગણીનો અકાળે ભોગ થતો મનાઈત અને આખું મણિ પુર આશ્ચર્યના આંગરમાં ડૂબી ગયું હતું.

કેટલોક સમય વિત્યા પછી, મોહનલાલને ચેતવનાર ડોસીને ખબર પડવા પામી હતી કે જરૂર આ વેશ્યા માણસોજ આરો નાખતી હશે અને તેથી વૃદ્ધ-ખાખખડ દેહમાં દયાનો અવિભાજ્યતા કામ પ્રભા સાથે આખી રાત્રિ ન વિતાવવાની ચેતવણી આપવે તે શાંત રીતે લોજમાં રહી હતી. મોહનલાલને ચેતવણી અ. પી. અ. મોહનલાલને એ ડોસીના કથનમાં વિશ્વાસ રાખ્યાનો શિવશંકર અ. પોતે ખચવા પામ્યા, જો ડોસી ના નિરૂપાર્થી કથનમાં મોહનલાલને વિશ્વાસ ન રાખ્યો હોત તો અવશ્ય તેઓ નાગણીનો ડંશ પામી અ. અકાળે દુનિયાનો ત્યાગ કરી જાત કારણકે એ નાગણી વેશ્ય ના વદનમાંથી બહાર આવીને ડંશ કરત અને એ તીવ્ર ડંશથી તેઓ ખચી શકત નહિ,

મોહનલાલે નાગણીને કાપીનાખી એથી વેશ્યા મરી ગઈ પરંતુ વેશ્યાનો વધ કરવાનો આરોપ શિવશંકર પર આવ્યો; કારણ કે એના રૂમમાં બીજું કોઈ હતું નહિ જ્યારે સવાળે શિવશંકરે વેશ્યાને મરણ પામેલી જોઈ, ત્યારે તેણે ગમરાઈને લોજના માલિકને વેશ્યાના મરણની વાત જાહેર કરી લોજના માલિકે શિવશંકરનેજ વેશ્યાનો ખુની માન્યો. અને પોતે ખુનના આરોપમાંથી ખચવા માટે પોતાને જાહેર કરવા આવ્યો કે આ વેશ્યા ઓચિંતી મરણ પામી ગઈ છે ! એવું તેણે ધાણ આપી તેણે તરત પોલીસને વાત જાહેર કરી. અને પોલીસે વેશ્યા ખુની તરીકે શિવશંકરને કબજે કર્યો. શિવશંકર, મોહનલાલને જોતાં ગમરાઈ મળે કુતો; તેમાં પોતાને પોલીસ ધસડી જતાં હોવા

વિશેષ ગભરાયો. પોલીસો તેને ધમકાવીને કચેરીમાં લઈ ગયા.

એ રીતે મોહનલાલ અને શિવશંકર પોલીસના કબજે થયા.

બ્યારે શિવશંકર પોલીસને સ્વાધિન થયો ત્યારે જગન્નાથના સાસુ સસરાએ પોતાની પુત્રીનું રાત્રે નાક કાપી લીધા બદલ પોલીસ ચોકી પર જઈ જગન્નાથને પકડવા પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરને અરજ કરી. કંઈ પૃથુ તપાસ કર્યા વિના પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરે જગન્નાથને મંદિવાન કર્યો.

આ પ્રમાણે પ્રિય વાંચક ! ‘સ્નેહી ત્રિપુટી’ ની હાલત થઈ. ત્રણે જણાં રાજના ગુન્હેગાર તરીકે પોલીસને સ્વાધિન થઈ ગયા.

નવ વાગતાં કચેરીમાં ‘સ્નેહી ત્રિપુટી’ ને પોલીસો રાજના ગુન્હેગાર તરીકે જાહેર કરવા માટે ઉપાડી ગયા.

ખરેખર ! દુનિયા અજબજાબ બાબત છે ! નિર્દોષ આત્માઓ ઘણી વખત માર્યા જાય છે, અને સદોષ નિર્દોષ બનીને છુટા થાય છે ! હલિયુડના કુટિલ જમાનાની એ બલિહારી છે ?

* * * *

કચેરી જામી ગઈ હતી. રાજ્યના અમલદારો પોતાના સ્થાને બેઠા હતા. મધ્યમાં ઉંચા સને મહારાજ અભિસિંહ બિરાજ્યા હતા. આબુખાબુ મહારાજને અમર ઢળવું હતું ! રાજ રીઝ થતાં પ્રથમ તૃત્યની સાથે સંગીત શરૂ થયું. જે વારાંગનાઓએ પોતાના કોમળ સુરથી અને તૃત્યથી સમાજનોના મનરંજન કર્યાં.

—સંગીત—

“ બતાવો સખી કોણ મલી ગયો નાચ ! (૨)

“ પડીયું ભુલી પ્રેમ સરખો.....

“ છુટી ગયો છે સાથ...અતાવો...”

“ મોટી મોટી સડકો પર હું ફરી ફરીને ચાલી,

“ ગલીએ ગલીએ શોધ ચલાવી દવે ગઇ હું ચાલી;

“ ક્યારે થશે સંગાથ.....પડી છું !

—સાખી—

“ મુરતિ નયન ન છક ખડી, કોરે કાળજી હું !

“ નાથ વિના હું ચાલતાં હું લથડીજ પડું !

“ કહો ક્યાં મળશે મુજનાથ !.....પડી છું !

—સાખી—

“ શક્તિ છે ના ચાલવા, છલ ન બોલે કાંચ !

“ ધડકે છાતી આસથી પતિદેવ વિશ્વ હાય !

“ અતાવો તો નાથને ભરું હું આથ,.....

“ પડી છું બૂકી પ્રેમ અરણ્યે,

“ છુટી ગયો છે સાથ—

“ અતાવો સાખી કાણુ ગલી ગયો નાથ.....

‘સંગત’

નૃસિંહ-સંગીતની સમાપ્તિ થતાં અરજદારો આવવા લાગ્યા. મહારાજ ભણિસિંહે ચોગ્ય ન્યાય આપવાનું કામ હાથમાં લીધું. ભણિસિંહમાં ન્યાય બુદ્ધિ સતેજ હતી. અને તેથી તેના ન્યાયથી આખું ભણિપુર સંતોષ પામતું હતું.

પેલીસો ‘સ્તેહી ત્રિપુટી’ ને કચેરીમાં ધસડી લાવ્યા. ત્રિપુટીએ પરસ્પરના મોં સામું જોયું. અને જાણખતાં ત્રણે જણાં આશ્ચર્યમાં ડૂબી ગયા.

રાજાએ પેલીસોને પૂછ્યું. “ શું છે ? ”

“ પુલકવિદ્ ! ” પેલીસો ઈન્સ્પેક્ટરે કહેવા માંડ્યું. “ આ

ત્રણ ગુન્હેગારો છે. તેમાં આ ગુન્હેગાર (જગન્નાથ તરફ આંગળી ચિંધીને-) ની વાત એમ છે કે તેણે પોતાની પત્નીનું નાક કાપ્યું છે ! અને (શિવશંકર તરફ જોઈને) આ ગુન્હેગારે કામપ્રભા વેશ્યાનું ખુન કરેલું છે ! અને (મોહનલાલ તરફ જોઈને) આ ગુન્હેગારનો ગુન્હેઃ અત્યંત ભયંકર છે. તે ગઈ રાત્રે આપના રાજ મહાલયમાં ચોરી કરવા માટે છુસી ગયો હતો ! અને રાત્રેજ અમે તેને પકડી પાડ્યો છે ! ”

પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરનું કહેવું સાંભળી મોહનલાલ સમજી ગયો કે શિવશંકરને વેશ્યાનો વધ કરવા બદલ પોલીસો અદિ ઉપાડી લાવ્યા છે; પરંતુ વાસ્તવિક વેશ્યાનો વધ મેં કર્યો છે. કારણ કે તેના પેટમાં ઘર કરેલી રહેલી નાગણી વેશ્યાનું જીવન સત્વ હતી તેને માર કરતાં જીવન સત્વની ખોટે તે મૃત્યુ પામી ગઈ હોવી જોઈએ. અને આ જગન્નાથે પોતાની સ્ત્રીનું નાક કાપ્યાની વાત પોલીસ બહુર કરે છે. પરંતુ વાસ્તવિક મેં ગઈ કાલે રાત્રે જે સ્ત્રીને બાવાને ત્યાં જતી જતાં તેની પુંઠ લીધી હતી, અને તે સ્ત્રીનું બાવાએ નાક ત્રાપતાં મેં બાવાનું ખૂન કર્યું હતું; તેજ સ્ત્રી આ જગન્નાથની પત્ની હોવી જોઈએ. અને તેણે ઘેર જઈને પોતાનું પાપ છુપાવવા જગન્નાથ ઉપર ખોટો આક્ષેપ મૂક્યો હોવો જોઈએ. માટે સત્ય હકીકત મારે રાખતે બહુર કરવી જોઈએ. ” આ પ્રમાણે મોહનલાલ વિચાર કરીને રાજ તરફ મસ્તક નમાવીને હાથ જોડીને બોલ્યો.

“ નામદાર ! મારે એક બાબત કહેવાની છે. અને તે એ છે કે આ મનને નિર્દોષ છે; અને હું પણ નિર્દોષ છું છતાં પણ અમને સુધી મારી હકીકત તમે નહિ સાંભળો ત્યાં સુધી મારા કહેવા પ્રમાણે તમે અમને નિર્દોષ માની શકશો નહિ, માટે કહો તો અમારી નિર્દો-

પતા જાહેર કરવા માટે થોડીએકે હકીકત કહી સંભળાવું.”

“જે કહેવાનું હોય તે કહો.” રાત્રિએ કહ્યું.

ભાઈનલાણે ગઈ રાત્રે બનેલી વીતક વાર્તા કહેવા માંડી.

“સાહેબ ! અમે ત્રણે કલ્યાણપુર અધિથી પચાસ માઈ દુર આવેલા ગામના રહેવાસી છીએ. અમે ત્રણે બાઈબંધ છીએ. અમારી મંત્રિ એવી ગાઢ છે કે તેનું વર્ણન કરવા મારી પાસે શબ્દો નથી. ટુંકમાં અમારા ત્રણેના જીવન એકજ છે. માત્ર યોગીયા મુદા છે. આ જગન્નાથ બાઈ, જે તેમની પત્નીનું નાક કાપવાના ગુન્હા માટે અહિં હાજર થયા છે, તે બાઈનું અહિં સાસરું છે, તેમના સસરાના તેડા-વવાથી તેઓ અહિં આવવાના હોવાથી તેમના આગ્રહથી અમે બન્ને તેમની સાથે ગઈ કાલે રાત્રે આ મણિપુરમાં આવી પહોંચ્યા. જગન્નાથબાઈ, તેમના સસરાને ઘેર ગયા, અને અમે લોજમાં મુકામ કર્યો.

રાત્રે જમી રહ્યા પછી આ શિવશંકરબાઈ કે જે કામપ્રભાના ખુનના આરોપી ઠર્યા છે, તેમની ઇચ્છાથી કામપ્રભાને અમે અમારી રૂમમાં બોલાવરાવી. કામપ્રભાએ આવીને અમને પોતાના વૃત્ત અને ગંગીતથી સંતુષ્ટ કર્યા. પછી અમારા રૂમના દાર પાસે મેં એક ડોસીને રડતી જોઈને હું ડોસી પાસે ગયો. તે શા કારણથી રડતી હતી ? મારે કહેવું જોઈએ કે તેના રડવાનું કારણ તેના દુઃખનું ન હતું ! જ્યારે મેં તે ડોસીને તેના રડવાનું કારણ પૂછ્યું ત્યારે તેણે કહ્યું કે હું તમારા દુઃખે રડું છું ! મને જરા પશુ દુઃખ નથી. તે ડોસીના કહેવાથી મેં જાણ્યું કે કામપ્રભામાં કોણ જાણે એવું તો શું ઝેર છે કે તેની સાથે રાત્રિ વિતાવતાં સવારે આણસ મરણાધિન થઈ જાય છે ! અને સાહેબ ! એવી રીતે કામપ્રભાએ હજારો આણસોને મારી

નાખ્યા છે ! તે આપ જો લોજમાં ખમર કાઢશે અને તે પેટી ડોસીને પૂછશે તો માલુમ પડશે ?

મેં અમને ચેતાવવા માટે ડોસીનો અત્યંત આભાર માન્યો. પછી હું મારા રૂમમાં આવ્યો. શિવશંકર અને કામપ્રભાના નિંદ્રાધિન થયા પછી હું ભગ્નત થયો અને વેશ્યાના મ્હોં સામું હું જોઈ રહ્યો. મારી અજયબી વચ્ચે એ વેશ્યાનું મ્હોં પહોળું થયું અને તે મ્હોંમાંથી એક વિકાળ કાળી નાગણી બહાર આવી. મેં તરત તે નાગણીને જોઈને વિચાર કરી લીધો કે આ નાગણીજ હત્યા કાંડ ચલાવી રહેલી હોવી જોઈએ. માફ સધળું જોર એકઠું કરીને હું એ નાગણી તરફ ધસ્યો અને મારી પાસેની કટાર વડે એ ઝેરી નાગણીના મેં કટકા કરી નાખ્યા. એ નાગણીના કકડા ગામ બહારના દેવીના દેવળમાં મેં મૂક્યા છે, તમે તે મંગાવશો તો મારા કથનની સત્યતાની ખાત્રી થશે.

હવે નાગણીને કાર કચ્છ પછી મને ચિતળ ચાંકનીમાં ફરવાનો શોખ થયો અને હું લોજની બહાર નિકળ્યો.

ચંદ્રમાના શાંત પ્રકાશમાં હું ફરવા લાગ્યો. ત્યાં એક શણગારાલું અજળા મારી દૃષ્ટિએ પડી. એ અજળાને જોઈ મેં વિચાર કર્યો કે તે મૃત્યુ લોકની નહિ પણ કોઈ સ્વર્ગની અપ્સરા હશે ? કારણ કે મધ્ય રાત્રિના સમયે આખું જગત નિદ્રા દેવીના ખોળામાં સોટતું હોય ત્યારે સ્વર્ગની અપ્સરાઓ આપણી અર્ધ જૂંમમાં ફરવા આવે છે એવું મેં ઘણાં ગ્રંથોમાં વાંચેલું છે. મેં જો અનુમાન કર્યું તે, તે અજળાની ચાલવાની ગતિ અને અંગ હિપર સજ્જા શણગારથી ક્યું હતું કારણ કે તેણે ઉત્તમ અલંકારો ધારણ કર્યા હતા, અને વિજળાના વેગે તે ચાલી રહી હતી. તે ક્યાં જાય છે ? વળી

કોણ છે ? વિગેરે જાણવાની મને ઉત્કંઠા થઈ અને હું તે અખળાની પાછળ પડ્યો. તે અખળા મણિપુર ગામ બહાર નિકળી અને પાદરમાં જે સ્થળે બાવાની ઝુંપડી છે. તે ઝુંપડીમાં તે અખળા ગઈ. હું આશ્ચર્ય પામ્યો. અને હવે આગળ શું બને છે, એ ઝુંપડીમાં કોણ છે ? વિગેરે જાણવાની ઉત્કંઠા થતાં હું ઝુંપડીની પાછળ અંદર થતી વાતચીત સાંભળી શકાય એવી રીતે છુપાઈ ગયો.

જેવી તે અખળા ઝુંપડીની અંદર દાખલ થઈ, તેવોજ અંદરથી બાવો ચીપીયો. ખખડાવતો ઉભો. અને તે અખળાને ટાઈમસર ન આવવા માટે ઠપકો આપવા લાગ્યો. મેં તે બાવાના શબ્દો બરાબર સાંભળ્યા. બાવાના ઠપકાનો તે અખળા કાંઈ પણ જવાબ આપે ત્યાર પહેલાં તે બાવાએ તે અખળાનું નાક કરડી ખાધું. તે અખળાએ ચીસ પાડી અને હું ઝુંપડીમાં ગયો. બાવાને જોઈને-સાધુના વેષમાં હુપાયલા બચકર શયતાનને જોઈ માઈ લોહી ઉઠળી આવ્યું; અને મેં નાગણીના કંકડા કરી શકેલી મારી કટારવડે તે બાવાનું ખૂન કર્યું ! મારા આ કથન માટે પુરાવો સંબંધ છે, અને તે એ કે તે બાવાનું શબ તેની ઝુંપડીમાં હજી પડ્યું હશે ! તમે જાણે તેની તપાસ કરો. એ બાવાના મ્હોંમાં અખળાના નાકનો કપાયેલો કંકડો પણ મળી આવશે !

મારી આટલી વાત પરથી સૌ કોઈ સમજી શક્યું હશે કે તે અખળા, સ્વર્ગની અપ્સરા નહિ પણ મૃત્યુ લોકનીજ આભિની. અને તે અમારા બાઈ જગન્નાથભાઈના ધર્મ પત્ની તે અખળાએ પોતાનું પાપ છુપાવવા ઘેર જાણે રડાપીટ કરીને જન્મનાથ ઉપર પોતાનું નાક કાપ્યાનો આરોપ મૂકેલો હશે !

મારા આટલા ખુલાસા પરથી શિવશંકર અને જગન્નાથ નિર્દોષ ખરા કે નહિ ?

મોહનલાલ એ પ્રશ્ન કરીને ચૂપ રહ્યો. મોહનલાલના પ્રશ્નના સ્વભાવે ઉત્તર આવ્યો: “ તમે કહો છો તેમ દેવીના દેવળમાંથી નામસ્ત્રીના કકડા મળી આવે અને બાવાના મ્હોંમાંથી જગન્નાથની પત્નીના નાકનો કકડો મળી આવે તો શિવશંકર અને જગન્નાથ નિર્દોષ ખરા. ”

રાજના આ શબ્દો સાંભળીને મોહનલાલે પોતાનું વકીલાત ચલાવ્યું.

“ એ આપ તપાસ કરાવો એટલે પુરાવાઓ મળી આવશે ! ”

રાજાએ પોલીસને દેવળમાં અને બાવાની ઝુંપડીમાં તપાસ કરવા મોકલ્યા. પછી મોહનલાલે કહેવા માંડ્યું.

“ રાજન્ ! આ તો મેં મારા જે મિત્રોની નિર્દોષતા પુરવાર કરી; હવે મારી નિર્દોષતા પુરવાર કરવા માટે મોલવું પડે છે ! દૃષ્ટા કરીને તે સાંભળશે એવી મારી વિનંતિ છે ! ”

“ તમારી નિર્દોષતા માટે જે કહેવાનું હોય તે કહો. ” રાજાએ જાણ કરી.

મોહનલાલે કહેવા માંડ્યું:

“ બાવાનું ખૂત કરીને હું ઝુંપડી બહાર આવ્યો ત્યાં એ નકદી ચથેલી અળખા મારા જોવામાં આવી નહિ, જે એ નકદી નારીને મેં જોઈ હોત તો તે ક્યાં જાય છે તેના પતો હું મેળવી શકત. પણ અત્યારેજ તે અણી સકાય છે કે તે અળખા મારા મિત્ર જગન્નાથની પત્ની હતી.

હું રાત્રિ વધારે વ્યતિત થઇ ગયેલી હોવાથી ગામમાં પાછા ફરવાનો વિચાર કરતો હતો. ત્યાં ફરકતી ધ્વજના ફફડાટ પરથી મેં અતુમાન કયું કે આટલામાં કોઇ દેવળ લાગે છે. ચાલ દર્શન કરું. હું દેવળનાં પરચાર પર આવ્યો અને મેં દેવળની અંદર અધિકારમાં બે બદમાશોને વાર્તાલાપ કરતા સાંભળી હું દેવળની પાછળ એવી રીતે છુપાઈ ગયો કે તે બદમાશોની વાર્તા હું અક્ષરસઃ સાંભળવા પામું !

“ બદમાશો નીચે પ્રમાણે વાત કરી રહ્યા હતા.

“ દોસ્ત ! આજકાલ શિકાર મળતો નથી. દેવીની અવ દૃષ્ટા હોવી લેખએ.

“ એક જણે કહ્યું.

“ ખરું. દેવીની દયા નથી એટલે આપણને શિકાર મળતા નથી. ”

બીજાએ જણાવ્યું.

“ આપણે દેવીને રાજી કરવી લેખએ. ” પેલાએ કહ્યું:

“ કેવી રીતે રાજી કરીશું ? ” બીજાએ પૂછ્યું:

“ રાજની કુંવરીના દેવીનો ભોગ આપીએ એટલે દેવી આપણા ઉપર દયા કરશે અને આપણને ઉપરા ઉપર શિકાર મળ્યા કરશે. ” પેલાએ કહ્યું:

“ પણ રાજની કુંવરીને શી રીતે ઉચકી લાવવી ? ” બીજાએ પૂછ્યું.

“ હિંમતે મઠાં તો મઠે ખુદા ? ” પેલાએ ઉપર આપ્યો.

“ તો ચાલો અત્યારે જ ઉપડીએ. ” બીજાએ કહ્યું:

આ પ્રમાણે વિચાર કરીને બન્ને બહમાશો દેવળ ખાદાર નીકળ્યા. તેમની ઉપર પ્રમાણે થયેલી વાતચીતનો સાર મેં જાણી લીધો. એ બહમાશો બહાર કુંવરીને ઉપાડી લાવશે અને દેરીને ભેળ આપશે એવી મને ખાત્રી થઈ. અને તેની સાથે મારે કોઈપણ ઉપાયે એ કુંવરીને બચાવવી જોઈએ એવો વિચાર આવ્યો. બહમાશોની પાછળ જતાં હું દેવળના અંત ભાગમાં હુપાઈ ગયો. અને બહમાશો ક્યારે કુંવરીને લઈને દેવળમાં આવે એ સમયની હું રાહ જોવા લાગ્યો.

થોડીવારે બહમાશો કુંવરીને ઉપાડીને દેવળ પર આવ્યા. બહમાશોની બહાદુરી માટે મને માન ઉપજ્યુ. તે બહમાશો કુંવરીને એમને એમ પલંગની સાથે ઉપાડી લાવ્યા હતા. પલંગને પરચાર પર રાખીને તેઓએ કુંવરીને જાગ્રત કરી. અંદરથી હું ગુસ્સા રીતે આ દૃશ્ય જોઈ રહ્યો હતો.

કુંવરી બહમાશોને જોઈ કંપી હતી. અને પોતાને છોડી મૂકવા બહમાશોને પ્રાર્થના કરવા લાગી. પરંતુ બહમાશો તેને છોડી મૂકવા ખાતર શું ઉપાડી લાવ્યા હતા કે છોડી મૂકે ? તરત તેમણે કુંવરીને ધક્કો માર્યો અને કુંવરી દેવળની અંદર જઈ પડી. બહમાશોએ બહારથી કમાડ બંધ કર્યું. મેં પણ અંદર સાંકળ લગાવી દીધી. અને કુંવરીને આશ્વાસન આપ્યું. મેં તેને ધર્મની બહેન માની અને બહેનને બચાવવા માટે હું તૈયાર થયો. થોડીવારે બહારથી કમાડની સાંકળ ઉઘડી. મેં અંદરની સાંકળ ક્યારનીયે ઉઘાડી નાખેલી હોવાથી બહમાશો એક પછી એક દેવળની અંદર પ્રવેશતા ગયા અને મારી કાતિલ કઠારનો ભોગ થયા !

એ રીતે મારી કઠાર એ રાતમાં ચાર આત્માના લોહીમાં નજીબાન થઈ ગઈ.

અહમશોને ઠાર કરીને પછી હું મારા મૂકામે જવા લાગ્યો ત્યાં કુંવરીએ પોતાના મકાન સુધી મને મૂકવા આવવા માટે પ્રાર્થના કરી અને માર્ગમાં કદાચ ખીજા કોઈ અહમશો આવી ચડે એવો ડર બતાવ્યો. મેં કુંવરીના કથનને માન આપીને સાથે જવા કબુલ કર્યું. કુંવરી અને હું રાજમહેલમાં આવ્યા. પછી મેં રાજ માગી. કુંવરીએ મને ઉપર આવવા કહ્યું: સંકેત છતાં હું ઉપર ગયો. જ્યાં કુંવરીએ પોતાની અયોગ્ય ઇચ્છા મને જણાવી. એ ઇચ્છાને અનુકુળ હું નહિ થાઉં તો હું ફાળી થઇશ એવો ડર પણ સાથે સાથે મને જણાવ્યો ! પરંતુ મેં એની એ માગણીના સ્વીકાર કર્યો નહિ. એ માગણી પોતાને ખતી તરીકે સ્વીકારવા માટેની હતી છતાં પણ મેં તે પાપરૂપ મણીને તરછોડાં કાઢી. કુંવરી તરફથી મને કશુંય સમજાવવામાં આવ્યું છતાં હું એકનો એ થયો નહિ. આખર કુંવરીએ મને કહ્યું કે મને નારાજ કરશો ! મને પત્તિ તરીકે નહિ સ્વીકારશો તો હું આ પણ ‘ચોર ચોર’ એવી ધ્રુમ મારીને તમને કેદ પકડાવીશ. કુંવરીના એ હાજને પણ મેં ન ગણકાર્યો. અને હું મારા નિશ્ચયમાં અડગ રહ્યો. આખરે કુંવરીએ પોતાની કુટીલતા વાપરી. અને ‘ચોર ચોર’ની ધ્રુમ મારી.

હું નહાસી છું ત્યાર પહેલાં બોલાવેલા પોલીસોએ ઉપર આવીને મને પકડ્યો. અને કુંવરીની આ રીતથી મને સવારે કચેરીમાં હાજર કરવા માટે પોલીસ બેટપર લઇ જવામાં આવ્યો. હું મારા બાગ્યની નિંદા કરતો બેટપર આવ્યો. પોલીસે મને એક અધિકાર ચોરડીમાં પકેલ્યો. જ્યાં હું આખી રાત્રિના પરિશ્રમ બરેલા પ્રવાસથી અતિથ થયેલો હોઈ બિહાન વિલાજ પરમાત્માના બોલે માથું મુકી મુક મર્યો.

“ નામદાર ! મને એટલા માટે લાગી આવે છે કે ધર્મ કરતાં ધાડ ઉઠી ! જેનું મેં જીવન બચાવ્યું તેજ કુંવરી મારા ઉપર તકડી ! કૃતબંતાની હદ થઇ ગઈ ! આ રીતે મારી સધળી બનસી હટીકત અદિં સમાપ્ત થઇ જાય છે. જેમ આ મારા બંને મિત્રો નિર્દોષ છે, તેમ હું પણ નિર્દોષ છું. તેના પુરાવા માટે દેવજાતી એ એ બદ-માશીની લાસ મગી આવશે ! ”

મોહનલાલ બેઠી રહ્યો અને રાજાએ મોકલેલા પોલીસો આવી પહોંચ્યા. એ બદમાશના અને બાવાના તથા સગને કચેરીમાં આણ્યા. બાવાન. મ્હોંમાંથી નાકનો કકડો મળી આવ્યો. નાગણીના કકડા મળી આવ્યા. આ બધું જોઇને મોહનલાલના સત્ય કથન પર રાજાને વિશ્વાસ બેઠો. અને તેણે મોહનલાલને શાખાશી આપી.

વેશ્યાએ કેટલામના જાનની ખુમારી કર્યો છતાં અજાણિ પર્વત લોજના માલિકે પોતાને જાહેર કરેલું ન હોવાથી રાજાએ લોજના માલિકને બોલાવ્યો. લોજના માલિકે આવ્યોને વેશ્યાએ કરેલા કેરની વાત કબુલ કરી. અને રાજાએ તે લોજના માલિકનો પાંચ હજાર રૂપિયાનો દંડ કર્યો.

પછી રાજાએ પોતાની કુંવરીને કચેરીમાં બોલાવી. અને પૂછ્યું : “ આ માણસે તને ગઈ રાત્રે બચાવી હતી ? ”

“ હા. ” કુંવરીએ કહ્યું.

“ એ તારા રક્ષણદાર. તારા ઉપકારક. અને તેનેજ તેં દસાવવા કાવતું રચ્યું ? ” રાજાએ કહ્યું.

“ કુંવરી, પિતાના આ શબ્દો સાંભળી દિગ થઇ ગઇ. તેજ સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ નહોતો કે પોતે પોતાના કાવત્રામાં આવી તાત્કાલિકજ નિષ્ણ જશે. પિતાના પ્રશ્નો પુત્રીએ કંઈ પણ ઉત્તર આપ્યો નહિ.

રાજનો મિત્ર બન્યો. અને તે ક્રોધીત થયો ક્રોધની વરાલ રાજના મુખવાટે બહાર નિકળવા લાગી,

“ધિકાર છે ! તારા જીવનને બંધાવનાર દેવાંશીલા નવીનેજ દુઃખી કરવા જોઈથી તું કર છે ! તું ધીર અપરાધિની છે. તારા એ અક્ષમ અપરાધ માટે તને જાદગીબર રાખી કેદની શિક્ષા કરમાવું છું”
“પિતાજી ! મને માફ કરો. મારી જીલ છોડુ જાણીને જતી કરો; મેં ઉન્માદથી આ જીલ કરી છે !” કુંવરીએ આજીજી કરી “તારી જીલ જતી ન કરાય એવી બચકર છે ! માટે તને ફરમાવી શિક્ષા હું બહાલ રાખું છું. તારાજેવી કુતીલ હૃદયવાળી કુંવરી મારા મહેલકરતાં મારા કારાગરમાં વિશેષ શોભાશે.”

“રાજાએ પોતે ફરમાવેલી શિક્ષા બહાલ-રાખી-અને પછી મોહનલાલ તરફ બોલ્યા: ‘મોહનલાલ ! હું તમારો અત્યંત આભારી છું. મારા રાજ્યમાં કામગીરીનો કેર હોમાતા આત્માઓ હવે બચવા પામશે ? અને મારી કુંવરીના તમે જન બચાવ્યો એ માટે હું તમારો જોડો આભાર માનું તેટલો થોડો છે !’”

“મારો એ આભાર માનતા હો તો તેનો અને કંઈ બદલો મળવો જોઈએ.”

મોહનલાલે બહાની માગણી કરી

“મોહનલાલ જે જોઈએ તે માગીલો. તમારા અનહદ આભારના બહામાં હું માફ રાજ સુદાં આપવા પશુ તૈયાર છું !” રાજાએ જણાવ્યું.

“અને રાજ્ય ન જોઈએ પરંતુ—” ક્ષણવાર અટકીને મોહનલાલ બોલ્યા અત્ય ત્વર પેઢાં રાજ બોલ્યો.

“આ કુંવરી ઉપર ક્યા કરીને તેને કરેલી શિક્ષા માફ કરવાની માગણી સિવાય મને તે માગણી કરો.”

“મારી એજ માગણી છે ! કુંવરીની કેદ માફ કરો. સંતાન જણી ક્ષમા કરો. ” મોહનલાલે માગણી કરી.

“ મોહનલાલ ! ” રાજાએ કહ્યું. “ એ માગણી ન કરવા મેં પ્રથમથીજ કહી દીધું છે; ખીજ કોઈ માગણી કરો. કારણ કે મારી કુંવરી ભારે ગુન્હેગાર છે: તેનાપર દયા ન કરવી જોઈએ. ”

“ ગમે તેમ તો બધું તે તમારી પુત્રી છે. સંતાનનો દોષ પડીશોએ સદા માફ કરવા જોઈએ; સંતાન કુસંતાન થાય પરંતુ માવતર કુમાવતર કદીપણ થઈ શકે નહિ. જે માગણી ન કરવા તમે કહો છો તેજ માગણી હું કંઈ છું ! જે ન આપીશકતા હોતો તમારું વચન ગયું. મારો મોલ ગયો. મોહનલાલ બોલ્યો.

“ જ્યારે તમે ખીજ કોઈ પણ માગણી નથી કરતા ત્યારે મારે લાચારીથી તમારી માગણીને કયુલ રાખી કુંવરીના ગુન્હાને હું જતો કંઈ છું ? ” રાજાએ કહ્યું.

કુંવરી નો કમકમાટ ઝાંછો થયો મોહનલાલના પગમાં પડીને તે બોલી: “ ક્ષમા કરો ! મારી કુદિલતા તરફ લક્ષ ન દેતાં મને ક્ષમા કરો ! આખર તમારો વિજય થયો ! ” મોહનલાલે કુંવરીનો હાથ પકડીને ઉઠાડી અને બોલ્યો.

“ તેમાં ક્ષમા કરવાની કંઈ મ્હારે જરૂર નથી. તમે મને ચોર તરીકે ઠરાવવા કરેલી યુક્ત માટે હું તમને દોષીત ગણતો નથી. પછી ક્ષમાની વાત ક્યાં રહી ? ”

કુંવરીનું દીલ પોતાના રક્ષણહારના ઉઠાર અંતઃકરણ વાસે નમી પડ્યું ! કચેરી વિસર્જન થયું.

પ્રકરણ સાતમું.

મણિસિંહ, ‘ રોહી ત્રિપુટી ’ ને બોલાવીને પોતાના ખાનગી આવાસમાં બેઠો હતો. ‘ રોહી ત્રિપુટી ’ આગળ રાજ્યએ જરૂર કરી.

“ તમે ત્રિપુટી અહિંજ રહી જાઓ. મારા રાજ્યમાં હું તમને ત્રણેન સારી નોકરી આપું ! ”

“ મને અહિં રહેવામાં કોઈ જાતનો વાંધો નથી. ” શિવ-સંકરે કહ્યું.

“ અને મને પણ વાંધો નથી. ” મોહનલાલે જણાવ્યું.

“ તમારે જગન્નાથ ? ” રાજ્યએ જગન્નાથને પૂછ્યું.

“ મને અહિં વાંધો ફક્ત મારી નકરી, નારીનો છે ? ” જગન્નાથે પોતાનો વાંધો રજુ કર્યો.

“ એ વાંધો ખોટો છે. આ બે બાઈની માફક તમે પણ લાખાડો એટલે હું તમારા ત્રણેની ગોઠવણ કરું. ” રાજ્યએ જણાવ્યું.

“ મારા અને મિત્રાની ઈચ્છા હોય તો હું પણ અહિં રહીશ. ”

જગન્નાથે, પોતાના મિત્રાની માફક રાજ્યનું કહેણ કબુલ કર્યું. રાજ્યએ તેજ દિવસે ‘ રોહી ત્રિપુટી ’ની પોતાના રાજ્યમાં સારી સારી જગ્યા પર ગોઠવણ કરી દીધી.

એક દિવસ રાજ્યએ મોહનલાલને કહ્યું:

“ મોહનલાલ ! મારી એક વાત આન્ય રાખશો ? ”

“ હા નામદાર ! ”

“ વચન આપો. ” રાજ્યએ વચન આપ્યું.

“ મારાથી માન્ય ન રખાય એવી વાત હોય તો ? ” મોહનલાલે શંકા બતાવી.

“ તે ગમે તેમ હોય ! મારા માનને ખાતર પણ મારી વાત માન્ય કરવી પડશે ” રાજાએ કહ્યું.

“ સાહે. ”

“ એમ નહિ. વચન આપો. ”

“ હો. ” કહી મોહનલાલે વચન આપ્યું.

વચન લીધા પછી રાજાએ કહ્યું :

“ મોહનલાલ ! મારી કન્યાને હું તમને આપવા માગું છું ! ”

મોહનલાલ ચમક્યો : “ એ કેમ બને ? ”

“ જુઓ મોહનલાલ ! ન બનવાની વાત પણ મેં તમારા માનના માટે કમુલ રાખી હતી. ” રાજાએ કહ્યું.

“ કંઈ વાત ? ” મોહનલાલે પૂછ્યું.

“ કેમ ભૂલી ગયા ? મારી કુંવરી ઉપર દયા કરવાની તમારી મામણી મારે તમારા માનને ખાતર માન્ય રાખવી પડી હતી ! ” રાજાએ જણાવ્યું.

“ એટલે ? ”

“ એટલે આજે તમારે મારા માનના ખાતર મારી મામણીને સ્વીકાર કરતાં લેણ પણ સંક્રાંત્ય કિંવા આનાકાની કરવી નહિ. ”

રાજાએ કહ્યું.

“ હૃદયના અવાજ વિરૂદ્ધ કેમ બની શકે ? ” મોહનલાલે પૂછ્યું.

“ કુંવરીને મારી આપવા માટે હૃદયના પાડતું હતું ! પોતાના સ્વૈચ્છિકારને સત્તાવશ માટેના ઘેર મુન્હા માટે મારી કુંવરીને સમ્પત

શિક્ષા આપવાનો મારો અંતરનો અવાજ હતો ! પરંતુ તમે નહિ કરવાની માગણી કરી, પછી મારો એ અંતરનો અવાજ ક્યાં સમી ગયો ! મોહનલાલ ! મારા અંતરના અવાજને દાખી દઈને મેં તમારી માગણી મંજૂર કરી હતી, તેમ તમારા અંતરના અવાજને દાખી દઈને તમણે મારી માગણી મંજૂર રાખી. ” રાજાએ આ પ્રમાણે કહ્યું :

“ એ વાત અને વાતમાં ઘણો ફર છે ! ” મોહનલાલે કહ્યું.

“ શું ? ” રાજાએ પૂછ્યું.

“ મારી માગણી મંજૂર રાખવા તમે સ્વતંત્ર હતા ! ” મોહનલાલે જણાવ્યું ;

“ અને નર્મ ? ” રાજાએ પ્રશ્ન કર્યો.

“ તમારી માગણી મંજૂર કરવા હું પરતંમણું ! સ્વતંત્ર નથી ! ” મોહનલાલે પોતાની પરતંત્રતા જણાવી.

“ કેવીરીતે ? ” રાજાએ પૂછ્યું.

“ જાતિ બેદને લઇને હું પરતંમનું છું ! મારી સ્વતંત્રતા જાતિ બેદના કારણે હણાર્ધ જાય છે ! ” મોહનલાલે જણાવ્યું,

“ મોહનલાલ ! જાતિ બેદ એ વાતજ જવાયો. મારા માનને ખાતર તમે એટલી જાત જતી કરો મારી માગણી મંજૂર કરો. ” રાજાએ હઠ પકડી.

“ બીજા કોઇને આપની કુંવરીનો હાથ સોંપવા વિચાર કરો. ”

● મોહનલાલ બોલ્યો.

“ શા માટે ? ” રાજાએ પૂછ્યું.

“ તો તમારા હૃદયને પૂછો ! ” મોહનલાલે સ્પષ્ટ ઉત્તર ન આપતાં આડકતરો ઉત્તર આપ્યો.

“રૂપરૂ કરો.” રાજાએ કહ્યું.

રાજા! જાતિ ભેદને હું તજી શકું એમ નથી! જાતી ભેદને તદ્દન તમે મારી કુંવરીએ એકાંતમાં મને પત્નિ તરીકે સ્વીકારવા કહ્યું હતું તો પણ મેં ચોકખી ના પાડી હતી! અને તેના પરિણામ હું આપની કચેરીમાં રાજ્યના ગુનેહગાર તરીકે હાજર થયો હતો.

હતાં પણ જેમ તમે માફ માન રાખ્યું તેમ હું તમારું માન રાખીને જાતિ ભેદનો ત્યાગ કરીને આપની કુંવરીનો હાથ સ્વીકારવા જઈ તો તેમાં મને એક બાબત આડી આવે છે.

“તે કહી લો.” રાજાએ જણાવ્યું.

“તે કહેવા જતાં કદાચ આવ ગુરસે લાગ્યો એવો સંભવ છે! મોહનલાલે કહ્યું.

“એ ડર તજીલો, તમારા ઉપર હું ગુરસે થઈ શકુંજ નહિ! હું તમારો અમારી છું!” રાજાએ જણાવ્યું.

મેં “આપની મામણીના સ્વીકાર કરતાં જાતિ ભેદને ઠોકરે માંધી હતાં જે બાબત આડી આવે છે, અને જે બાબતથી હું આપની કુંવરીનો હાથ પકડવા કિંવા આપની કુંવરીને પત્ની તરીકે સ્વીકારવા અચકાઉં છું તે બાબત એ છે કે આપની કુંવરીનું હૃદય અત્યંત ઝેરી છે! વિષથી ભરપૂર છે, એના સંગથી કદાચ મારું મ્હોત થાય મોહનલાલ, મોલો.

“થા ઉપરથી મારી કુંવરીના હૃદયને ઝેરી કહો છો? વિષથી ભરપૂર કહો છો?” રાજાએ પૂછ્યું.

“તેમનો જન બચાવ્યો એ કાંઈ જોઈને ઉપકાર કર્યો ન કહેવાય હતાં પણ મારા ઉપકારને લીધે મારી મને ચોર તરીકે ઠરાવવા અને મને કારાગારના અસહ્ય સંકરોમાં રીખાવવા

આપની કુંવરી તૈયાર થયાઃ એ પરથી હું કહી શકું છું કે તેમનું હૃદય સ્ત્રીઓનાં કહેવાતાં કામલ હૃદય જેવું કામળ નહિ; પણ અત્યંત કઠિન — વળથી પણ અત્યંત કઠિન અને ઝેરી છે. કાળી નામણીના કરતાં તેના હૃદયમાં વિશેષ ઝેર હોયતોજ પોતાના ઉપકારકને રીજાવવાનો ખ્યાલ આવે અને એથી એવા ઝેર અને ઝેરી હૃદયના વિશ્વાસે માફ જીવન હું મૂકી શકતો નથી ! આપના માનને ખાતર જાતિભેદનું કારણ છોડી દઉં છું તો આ કારણ આફું આવે છે ! અને તે અતિ-શય પ્રબળ છે. કારણ કે સ્ત્રીની સાથે આખું જીવન વિતાવવાનું હોય છે. સંસારનો કાંઈ સાથી હોય તો તે સ્ત્રી અને સ્ત્રીના વિશ્વાસે આપણું જીવન પછી સ્ત્રીજ ઝેરીલી નિકળે તો આપણા બચવાનો આધાર શો ? નક્કી મોતજ થાય. માટે સ્ત્રીની પસંદગી કરવામાં સ્ત્રીના બાહ્ય સૌંદર્યથી લેભાવું એ હિતાવહ નથી. સ્ત્રીના અંતરની પરીક્ષા કરી પોતાની પતિનું પદ આપવું એ વિચારકની—પોતાના જીવનની સલામતી ચાહનારી દ્રવ્ય છે. આપની કુંવરી સૌંદર્ય શાસિની છે. પરંતુ એ સૌંદર્ય હું અનુપયોગી માનું છું જ્યાં સુધી અંદર ઢળા-ઢળા ભરેલું હોય, ત્યાં સુધી બહારના સૌંદર્યનું કંઈજ મહત્વ નથી. હૃદય શુદ્ધ થાય તોજ બાહ્ય સૌંદર્ય આકર્ષક નિવડી શકે ! માટે તમારી કુંવરી મને તેટલી રૂપાળી હોય તો પણ મને આકર્ષવા માટે તે નિર્માલ્ય છે. જન તેમનું અંતર સરળ અને નિર્મળ હોત તો હું કદાચ બાહ્ય સૌંદર્યમાં મીઠું હોત તો પણ હું વાંધો ઉઠાવત નહિ. હું સૌંદર્ય તો ભૂખ્યો નથી. ગુણનો ભૂખ્યો છું. અલબત્ત સૌંદર્ય પણ જરૂરનું છે. પરંતુ પ્રથમ આવશ્યકતા છે સરળ અંતરની અને પછી જરૂર છે બાહ્ય સૌંદર્યની જે હૃદય મરણ હોય અને બાહ્ય સૌંદર્ય અનુપ હોય તો એવી સ્ત્રી, સ્ત્રી નહિ પણ હું તો દેવીજ સહમનું. માફ અંતર એવી દેવી સ્ત્રીના ચરણમાં સદાય નમ્યા કરે.

રાજનાં મારા આ વિચાર છે. પછી હું કેવી રીતે આપની કુંવરીને અહણ કરી શકું? હું જીવનની દરકાર છોડી દઉં તોજ તમારી કુંવરીને અહણ કરી શકું એમ હું. કારણ કે હું તમારી કુંવરીને સ્વીકાર કરું કે હું માંડું છું કે તરતજ માંડે મોત નિવશે. પણ હજી મને જીવવાની મમતા છે. સંસાર ઉપરથી મન હડી જાયું નથી. વૈરાગ્યનો આવેશ જોમએ તેટલો નથી. દેહ પરનો મોહ નષ્ટ થયો નથી આત્મા અમર છે, પરંતુ એ આત્માની અમરતા હજી સંપૂર્ણ હંમે સમજી નથી. એટલે હું બીજા કંઈની ખાતર નહિ; પરંતુ જીવવાની મમતાની ખતર હું તમારી માજણી મંજુર કરી શકવા અશક્ત છું!” મોહનલાલે પોતાના સંકાય જતાવતા આ શબ્દો ઉચ્ચાર્યા.

“મોહનલાલ!” રાજએ કહ્યું. “તો એમ કરો. આજથી મારી કુંવરી હું તમને સોંપું છું. તમે તેને સુધારો... પોતાની સાથે પત્ની તરીકેનો વ્યવહાર કરી શકો એટલા તેને લાયક બનાવો. એ કામ મારા માનને ખાતર તમે સ્વીકારો અને મને ખાતરી છે કે તમારી સમજણથી મારી કુંવરીનું હૃદય નિર્મળ, સરળ એટલે કે તમે માગો છો તેવું બનશે; અને પછી—હા પછી તમારે તેને પત્ની તરીકે સ્વીકારવા સંકાય જતાવવો નહિ.”

“આપની આજ્ઞા શિરોવેશ.” મોહનલાલે જણાવ્યું.

તરત અધિસિદ્ધે કુંવરીને ખેલાવી અને કહ્યું.

“કિશોરી? આ મોહનલાલ જેમ તને શિષ્યામણ આપે તેમ તું વર્તજે. તારા જીવન દાતાની સાથે આજે તે તારા ગુરુ સાથે છે! તારે તેની આજ્ઞા આલંબન નહિ, નહિતર તને સખ્ત શિક્ષા થશે!”

“ પિતાજીની જેવી આત્મા ” કુંવરી કિશોરી બોલી !

મોહનલાલ બોલ્યો. “ કિશોરી ! જુઓ હું તમને જેવી શિખા-
મણ આપું તેવી રીતે તમારે વર્તવું પડશે. જે કામ તમને પ્રિય
હશે તે હું કરવા દર્શન નહિં. જે ચીજ તમને પ્રિય હશે તેવીજ
તમારી પાસેથી છીનવી લઇશ. જે સખી તમને પ્રિય હશે. તેને
સંગહું છોડાવી દઈશ, જે વસ્તુનો સ્વાદ તમને પ્રિય હશે, તે વસ્તુ
સહેલમાં પણ પ્રવેશવા નહિ દઈશ, હું ક્યાં તમારી ધૃત્વાથી વિરુદ્ધ
હું વર્તીવીશ, બોલો કયુલ છે ? નહિતર હું ગુરુ પદ નો સ્વીકાર
ન કરું. ”

“ તમે જેમ વર્તીવશો તેમ વર્તીશ. ” કિશોરી બોલી :

“ નામદાર ! આજથી હું મારાથી બનતા પચાને કિશોરીને
એક આદર્શ શૃદ્ધિથી તરીકે તૈયાર કરવાનો પ્રયાસ કરીશ. જો હું
ફાલે પામીશ તો—”

મોહનલાલના વાક્યને રાજ્ય મણિસિંહે પૂર્ણ કયું.

“ કિશોરીને પત્ની બતાવીશ. એમને ? ”

કિશોરી શરમાઇ ગઇ. નીચું મ્હોં રાખી તે જમીન મોતરવા
લાગી. પોતાના જીવનકાલાને તે વ્હાલ પૂર્વક ચાહતી હતી, એ ચાહ
અત્યંત પ્રમળ હતો. મોહનલાલ, કિશોરીને મુદ્દલ ચાહતો ન હતો.
તેથી કિશોરી દુઃખ પામતી જતી હતી. જે દિવસથી કિશોરી પોતાના
પિતાના તિરસ્કારને પ્રાપ્ત થઇ હતી, તેજ દિવસથી કિશોરી અનુતા-
પમાં બજતી જતી હતી. મોહનલાલની મૂર્તિને અંતરમાં પધરાયીને
તે મોહનલાલનું રાતકિન રક્ષણ કર્યા કરતી હતી. અને મોહનલાલની
પત્ની બનાવવા અનુકિત પરમાત્માને નમ્રભાવે પ્રાર્થના કર્યા કરતી હતી.

મોહનલાલે રાજ્યના શુદ્ધ સાંભળીને નીચું ધાલ્યું.

કિશોરીની પેઠે તે પણ જમીન ખોતવા લાગ્યો. શિવશંકર અને જગન્નાથને લઈ રાજ્ય અધિસિંહ બહાર ચાલ્યો ગયો.

રાજા, અને પોતાના મિત્રોના ગયા પછી મોહનલાલે પોતાના મસ્તકને ઢિન્નત કયું. કિશોરી તો એમજ અવનત મ્હેંઝે બેસી હતી. મોહનલાલે કહ્યું: “ કિશોરી ! ”

પોતાના પ્રિય પ્રાણના મોઢા સંબોધનથી કિશોરીનું હૃદયમ્લક્ટી ગયું. તેના હૃદયમાં પ્રેમની અણુઅણુતરી થઈ. અને તેણે મોહનલાલના મુખ સામું જોઈ કહ્યું: “ કહો ! ”

પ્રકરણ આઠમું.

“ લગ્ન ”

મોહનલાલે કિશોરીને સારી રીતે સમજાવ્યું આપવ. માંડી. કિશોરીએ પોતાના પ્રાણના અધિદેવની શિખામણ સરનેહ ઝીલવા માંડી. થોડા દિવસમાં મોહનલાલ, કિશોરીમાં એક ગૃહિણી તરીકેની લાયકાતદેખવા લાગ્યો. વ્યારે કિશોરીના અંતરની સરળતા, નિર્મલતા તેણે બરાબર જોઈ ત્યારે મોહનલાલે એક દિવસે કિશોરીને પૂછ્યું:

“ કિશોરી ! ”

“ કહો ! ” કિશોરીએ જણાવ્યું.

“ મારે તને મોહન કહેવાનું છે ! ” મોહનલાલે કહ્યું;

“ કહો. કિશોરીએ જણાવ્યું,

“ મારે તને જો કહેવાનું છે. તે એ છે કે તારા પિતા અને તારી

હાથ સોંપવા માટે હિતાવળ કરે છે, પણ મારું અંતર તારા પિતાની પ્રેમી પ્રમાણે વર્તણૂક કરતાં ડરે છે !—”

કિશોરી બેલીકડી: “ ડરવાનું કેં કારણ ? ”

“ એજ કે તું ભવિષ્યમાં મને જોખમ રૂપ નિવડે તો ”
મોહનલાલે કહ્યું. •

“ જોખમ રૂપ એટલે ? ” કિશોરીએ સ્પષ્ટ ખુલાસો માગવાના મરદાથી એ પ્રશ્ન કર્યો.

“ જોખમ રૂપ એટલે એમ કે તું કદાચ મારી હાતક નિવડે તો ? મોહનલાલે સંકેત રૂપ કયો.

“ અરરર ! એ શું બોલ્યા ? હું તો તમારા નામની માળાળખું હું મારો પ્રાણ તમારો વેચાણ થઇ ગયો છે ! ” કિશોરીએ કહ્યું:

“ સાચું કહે છે, કિશોરી ! ” મોહનલાલે પૂછ્યું;

“ અક્ષરે અક્ષર. ” કિશોરી બેલી, “ જતાં પણ વિશ્વાસ ન આવતો હોય તો મારું હૃદય ચીરીને જોઈ લો કે અંદર કેની મૂર્તિનું સ્થાન છે ! ”

“ તો હું તારો સ્વીકાર કંઈ કે ? ” મોહનલાલે પૂછ્યું;

“ કેવો મધુરો પ્રશ્ન ! ” કિશોરી મનમાંજ બેલી: મોહનલાલના આ પ્રશ્નથી તેના અંતરમાં અબ્ધ આનંદનો ઉમળકો આવ્યો.

“ હા ” તેણે હાસ્યની સાથે કહ્યું: “ મોટો આભાર ? ”

“ પણ ભવિષ્યમાં કુટિલતા ન બતાવજો હો ! જેવી કુટિલતા તારું જીવન ખચાવ્યું તે રાત્રિએ તે મને બતાવી હતી ! ” મોહનલાલે કહ્યું.

“ દેવ ! તે રાત્રિએ મેં જે કુટિલતા બતાવી તે મારે હું તમારી ક્ષમા માગું છું. અને હવે પછી એવી કુટિલતા તો શું પણ તમારી એક

નહાની સરખી આગને પણ હું નહિ ઉલ્લંઘુ” એવી ખાત્રી આપું છું !” કિશોરીએ જણાવ્યું. *

“ તારા વિશ્વાસ પર માફ જીવન મૂકાય છે હો !” મોહનલાલ બોલ્યો.

“ બસે મૂકાય.” કિશોરી બોલી.

“ પણ જોજે અઠાણે ન કરમાય !” મોહનલાલે જણાવ્યું.

“ વળી એજ શંકા !” કિશોરી બોલી; “ જીવનાધિક ! હવે કિશોરીનું હૃદય પહેલાના જેવું નથી રહ્યું. તેમાં તમારી શિષ્યામણી અલંત પર્વતાર્તન કરી નાખ્યું છે !”

“ આવ, આવ કિશોરી !” મોહનલાલે પોતાના બાહુ પ્રસાર્યા. અને કિશોરી, પોતાના પ્રણયદેવના પહોળા થયેલા બાહુ પાશમાં બંધ થઈ ! કિશોરીના કોમળ ગાલ પર સુખન કરવાનો મોહનલાલને ભાવ થયો. હોહ જરા લંબાયા. અને અંતરમાં નાદ થયો.

“ સુખન કરવાને હજી વાર છે !”

હોહ આશા ભંગ થયા. અને મોહનલાલ કિશોરીના કાંતિમાન વદન પ્રતિ જોષ રહે છે. કિશોરી, પોતાના પ્રિયતમના વદન તરફ જોષ રહી. ભાવિ દંપતી, પરસ્પર ટગરટગર જોષ રહ્યા. બન્નેના મુખમાં હાસ્ય વિલસતું હતું ! એ મીઠું અને અલંત રસિક હતું !

*

*

*

સુખ મુહૂર્ત જોઈ અણસિંહે કિશોરીના હાથ વિધિ પૂર્વક મોહનલાલને સોંપ્યો. મોહનલાલ અને કિશોરી લગ્નના પવિત્ર ગાંઠથી જોડાયા.

જે દિવસે મોહનલાલ ના લગ્ન થયા તે દિવસે તેના બન્ને મિત્રો એ જરા મસ્કરી કરી.

“મોહનલાલ ! હવે તો તમે રાજના જમાઈ થયા કેમ ?” શિવ શંકરે કહ્યું.

“અને મોહનલાલ ! હવે અમને સંભાળજો હો કે ! તમે રાજ્યના અત્યંત માનીતા થયા.” જમના થે જણાવ્યું.

“નવરંજુના સહવાસમાં તમારા આ મિત્રોને ભુલી ન જતા હો કે ?” શિવશંકરે કહ્યું.

“હા. કિશોરીના કાંતિમાં ક્યાંક દૂષી ન જતા !” જમનાથ બોલ્યો.

મોહનલાલે આ મસ્કરીનો જવાબ આપવા ઇચ્છા કરી. જમનાથના છેલ્લા સમ્બો સાંભળી તેણે જમનાથને કહ્યું.

“જમનાથ ! કિશોરીમાં હું હલ થઇ સહુ એમ ક્યાં છે ? કારણકે તે કાંતિવાળી છે. મોહક છે પણ—”

“પણ શું !” મોહનલાલના બોલવાની વચ્ચે જમનાથ બોલ્યો.

“બોળા અંતરની નથી !” મોહનલાલે કહ્યું.

જમનાથ ખિયારો અવાક થઇ ગયો, શિવશંકરે બોલ્યો.

જમનાથ ! જુઓ મોહનલાલે તમને કેવો જવાબ આપ્યો ! આપણે જે દિવસે કસ્માણ પુર છોડ્યું તે દિવસની રાત્રે આપણે જે વૃક્ષ નીચે ઉતર્યા હતા, તે વૃક્ષ નીચે તમે તમારી પત્નિના વખાણ કરતાં કહ્યું હતું તે યાદ છે કે ?”

“શું કહ્યું હતું ?” જમનાથ બાંધુતો હતો હતા અબાંધુતા જણાવી.

“એ કહ્યું હતું કે મારી પત્ની બોળા અંતરની છે !” શિવશંકરે કહ્યું.

“એ કમળતંતુ નામ જવાહો.” જગન્નાથ પત્નીનું નામ સાંભળીને બોલી ઉઠ્યો, “તેણે માફ જીવન ઝેરી બનાવી નાખ્યું. હું તો માનતો હતો કે તે એકદમ ભોળા અંતરની છે, પરંતુ તે કાળી નાગણ કરતાં પણ અત્યંત ઝેરી નિવડી. વ્યભીચારિણી નીવડી. મારા જીવનને તેણે ઝેરમય કરી નાખ્યું. અને તેથી હું સહુ છું કે—

“નિજ હાથમાં સ્નેહે બંધેને વીંછીયો બેસાડ્યો.

“ને કંઈ કાળનાગને સ્નેહે બંધે વીંટાળ્યો;

“વિકાળ દિસક સિંહને કુદાવળે ઢાળીપરે.

“પથુ નારનો વિશ્વાસ કરવો ના કદી શાણા નરે !”

“વાહરે જગબાથજી !” મોહનલાલ બોલ્યો.

એ પ્રમાણે મિત્ર ત્રિપુટી વિનોદમાં પોતાનાં જીવન વિતાવતી હતી. જતે દિવસે શિવશંકર અને જગન્નાથ બન્નેને મોહનલાલે યોગ્ય કન્યાઓની સાથે પરણાવ્યા જગન્નાથ પરણ્યા તત્રાજ; પરંતુ લગ્નના આશ્રદનો તે નિરાદર કરી શક્યો નહિ.

પ્રકરણ નવમું.

અર્ધો સ્વામીજી.

“સ્નેહી ત્રિપુટી” નાં હલ્યો અત્યંત સરળ હોવાથી મૈત્રિ દિન પર દિન વિશેષ જામતી ગઈ. રાજ્ય અધિસિંહે આ જોઈને સ્નેહી ત્રિપુટીને જણાવ્યું. “મને તમારો મિત્ર બનાવો.”

“અમારા તથા સિવાય બીજો કોઈ ટકી શકે નહિ !” શિવ-શંકરે જણાવ્યું.

“ હું તમારો બાઈબ'ધ થવા ઇચ્છું છું. જેમ તમે ત્રણે વર્તો છો તેમ હું પણ વર્તશિ. ” રાજાએ જણાવ્યું.

“ હૃદયની સરળતા જોઈએ. આશપતી નિર્મળતા જોઈએ તોજ અમારો બાઈબ'ધ હોઈ શકે અમેતો નથી માનતા કે અમારી મૈત્રિમાં ખીંચે કોઈ પણ ટકી શકે ! ” જગન્નાથે જણાવ્યું.

અત્યાર સુધી ચૂપ રહેલો મોહનલાલ બોલ્યો.

“ તમને અરધા બાઈબ'ધ તરીકે લેખ શું. જ્યારે અમને ખાત્રી થશે કે તમે સંપૂર્ણ રીતે લાયક છો ત્યારે તમને અમે આખા બાઈબ'ધ બનાવી શું ! ” મારી આ વાત કમુલ છે ને શિવશંકર અને જગન્નાથ ?

“ ખરૂં, ” બન્ને એ જણાવ્યું.

તે દિવસથી ત્રણ બાઈબ'ધ મટીને સાડા ત્રણ બાઈબ'ધ થયા. રાજા મણિસિંહ આ ‘ સેદિ ત્રિપુટી ’ ના જેતુંજ વર્તન રાખવા લાગ્યો. વિશ્વાસ હોય તો મૈત્રિ વીશેષ ટકી શકે છે, એવું તે જણતો હોવાથી ત્રિપુટીમાં તે અત્યંત વિશ્વાસ રાખવા લાગ્યો. રાજ્યની લગામ તેણે મોહનલાલને સોંપી દીધી. શિવશંકર અને જગન્નાથને સલાહકાર તરીકે નીમ્યા. મણિસિંહ એક રાજા માત્ર નામનોજ રહ્યો, દરેક કામ મોહનલાલ અને તેન બો મિત્રોને પૂછ્યા પછી થાય એવો મણિસિંહનો હુકમ થયો. રાજ્યના અમલદારો રાજાના જેટલુંજ એ ત્રણેને માન આપતા થયા કારણકે મણિસિંહનો સ'મ હુકમ હતો.

એક દિવસ મણિસિંહને એક પ્રજાજને આવીને કહ્યું:

“ હાજન! મોહનલાલને આપે સોપેલી રાજની લગામથી આખી મણિપુરની પ્રજા તરફથી હું આપની પાસે સંતોષ પ્રદર્શિત કરવા આવ્યો છું. જેવી આપની પ્રજા પર પ્રિતિ હતી, તેવી મોહનલાલની પ્રજા ઉપર પ્રિતિ છે. આપની પેડે તેઓ શ્રી પશુ હાંચત ન્યાય આપે છે, અને તેથી મણિપુરની પ્રજા આપને મુઆરકગાદી આપે છે, પ્રજા તરફથી મને મુઆરકગાદી આપવા નિમ્મો છે, અને આપે મોહનલાલને-આપના જમાઈરાજને રાજ્યની લગામ સોંપવામાં જરા પશુ અયુક્ત કિંવા ખોટું કયું નથી એમ અમારું માનવું છે; જેવી રીતે અત્યાર સુધી આપના રાજ્ય અમલમાં અમે સંતોષી અને સુખી હતાં. તેવીજ રીતે ચાલુ રાજ્યમાં અમે તેટલાજ સુખી છીએ. અરિષ્ટમાં અમે તેટલાજ સુખી રહી શકીશું એવી હાલના રાજ્ય કર્તાની કાર્ય દક્ષતા અમને ખાત્રી આપે છે. ”

“ મને આપવાની મુઆરકગાદી મોહનલાલને આપો, કારણકે તેમના રાજ્ય અમલથી તમને મુઆરકગાદી આપવાની ફરજ પડી છે. ” રાજાએ જણાવ્યું.

તે પ્રજા જને મોહનલાલને મુઆરકગાદી આપી પ્રજા તરફથી મલતીએ મુઆરકગાદીનો મોહનલાલે જવાબ આપ્યો.

“ એ બધું માન હું મારી પ્રજાને અર્પણ કરું છું ! અને ખાત્રી આપુ છું કે ભવિષ્યમાં કોઈપણ રીતે પ્રજાને કોઈપણ હેરાન મતિ મારા રાજ્ય અમલમાં આવશે નહિ. ”

તે પ્રજાજન વાનપ્રરથ અને વર્તમાન હિમય રાજાને પ્રજામ કરાને ચાલ્યો ગયો.

પ્રજાના સંતોષથી સાધાત્રણ બાઘબંધ દર્ષ પ્રકુલ થયા.

—ઉપસંહાર—

“ શૃંગાર દર્શન. ”

પ્રભાતનો મધુરો પવન વાતો હતો. કિશોરી પોતાની બનાવેલી વાદીમાં ફરતી હતી. વાદી નાની પણ સ્પૃદ્ધિવાન હતી. વાદીની મધ્યમાં ભગવાન મહાદેવનું મંદિર હતું. દરોજ પ્રભાતે મહાદેવની પૂજા કરવાના કિશોરીને નિયમ હતો. સમય થતાં તેણે વાદીની મધ્યમાં આવેલી કાંચન જેવા ધાતૃથી બરેલી દોઝમાં સ્નાન કર્યું. એક પવિત્ર સાળુ પહેરી તે દુલ ચૂંટવા લાગી.

નવ વિકસીત સુમનો તે ચૂંટતી જતી હતી. કેટલાક દુલો તેણે ચૂંટ્યા. ખોજો દુલો ભરાયો. એક ઉંચી ડાળીએ વિકસેલું દુલ લઈને પછી જવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો. દુલ ઉંચું હતું. પાંદડું પકડીને ડાળીને નમાવી-બીજા હાથે ધારેલું દુલ તોડ્યું. અને ડાળી કનાનની પેડે ઉંચિ ગઈ. અને સાથે કિશોરીના સાળુના છેડાને ખેંચતી ગઈ. કિશોરીનો કટિથી ઉપરનો પ્રદેસ ખુલ્લો થઈ ગયો. ચુક નિતંબો હસી હાલ્યા. અર્ધનગ્ના વસ્ત્રમાં તે આવી ચડી. સાડી ખેંચતાં સાડી ફાટે એમ હતી. બીજો હાથ સાડીએ ઝાલે વાપરે તો દુલ વેરાઈ જાય એમ હતું. કુલ જવા દેવા કે સાડી ખેંચીને ફાટવા દેવી, મુંઝવણ કાઠ મસ્ત કવિની કલમને શોભા આપે એવી હતી !

અધુરામાં પુરૂં તેના પગમાં વળી કાટો ભોંકાયો. વાંકા વળીને કાટો કાઢવા જતાં સાડી ચીસતી હતી. શું કરવું ?

વાડીમાં કિશોરીના કિડાસ્થાનની બારી પડતી હતી. મોહનલાલ પ્રભાતના સૂર્યને બારીમાં રહીને જોઈ રહ્યો હતો. કિશોરીએ તેને જોયો. પણ બોલાવાય કેમ ?

એકા એક મોહનલાલની દૃષ્ટિ. મુંઝવણમાં પડેલી કિશોરી પર પડી. તેણે એક મીઠું હાસ્ય ફેંક્યું. કિશોરીને બોલાવવા કરતાં ત્યાં જઈને તેને શરમાવવાનું તેણે ઉચિત માન્યું અને તે ઝટપટ કિશોરીની પાસે ઉપસ્થિત થયો.

કિશોરી, પોતાના પતિને જોઈને શરમાઈ ગઈ. પગ જમીનથી ઉઠ્યો, સાડીના છેડો ડાળીમાં ભરાયલો, એક હાથમાં ડુલવાલો બોળો, ઉધાડા નિતંબો. આવા દેખાવમાં કિશોરી મોહનલાલને અત્યંત મોહક લાગી.

“ કિશોરી ! ” મોહનલાલ બોલ્યો.

કિશોરી કંઈપણ ન બોલતાં નીચું જોઈ રહી, પોતાના એક ખાલી રહેલા હાથથી ઉધાડા નિતંબોને ઢાંકવાની ચેષ્ટા કરવા લાગી.

“ કિશોરી ! કિશોરી ! કેમ કંઈ બોલતા નથી ! ” મોહનલાલ બોલ્યો. ”

“ કાંટો કાઢશો ? ” નીચી દૃષ્ટિએ, ધીમા સુરે લજ્જાના ફરકતા બાવ વચ્ચે કિશોરી બોલી:

“ કેને કાંટો કાઢવાનું કહ્યું છે ? ” મોહનલાલે પૂછ્યું:

“ તમને. ”

“ જોને કહેવાનું હોય તેના સાચું જોઈને બોલાવ. વને ત્યાં અને કહ્યું છે ? અને કહેતા હોતો ખર્ચ સાચું કેમ ન જુઓ ? ”

“સામું જોતાં શરમ આવે છે !” કિશોરી બોલી.

“તો કાંટો કાઢતાં મને પણ શરમ આવે છે !” મોહનલાલ બોલ્યો.

“વાહરે મારા નાથ !” કહી કિશોરીએ મોહનલાલ સામું જોયું.

“કાંટો કાઢું ?” મોહનલાલે પૂછ્યું.

“મોટો ઉપકાર !” કિશોરીહસીને બોલી.

મોહનલાલે, કિશોરીના કામળ ચરણમાંથી કાંટો બહાર ખેંચી કાઢ્યો. કિશોરી બોલી, “હવે ખીજું એક કામ.”

“શું ! મોહનલાલ બોલ્યો.

“આ સાડી, ડાળીમાં ભરાઈ ગઈ છે તેને કાઢી આપોને ?” કિશોરી બોલી.

“શું કાંઈ હું તમારો—નોકર છું ?” મોહનલાલ બોલ્યો : “કે એક પછી એક હું તમારું કામ બજાવું.”

“નોકર નહિ પણ મારા નાથ ! મારા જીવનનાં જીવન ! કૃપા કરીને મારો સાલુ કાઢી આપો. હું મુંઝવણમાં છું !”

“હું સાલુ કાઢી આપું તો તેના બદલામાં તમારે મને કંઈક આપવું પડશે !” મોહનલાલે જણાવ્યું,

“શું !” કિશોરીએ પૂછ્યું.

“તે આગળથી કહેવાનું નથી કારણ કે કામ કર્યા વિના આગળથી કરવી એ ખોટું !” મોહનલાલ બોલ્યો.

“હા કામ કરે પછી માગજો ! પણ મારીપાસે શું માગરાનું છે ?” કિશોરી બોલી.

“તમારી પાસે જે છે તેજ હું માગીશ ! તમારી પાસે જે ન હોય તે હું માગવાનો નથી.” મોહનલાલે જણાવ્યું.

“મારી પાસે હશે તે આપવા હું ખુશીથી બંધાઉં છું !” કિશોરીએ કહ્યું.

“પછી ફરી ન જતા હો કે ?” મોહનલાલે પૂછ્યું.

“નહિ, નાથ !” કિશોરી બોલી.

મોહનલાલે કિશોરીના સાણ ડાળામાંથી કાઢ્યો. અને ઉધાડું અંગ વસ્ત્રથી લપેટાઈ ગયું !

“હવે માગણી કરે છું !” મોહનલાલ બોલ્યો.

“માગો.” કિશોરી બોલી.

“આલો પહેલાં જમવાન મહાદેવની પૂજા કરી આવીએ, પછી મારી માગણી હું તમને જણાવીશ.” મોહનલાલે કહ્યું.

દંપતી મહાદેવના મંદિરમાં ગયા. મહાદેવને કિશોરીએ બોળામાંના ફૂલ ચડાવ્યા. અને પછી દંપતીનાં મસ્તક, મહાદેવને નમી પડ્યાં !

મંદિર બહારઆવીને મોહનલાલ બોલ્યો. “કિશોરી ! અહિં આવો. મારી માગણી પ્રમાણે આપી દો.”

“માગો.” કહેતી કિશોરી મોહનલાલ પાસે ગઈ.

“એક સુંબળ કરવા દો !” મોહનલાલે મીઠી માગણી કરી.

“કેવી રમણીય માગણી !” કિશોરીએ ઉત્તાર કહ્યો. અને પછી પોતાના કેમળ અને ગુલાબી ગાલ પતિની પાસે લઈ. અને કહ્યું. “માગણી પ્રમાણે—”

કિશોરી પુરું બોલે ત્યાર પહેલાં તેના ગુલાબી ગાલ ઉપર એક મધુરું સુંબળ ચડ્યું ! સુંબળનો ચશ્ન ચશ્ન ધ્વનિ વાડીમાં ગાળી રહ્યો.

ચુંબન અત્યંત રસિક હતું ! કિશોરીનું વદન અત્યંત દીપી રહ્યું.

ચુંબનનો ધ્વનિ સમી ગયો અને કિશોરી બોલી.

“ બહાલા ! તમારી માગણી એ તો વાડીને બળવી મૂકી ! ”

કિશોરી મીઠું હસી પતિના રમ્યહાસ્યમાં લોભાવશે પતિ પુનઃ પતિને ચુંબન કરવા લલચાવે. કિશોરી પતિની ઇચ્છા કળી ગઈ અને દુર ખસી ગઈ.

“ કેમ કિશોરી ! ” કિશોરીને દુર જતી જોઈ મોહનલાલ બોલ્યો.

“ તમારા હૃદયની વાત હું જાણી ગઈ છું ! ” કિશોરી બોલી.

“ શું ! ” મોહનલાલે પૂછ્યું.

“ ચુંબન કરવાની ઇચ્છા છે કેમ ખરું કે નહિ ? ” કિશોરી બોલી.

“ પારકા ના હૃદયની વાત જાણનારા તમે તો જાણે કે પરમેશ્વરી ! ” મોહનલાલે પત્નીને ઉપમા આપી.

કિશોરી બોલી ! “ ખોટું ! ”

“ હવે મારી ઇચ્છા તમ થશે ? એક ચુંબન આપો. ” મોહનલાલ બોલ્યો.

“ તેના બહાલામાં અને જે જોઈએ તે તમારે આપવું પડશે ! ” કિશોરી બોલી.

“ શું જોઈએ છે ? ” મોહનલાલ બોલ્યો.

“ મને ‘ તમે ’ નું સંબોધન ન આપતાં ‘ તું ’ નું સંબોધન આપવાનો હર્ષથી રિવાજ રાખો. કારણકે હું તમને ‘ તમે ’ કહું અને તમે પણ મને ‘ તમે ’ કહો, પછી કાંઈ ફેર તો ન રહે. માટે હવેથી તમે મને ‘ તું ’ થી બોલાવો એ મને જોઈએ છે. ”

“કમુલ આવ કિશોરી ? મને ચુંબન આપ !” મોહનલાલ બોલ્યો. ‘તું’ ના સંબોધનથી હરખાતી હરખાતી કિશોરી, પતિ ની પાસે ગઈ. પ્રેમાળ પતિએ. પ્રેમાળ પતિને પ્રેમ બીનું ચુંબન કર્યું !

“કિંમત ખરે ! વિરલાબનો આંકી શકે આ પ્યારની,

“જોડી મળે સરખી નહિ કરણા વિના કિરતારની,

ભક્તશીરોમણી પાનાં ૨૫૬
 કી. ૦-૧૦-૦
 પવિત્ર લીલાવતી
 (હરીગીતમાં) ૦-૬-૦
 સતી તારામતી ,, ૦-૧૦-૦
 કોણ ચાલાક ? ૦-૧૦-૦
 સદેવંત સાવળીંગા ૦-૧૦-૦
 ન્યુ ખુબસુરત ગાયનમાળા
 સચિત્ર ૦-૮-૦
 મોટી ન્યુ ખુબસુરત
 ગાયનમાળા ૦-૧૨-૦
 વિજયા વિજય ૦-૧૦-૦
 સુદામાજી સચિત્ર ૦-૧૦-૦

દયાની દેવી સચિત્ર ૦-૬-૦
 નળદમયંતી સચિત્ર ૦-૧૦-૦
 પંચીકરણ ગુજરાતી ૧-૮-૦
 શુદ્ધ કાવ્ય દોહન કો. ૧-૮-૦
 સાચો સવારોર ૦-૮-૦
 સંત સમાજ ભજનાવલી
 સચિત્ર કો. ૧-૦-૦
 બત્રીસ પુતળી મોટી પાકું પુકું
 સચિત્ર ૩-૦-૦
 “શોભના” સચિત્ર ૦-૬-૦
 રણછોડ લીલા ભાગ ૧-૨
 સચિત્ર દરેકના ૦-૬-૦

મજરામાર, ગુલખંઢાવળી, ખરાસકસ્તુરી, સુંદરકામદાર દરેક સચિત્ર કી. ૦-૮-૦

પુસ્તકો વેચનાર વ્યાપારીઓને સુચના.

હાલમાં અમોએ સારાં, સસ્તાં ને સચિત્ર પુસ્તકો બહાર પાડ્યાં છે. નવાં નવાં સચિત્ર તેજદાર પુસ્તકો બહાર પડતાં જાણ છે. આપ આપનું નામ નોંધાવશો તો જાપાતાં નવાં પુસ્તકો જણાવતાં રહીશું.

ગામેગામે એજન્ટ જોઈએ છે.

તમો બીજો વ્યાપાર કરતા હો તેની સાથે વીસ પચીસ રૂપીયાના અમારાં સારાં સસ્તાં ને સચિત્ર પુસ્તકો રાખશો તો હુંકી મુઠીમાં ઘણા સારો નફો મેળવી શકશો.

ઉપરનાં તમામ પુસ્તકો તથા બીજા દરેક પુસ્તક મળવાનું સ્થળ:—

જુકસેલર રણછોડલાલ મોતીલાલ શાહ.

રીચીરોડ—અમદાવાદ.

સાડાત્રણ ભાઈબંધ.

જુજુ (વાંચો) સચિત્ર વિષયો વસ્તુદ મો. ૦-૮-૦ જુજુ

જુજુ (વાંચો) સચિત્ર પાશુ પદીકું કી. ૦-૮-૦ જુજુ

(વાંચો) સચિત્ર કોણ ચાલાક ? કી. ૦-૧૦-૦

